

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLİĞİ ANABİLİM DALI

145143

**PROFESYONEL FUTBOL TAKIMI TARAFTARLARININ FAİR PLAY
ANLAYIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
(TRABZONSPOR ÖRNEĞİ)**

145143

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Recep KOTAN

Tez Danışmanı
Prof . Dr. A. Azmi YETİM

Ankara - 2004

JÜRİ ÜYELERİ İMZA SAYFASI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Recep Kotan'a ait "Profesyonel Futbol Takımı Taraftarlarının Fair Play Anlayışları Üzerine Bir Araştırma (Trabzonspor Örneği)" adlı çalışma jürimiz tarafından Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dal'ında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(imza)
Başkan.. Prof. Dr. İbrahim Yıldırım
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(imza)
Üye.. Prof. Dr. Agni Yekim
Akademik Unvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(imza)
Üye.. Prof. Dr. Tuncel Çakır
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖZET

Bu çalışmada; futbol taraftarlarının kötü tezahürata ve kavgaya, medyaya, sahaya yabancı madde atmaya ve olaylara karışmaya, kendi takımına ve rakip takıma yönelik tutumları fair play anlayışlarına dayalı olarak belirlemeye çalışılmıştır.

Araştırma iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada futbol taraftarlarının fair play anlayışlarını belirlemek amacıyla bir ölçme aracı gerçekleştirilmiştir. Geçerlilik ve güvenirlik çalışması yapıldıktan sonra, ölçme aracı 889 kişiye uygulanmıştır. İkinci aşamada elde edilen veriler tanımlayıcı ve çıkarma istatistik yöntemiyle analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistikle grubun özellikleri frekans, yüzdelik, ortalama ve standart sapmalarla belirlenmiş, gruplar arası farklılıklar ise *t* testi ve F testi ile araştırılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre;

Futbol seyircisinin büyük bir kısmı erkek, 18-22 yaş grubu, öğrenci, il doğumlu, üniversite ve üstü ve orta gelir düzeyine sahiptir. Bayanların medyaya ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır. Erkeklerin rakip takıma ilişkin fair play tutumları daha yüksek çıkmıştır. Üniversite ve üstü mezunu olanların medyaya ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır. Üniversite ve üstü mezunu olanların kendi takımına ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır. Alt gelir düzeyine sahip taraftarların kötü tezahürat ve kavgaya olaylarına ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır. Alt gelir düzeyine sahip olan taraftarların kendi takımına ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır. 13-17 yaş grubuna sahip olan taraftarların sahaya yabancı madde atma ve olaylara ilişkin fair play anlayışları daha düşük çıkmıştır. 13-17 yaş grubuna sahip taraftarların rakip takıma ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır.

ABSTRACT

In this study soccer fans are analyzed with fair play approach in terms of cheering bad and fighting, media relations, throwing foreign objects to the playground and participating in violence, attitude towards their team and rival team.

Study was done in two phases. Firstly, a measurement was conducted to determine soccer fans' understanding of fair play. After validity and confidentiality study was conducted, 889 people were tested. Secondly, the results were analyzed with methods of descriptive and deductive statistics. Frequency, percentage, average and standard deviation were determined for the sample in descriptive statistics section. Differences among groups are analyzed with 't' and 'F' tests.

According to the results of the study;

Majority of the soccer fans is male, in the age group of 18-22, student, born in city, university and over university and has moderate income level. Females have more understanding for fair play in media relations. Male fans have more understanding of fair play towards rival team. Fans that have university and over university graduations have more understanding of fair play in media relations. Fans that have university and over university graduations have more understanding of fair play for their own team. Fans that have low income levels relating to bad cheering and fighting have more understanding of fair play. Fans that have low income levels have more understanding of fair play for their own team. Fans that age groups of 13-17 have less understanding of fair play in terms of throwing foreign objects to the playground and violence. Fans that age groups of 13-17 have more understanding of fair play towards rival team.

ÖNSÖZ

Futbol, günümüzde yaşamı büyük ölçüde ilgilendiren, kucaklayan ve renkli kılan bir toplumsal olay haline gelmiştir. Geçmişten bugüne gelen aşamalar değerlendirildiğinde, futbolun gelecekte de; cins, ırk ve kuşak ayrımı olmaksızın, toplumların ortak dili olmayı sürdüreceği, tartışmasız biçimde ortadadır. Bu çerçevede futbolun, Fair Play kuralları içerisinde oynanması gerekiyor. Ancak, yaşamın bir çok alanında olduğu gibi, futbolunda özünde var olan fanatizm virüsü, oyun dışında, oyun içinde ve tribünde kendini gösteriyor. Fair play ve futbolun güzelliğini gölgeliyor, hatta çirkinleştiriyor.

Futbol sahalarında seyircilerin gösterdiği şiddet içeren olaylar Türkiye'yi futbol holiganlığı ile karşı karşıya getirmiştir. Özellikle de önemli müsabakalardan sonra meydana gelen olaylar fanatizmin sosyolojik ve psikolojik boyutunu ortaya koymaktadır.

Spor eğitimi her alanda en önemli yeri işgal etmektedir. Spor kişinin yalnızca moral gelişimini ve beden gücünü düzene koymak değil aynı zamanda ruhunu da koruyup desteklemektir. O halde fair play sadece sportif ilişkileri düzenleyen bir kavram değil, bir kültür olayı olarak ele alınmalı bir yaşam biçimi olarak kabul edilmelidir.

Bu bilgilerden hareketle, çalışmamda, profesyonel futbol takımı taraftarlarının fair play anlayışlarının belirlenmesi araştırılmıştır.

Bu çalışmayı bana tez olarak veren ve araştırmalarım esnasında her türlü yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. A. Azmi YETİM'e en içten duygularıyla teşekkür ederim. Ayrıca çalışmama yardımcı olan değerli hocalarım Hikmet YAZICI ve Mustafa ŞAHİN'e teşekkür ederim.

Recep KOTAN

Ankara 2004

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Problem Cümlesi.....	3
1.3. Alt problemler.....	3
1.4. Araştırmanın Önemi.....	3
1.5. Sınırlılıklar.....	4
1.6. Tanımlar.....	4

İKİNCİ BÖLÜM

2. GENEL BİLGİLER.....	7
2.1. FUTBOLUN TARİHİ VE GELİŞİMİ.....	7
2.2. FUTBOLUN TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ.....	8
2.3. TRABZON'UN FUTBOL TARİHİ.....	10
2.4. TRABZON'UN SOSYAL, EKONOMİK VE KÜLTÜREL YAPISI.....	14
2.5. TRABZONSPOR KULÜBÜ.....	18
2.6. FUTBOL SEYİRCİSİ.....	21
2.6.1. Taraftar.....	24
2.6.2. Fanatik ve Fanatizm.....	28
2.6.3. Holigan ve Holiganizm.....	29

2.7. SALDIRGANLIK VE ŞİDDET.....	31
2.7.1. Saldırganlık Nedir?.....	34
2.7.2. Saldırganlığı Etkileyen Faktörler.....	35
2.7.3. Futbol Seyircisi ve Şiddet.....	37
2.7.4. Futbol Seyircisinde Saldırganlık Türleri.....	40
2.7.5. Futbol Seyircilerinde Şiddetin ve Saldırganlığın Önlenmesi.....	42
2.8. FUTBOL MEDYASI VE ŞİDDET.....	45
2.9. SPORDA ERDEMLİLİK - FAİR PLAY.....	48
2.9.1. Fair Play'in Tanımı ve Gelişim Süreci.....	51
2.9.2. Fair Play Eğitimi ve Önemi.....	53
2.9.3. Spor Eğitiminde Fair Play Anlayışı.....	55
2.9.4. Fair Play İlkeleri.....	57
2.9.5. Fair Play Davranışları.....	58
2.9.6. Fair Play Sorumlulukları	59
2.9.7. Sporda Ahlaki Değerler.....	61
2.9.8. Taraftarın Etik İlkeleri.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	66
3.1. Evren ve Örneklem	66
3.2. Veri Toplama Teknikleri.....	66
3.3. İşlem.....	67
3.4. Verilerin Analizi.....	70

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM.....	71
4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	72
4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	73
4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	75
4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	77

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA.....	86
EKLER.....	98
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
F.I.F.A.	: Uluslararası Futbol Federasyonu
G.S.G.M.	: Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
Nu	: Numara
T.F.F.	: Türkiye Futbol Federasyonu
T.S.	: Trabzonspor
T.V.	: Televizyon
Yay. Haz.	: Yayına hazırlayan

TABLolar LİSTESİ**Sayfa Nu**

Tablo-1. Gruba İlişkin Tanımlayıcı Bilgiler.....	67
Tablo-2. Faktör Yapısı ve Faktör Yüklemeleeri.....	69
Tablo-3. Genel ve Alt Testlere İlişkin Güvenirlik Katsayıları.....	70
Tablo-4. Araştırmaya Katılan Bireylere Dönük Tanımlayıcı Bilgiler.....	71
Tablo-5. Cinsiyete Dayalı Grup Farklılıklar.....	73
Tablo-6. Eğitim Düzeyine Dayalı Farklılıklar.....	74
Tablo-7. Gelir Düzeyine Dayalı farklılıklar.....	76
Tablo-8. Yaşa Dayalı Farklılıklar.....	78

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de futbol, statlarda ve televizyonları başında çok sayıda izleyiciyi bir araya getirmektedir. Asıl amaç: Güzel bir futbol oyunu izlemek, sadece taraftarı olduğunuz takımı değil, diğer takımları ve oyuncularını centilmence desteklemek, başarılı hareketleri ve golleri alkışlamak, maç öncesi, maç sırası ve sonrasında güzel zaman geçirmektir. Futbol takımları, sadece erkek değil, bayan ve çocuk taraftarlara da sahiptirler. Onların da bu atmosferi yaşamak istemeleri doğaldır. 2003-2004 futbol sezonunda Trabzonspor - Fenerbahçe takımları arasında oynanan maça babası ile gelen ve atılan cisimle yaralanan 9 yaşındaki bir kız çocuğunun “Ben bir daha maça gitmeyeceğim” sözü düşündürücüdür. İzmir’de Karşıyaka - Altay; Trabzon’da Trabzonspor - Fenerbahçe ve İstanbul’da Beşiktaş - Galatasaray maçlarında yaşanan olaylar üzücüdür. Olaylara, İzmir, Trabzon veya İstanbul’daki bölgesel olaylar diye bakmak mümkün değildir. Türk Milli Takımı’nın Makedonya ile yaptığı zorlu maça, rakip futbolculara atılan yabancı maddeler, ülkemizin UEFA disiplin komitesince soruşturulmasına neden olmuştur. Tribünlerimizde meydana gelen bu çağ dışı ve kabul edilemez olaylar, Türkiye için acil olarak çözülmesi gereken ciddi bir sorunu olarak karşımızda durmaktadır (Özmen, 2003:44).

Futbol, toplumun her kesiminden gördüğü büyük ilginin yanında bir takım toplumsal olayların da gerçekleşmesine neden olmaktadır. Futbolun vazgeçilmez bir parçası olan seyirci, taraftar, fanatik ve holigan gibi kavramların incelenip çözüm yollarının ortaya konulması zorunlu hale gelmiştir. Son zamanlarda holiganizme bağlı tribün olaylarının artması, bir takım eğitim çalışmalarının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca fanatik ve holiganların sayılarının artmaması için bireysel ve toplumsal tedbirleri almak gerekir. Özellikle okullarda eğitim sürecinin başlatılması

gerekmektedir. Futbol olgusu içerisinde yönetim, antrenör, sporcu, taraftar, güvenlik, statların fiziksel ve çevresel yeterliliği bir an önce sağlanmalıdır (Şahin, 2003: 190).

Günümüzde spor tarif edilirken, onun çoğunlukla saldırganlığı ortadan kaldırma ve öfke patlamalarını hafifletme imkanını sağladığından söz edilir. Diğer taraftan, bir çok spor müsabakasında, özellikle de futbolda, saldırgan eylemlerin sayı ve şiddetinin arttığı gözlenir. Sporda saldırganlık problemiyle ilgili olarak doğru bir ifadeye bulunabilmek için, en azından teorik esaslarının ortaya konulması gerekmektedir (Baumann,1994:170).

Seyirciler açısından yarışma ortamı yüksek stresli bir çevre oluşturur. Şiddetin ve saldırganlığın etkisini anlamak için, gazete okumak ve televizyon seyretmek yeterlidir. Oyuncuların seyirciler tarafından çok iyi tanınması, aşırı kalabalık, antrenörlerin oyuncu kontrolünü kaybetmesi ve resmi görevlerin yerine getirilememesi gibi etkenler negatif performans sayılmaktadır. Kısaca, seyirci şiddeti, bazı özel durum değişkenleri ile bağlantılı olarak performans sonucunun sosyopsikolojik bir sonucu olarak görülmektedir (Erşen, 2000:387).

Psiko-Sosyal açıdan bakıldığında, seyircilerin günlük hayatlarının dışına çıkarak farklı kimliklerle bu faaliyetlere katıldığı gözlenmektedir. Futbol müsabakaları; özellikle kalabalık içinde şahsiyetin kaybolması ve çeşitli dış uyarıcıların etkisiyle, bazı arzu edilen veya edilmeyen toplu olayların meydana geldiği bir ortam olmaktadır (Karagözoğlu ve Ay, 1999:27).

Fair Play'in futbola hakim olması, sadece futbolun kendine özgün kurallarının, hedef kitleye öğretilmesi ile mümkün değildir. Toplumun etnik özelliklerinin de dikkate alınarak, anlayış ve hoşgörünün hakim olduğu bir ortamın oluşturulması gerekmektedir (Şenman, 2003:16).

Bu çalışmada; futbol taraftarlarının kötü tezahürata ve kavgaya, medyaya, sahaya yabancı madde atmaya ve olaylara karışmaya, kendi takımına ve rakip takıma yönelik tutumları fair play anlayışlarına dayalı olarak belirlenmeye çalışılacaktır.

1.2. Problem Cümlesi

Profesyonel futbol takımı taraftarlarının fair play anlayışları nedir?

1.3. Alt Problemler

1. Profesyonel futbol takımı taraftarlarının fair play anlayışında cinsiyete ilişkin farklılıklar nedir?

2. Profesyonel futbol takımı taraftarlarının fair play anlayışında eğitim düzeyine ilişkin farklılıklar nedir?

3. Profesyonel futbol takımı taraftarlarının fair play anlayışında gelir düzeyine ilişkin farklılıklar nedir?

4. Profesyonel futbol takımı taraftarlarının fair play anlayışında yaşa ilişkin farklılıklar nedir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Fair play kavramı son yıllarda sıklıkla tartışılmaktadır. Fair play'in son yıllarda önemli bir konu haline gelmesinde futbol olaylarının önemli bir etkisi vardır. Futbol kitleleri beşinden sürükleyen popüler bir eğlence aracı olmasının yanında, taraftarlarının dinsel yada yarı dinsel biçimde bağlılık gösterdikleri temel bir doyum veya tatmin olma statüsü edinmiştir. Taraftarların tahrik olma duyguları, birbiriyle ilişkisi olan, birlikte bir şeyler paylaşan ve ortak bir gelecek beklentisi içinde olan bireyleri yaratmıştır.

Sporun yaratıcı, özgüvenli, saygılı nesiller için taşıdığı önem yadsınamaz. Centilmen bireylerce, hakça ve dürüstçe yapılan her faaliyet Fair play kavramının bir uzantısı niteliği taşıyacaktır.

Bu araştırma sonucunda ulaşılan verilerden yararlanarak: profesyonel futbol takımı taraftarlarının fair play anlayışlarını belirlemek ve bu sonuçlar doğrultusunda ortaya konulacak öneriler ve alınacak tedbirler açısından önemlidir.

Araştırma; ayrıca bu konuda araştırmaların yapılmasına ilgi uyandırması yönünden de önem taşımaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

1. Araştırma Trabzonspor taraftarlarıyla sınırlıdır.

2. Araştırma metodu ile, kullanılan istatistiksel metotların duyarlılıklarından kaynaklanan sınırlılıklar, bu araştırma için de söz konusudur.

1.6. Tanımlar

Futbol : On birer kişilik iki takım halinde, belirli kurallara göre oynanan bir top oyunu. Oyun alanı 90-120 m x 45-90 m boyutlarında, yan ve dip çizgileri ile sınırlanmış dikdörtgen bir alandır. Kale alanı, ceza alanı ve korner alanı gibi alanları vardır. Kalelerin uzunluğu 7.32 m; yüksekliği 2.44 m'dir. Topun çevresi 68-71 cm, ağırlığı 400-450 gr'dır. Penaltı noktası kale çizgisine 11 m uzaklıktadır. Oyun süresi 45 dakikadan 2 devre olmak üzere toplam oyun süresi 90 dakikadır. Ayrıca topun oyunda olmadığı veya oyunun herhangi bir sebeple durduğu süre maç sonuna oynanmamış süre olarak eklenir. Maçı 1 orta, 2 yan ve 1 de dördüncü hakem yönetir. Her takımın maç boyunca 3 oyuncu değiştirme hakkı vardır. Takımlar her maça 18 kişilik kadroyla çıkarlar (Şahin, 2002 :171-172).

Fair Play : Fair play, sporun, kurallara, oyun disiplinine ve rakiplere saygılı olarak uygulanmasıdır (Büyük Larousse, 1997:3955).

Taraftar : Eduardo'ya göre taraftar, “rutin olan her şeyi bırakarak desteklediği takımının maçlarına gider, en iyi takımın onlarındaki olduğuna inanır” (Ramazanoğlu, 2004:123).

Fanatik: “Fanatik, hiçbir zaman yalnız olmayan hep kızgınlığın safında duran, üzerinde vurucu, kırıcı ve gürültü yapıcı araçlarla yüklü olan taraftardır” (Ramazanoğlu, 2004:123).

Holigan: “Holigan için takımın kazanıp kaybetmesi önemli değil, önemli olan kavga etmek, kırıp dökmek” (Talmiciler, 2003:48).

Saldırganlık : Saldırganlık; başka bir insana zarar vermeye, acı çektirmeye veya yaralamaya yönelik herhangi bir davranıştır (Şahin, 2002:349).

Şiddet: “Bir hareketin veya gücün değerlendirilmesi, sert hareket etmek, sert davranmak, kaba kuvvete başvurmak şeklinde tanımlanmıştır” (Doğan, 1994:1025).

Medya: Nitelikli haberleşmenin bazı tekniklerle, belirli bir teknoloji uygulanarak çoğaltılıp güçlendirerek, çok sayıda kişiyi etkileyecek biçime getirilmesine denir (Öztürk, 1998:99).

Spor: Tek başına, toplu ya da takım halinde yapılan, kendine özgü kuralları, teknikleri olan, bedensel ve zihinsel yetilerin gelişimini sağlayan, eğitici, eğlendirici uğraşı (Savaş, 1989:134).

İnsan ruhundaki mücadele ve başarıma azminin tabiat ve sosyal yapı ile karşılıklı ilişki kurmak suretiyle, sistemli ve adil, belirli kurallar içinde; fizik, moral, toplumsal ve karakter kişiliğinin yarışmaya dönüşmesine spor denir. Başka bir açıdan, kişinin beden ve ruh sağlığını sağlayıcı ve bütünüyle yapının dengeli olarak geliştirmesiyle ilgili olan faaliyetlerin başarıya ve yarışmaya dönüşmüş şekline spor denir (Keten, 1993:18).

Spor, yapanlar (sporcu) açısından yarışma-kazanmaya dönük fiziksel, zihinsel ve teknik bir çaba; izleyenler (seyirci) açısından heyecan ve estetik içeren sanatsal bir süreç; genel bütünlüğü içinde de, anatomi, fizyoloji, ortopedi, biyomekanik, psikoloji ve farmakoloji gibi disiplinlerin yardımıyla gelişen, sürdürülen bir bilimsel oluşumdur (Fişek, 1985:21).

Spor, bireyin içselleştirilmiş sorumluluk kazandırılmasında rolü olan, onun zihin, beden ve sosyal gelişimde önemli katkısı bulunan bir faaliyet olarak tanımlanabilir (Yavuzer, 1991:16).

II. BÖLÜM

2. GENEL BİLGİLER

2. 1. FUTBOLUN TARİHİ VE GELİŞİMİ

Tüm dünyada milyonlarca insanı statlara ve televizyon ekranları başına çeken, onlara aynı anda heyecan, sevinç ve üzüntüyü birlikte yaşatan futbolun, ilk olarak nerede ve kimler tarafından oynandığı kesin olarak tespit edilememiştir (Somalı, 1989:7). Değişik kaynaklara göre; eski Yunanlıların “EPİSKİROS”, Romalıların “HARPASTUM”, Türklerin “TEPÜK” adını verdikleri futbolun ilk oynandığı ülkeler, Çin, Japonya, Hindistan, Meksika, Mısır, Yunanistan, İtalya, Fransa ve İngiltere’dir (Saçaklı ve başk., 1995:19).

Ortaçağ’da köylüler, bataklıkları kurutup top diye adlandırdıkları şişirilmiş işkembeye vuruyorlardı. Belli bir kuralı olmayan futbolu köylüler, kırlarda ve caddelerde eğlenmek için oynuyorlardı (Büker, 1992:30-34). Orta Asya’da Türklerin, Tepük (futbol) oyununu oynadığını Kaşgarlı Mahmut, Divan-ü Lügat-it Türk adlı eserinde belirtmiştir. Tarih-i Timur adlı eserde ise; Türklerin Timur döneminde içi hava ile doldurulmuş kuzu derisinden yapılmış bir top oyununu oynadıkları ayrıca belirtilmiştir (Güven, 1992:37).

Futbol, ilk zamanlar da ayakla olduğu kadar elle de oynanırdı. Ancak, 1805’de bir karar alındı ve Football Association ile Rugby’nin birbirinden ayrılmasına ve Futbolun yalnız ayakla oynanmasına karar verildi (Karsan, 1939:21).

Bugün bildiğimiz modern futbolun temeli, İngiliz okullarında atıldı (Stemmler, 2000:77). 1848 yılında Harrow, Eton, Winchester, Rugby ve Shrewsbury gibi İngiliz okullarının eski talebeleri, Cambridge’de toplanarak tespit ettikleri futbol kuralları, anlayış ve uygulama farklılıklarını ortadan kaldırarak futbolun yayılmasını hızlandırmışlardır (Karsan, 1939:21). İlk futbol maçı

Cambridge’de öğrenciler arasında oynanmıştır. İlk futbol kulübü olan Shelfield Clup 1857 yılında İngiltere’de kurulmuştur. İngiliz kulüplerinin temsilcileri 1863’te Londra’da bir meyhanede toplanarak ilk federasyon olan “Football Assaciation”u (İngiltere Futbol Federasyonu) kurdular. Bu tarih modern futbolun doğum tarihi olarak kabul edilmiştir. 21 Mayıs 1904 tarihinde de FİFA (Uluslararası Futbol Federasyonu) kuruldu (Arıpınar, 1993:9-10). Uluslararası rekabet ve heyecan, 1930’dan itibaren dört yıllık aralarla düzenlenen dünya kupalarında büyüdü. Bunu, kulüpler arası Avrupa kupaları ve öteki kıta şampiyonları izledi (Spor Ansiklopedisi, 1991:100).

2.2. FUTBOLUN TÜRKİYE’DE GELİŞİMİ

Modern futbolun Türk topraklarına girmesi 19. yüzyılın sonlarına rastlamıştır. Dönemin anlayışından ve yasaklarından dolayı futbol, Müslüman olmayan yabancılar tarafından oynanmıştır. 1875 yılında Selanik’te, 1877’de İzmir’de futbol, azınlıkların oynadığı Müslümanların da seyrettiği bir oyun olarak dikkati çekti. 1894’de İzmir’de kurulan Football Club Smyrn (İzmir Futbol Kulübü), 1906 ara olimpiyatlarına katıldı ve ikinci oldu (Spor Ansiklopedisi, 1991: 100).

İngilizler, Bornova’da ilk futbol maçlarını oynarken, Football and Rugby Clup adını taşıyan ilk futbol kulübünü kurdular (Atabeyoğlu, 1991:29). 1890-1900 yıllarında İzmir’de futbol, Rum, Ermeni ve İngilizler arasında yaygınlaşmıştır. Bu yıllarda yabancılar, çeşitli kulüpler kurarak aralarında lig oluşturup 1922 yılına kadar oynadılar. 1912 yılında Karşıyaka ve 1914 yılında Altay kurulduğu halde Türkleri bu lige almadılar (Kahraman, 1995:674-675).

Fuat Hüsnü Kayacan, Reşat Danyal ve arkadaşları ilk Türk takımı olan Black Stocking (Siyah Çoraplılar)’i 1901 yılında kurdular. Ancak dönemin baskısından dolayı kapatıldı (Atabeyoğlu, 1991:43-44). Türklerde, somut ilk kulüpçülük hareketi 1855’de başlamıştır. İlk demokratik örgüt ise 17 Mayıs 1903 yılında, İstanbul Futbol

Birliği adı ile kuruldu (Sümer, 1989:26-27). Bu ligde İmogene, Moda, Kadıköy ve Elpis takımları mücadele ediyordu (Atabeyoğlu, 1991:46). 1903 yılında Beşiktaş, 1905 yılında Galatasaray, 1907 yılında Fenerbahçe ve Üsküdar da Anadolu kulüpleri; 1913 yılında Altınordu ve Telefoncular; 1914 yılında Süleymaniye ve 1915 yılında İdmanyurdu kulüpleri bu lige katılmıştır (Kahraman, 1995:676-679). 2. Meşrutiyet'in ülkemize getirdiği kulüp kurma serbestliği İstanbul, İzmir, Ankara, Eskişehir, Bursa, Adana ve Trabzon gibi illerimizde Türk kulüplerinin büyük bir hızla artmasını sağlamıştır (Arıpınar, 1993:16).

Türkiye'nin uluslararası spor topluluğuna girmesi, futbol yoluyla olmuştur. 1923 yılında kurulan Türkiye Futbol Federasyonu, aynı yıl FİFA'ya kabul edilmesiyle Türkiye'de futbol, uluslararası sisteme girmiştir. İlk milli maçı Cumhuriyetin ilanından üç gün önce Romanya ile oynanmıştır. Türkiye, 1924 Paris olimpiyatlarıyla birlikte ilk uluslararası organizasyona katılmıştır (Fişek, 1985:178-179).

Türkiye'de ilk yönetsel örgüt, 1922-1936 yılları arasına rastlar. 22 Mayıs 1922 yılında TİCİ kurulmuştur. TİCİ'nin sonu ile Türk Spor Kurumunun kurulması, sporun devlet tarafından idare edilmeye başlandığı bir dönem olarak kabul edilmektedir. TSK'nin 1938'de feshedilmesinden sonra, 29 Mayıs 1938'de Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Terekli, 1999:30-32).

1959 yılında başlayan Türkiye 1. ligi çoğu kez isim değiştirmiş ve sonunda Süper Lig adını almıştır. 1962 yılında Türkiye Futbol Federasyonu UEFA'ya girmiş, 1988 yılında Türkiye Futbol Federasyonu özerk ve demokratik bir yapıya kavuşmuştur (Durusoy, 2002:114).

Türkiye Kupası, 1963 yılında başlamış ve halen devam etmektedir. Cumhurbaşkanlığı Kupası, 1966-1998 yılları arasında oynanmıştır. Başbakanlık Kupası ilk kez 1944 yılında, son kez 1998 yılında oynanmıştır. Atatürk kupası 1999 ve 2000 yıllarında iki kez oynanmıştır (Durusoy, 2002:114-115).

Son yıllara kadar, Türk milli takımımız ve kulüplerimiz uluslararası müsabakalarda çok az başarılı olmuşlardır. 90'lı yıllardan sonra Türk futbolu gelişmeye başlamıştır. Genç Milli takımımız Avrupa Gençler şampiyonasında, Ümit Milli takımımız da Akdeniz şampiyonasında şampiyon olmuşlardır. A Milli takımımız 2002 Dünya Kupası Finallerinde üçüncü olmuştur. Galatasaray'ın 1999-2000 UEFA Kupası şampiyonu olması ve arkasından Süper kupayı alması Türk futbolu için tarihi bir başarıdır (Durusoy, 2002:115).

2.3. TRABZON'UN FUTBOL TARİHİ

Trabzon'da ilk defa futbol, dönemin yasaklarına rağmen I. Dünya savaşı öncesi oynanmaya başlamıştır. Trabzon Lisesi, Muallim Mektebi, Zağnos Ruştiye Mektebi ve Rum Lisesi'nin öğretmen ve öğrencileri kendi aralarında kurallardan uzak futbol oynamışlardır (Subaşı, 1977:16). II. Meşrutiyet'ten sonra siyasal ve sosyal yumuşama üzerine yeniden şekillenen futbol, Türkiye genelinde olduğu gibi Trabzon okullarında da oynanmaya başlanmıştır. Halil Nihat Karlıklı'nın Trabzon Lisesi'ne Beden Eğitimi Öğretmeni olarak atanmasından sonra lisede ilk defa futbol oynanmıştır (Bölükbaşı, 2000:389-391).

Trabzon'da futbolun tanınmasında, benimsenmesinde ve gelişmesinde öğretmenlerin büyük rolü olmuştur (Gürkan ve Orhan, 1997:15). Öğretmenlerin okul takımlarını teşvik etmeleri, hatta öğrencileri ile aynı takımlarda oynamaları iddialı maçların sürekliliğini sağlamıştır ve zamanla bu karşılaşmalar şampiyonluk ve final havasına bürünmüştür (Subaşı, 1977:16).

Halil Nihat Karlıklı, Hüseyin, Şevki, Mustafa, Mahmut Muhammer Yarımbyık, Cemal Beyler ve arkadaşları, 1913 yılında Trabzon 'un ilk futbol kulübü olan İdmanyurdu' nu kurmuşlardı (Bölükbaşı, 2000:391). Rumlarla yaptıkları ilk maçı 2-0 kazanmışlardır. Ayrıca futbolu tanıtmak için, Akçaabat, Vakfikebir ve

Görele'ye giderek kendi aralarında maçlar yapmışlar, ancak yöre halkı bu spora seyirci kalmıştır (Kuğu, 2002:131).

Trabzon'da bugünkü anlamda futbol, 1921 yılında başlamıştır. İdmanocağı, 20 Ocak 1921 yılında Trabzon'da kurulan ilk resmi kulüptür. 10 Şubat 1921 yılında ise İdman Grubu kurulmuştur. İdmanocağı, İdman Grubu, Öğretmen Okulu ve Ticaret Lisesi'nin katılımıyla 1921 yılında Trabzon ligi kurulmuştur (Kuğu, 2002:131-135). 1923 yılında Sebat İdmanyurdu, 1924 yılında kurulan Necmiati, 1925 yılında kurulan İdmangücü, 1926 yılında kurulan Birlikspor, 1938 yılında kurulan Doğanspor kulüpleri Trabzon'da futbolun gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Özellikle okul takımları bu kulüplerin alt yapısını oluşturmakla kalmamış, Trabzon Lisesi, Ticaret Lisesi, Darülmualimin ve Garnizon gibi resmi organlar da lig'lerde mücadele etmişlerdir (Bölükbaşı, 2000:401).

Trabzon'da kulüp düşüncesinin oluşmasında; Pertev Subaşı, Mehmet Rıza, Hıfzırahman Raşit ile öğretmen Eyüp, İsmet, Burhanettin Kahyaoğlu, Tevfik Yunusoğlu, Kemal Özsubaşıoğlu, Sami ve Ali Yusufoglu'nun büyük katkıları olmuştur (Subaşı, 1977:17).

İdmanocağı; antrenmanlarını Kabak (Kavak) Meydandaki sahada yapmakta idi. İnönü savaşındaki başarıların şerefine, Kabak Meydanı'nda 23 Aralık 1921 tarihinde kutlamalı spor karşılaşmaları düzenlenmiştir. İdmanocağı ve İdmangrubu arasında futbol maçları yapılmış ve Kabak meydanının adı değiştirilerek İnönü meydanı ismi verilmiştir (Baş, 1997:432-435).

İdmanocağı ve İdmangücü arasındaki büyük rekabet 1930'dan sonra büyümüştür. 1929-1930'dan sonra 5 kez arka arkaya İdmanocağı'nın şampiyon olmasından sonra, 1934-1935 sezonundan sonra İdmangücü'nün tam 7 yıl arka arkaya mutlu sona ulaşması, iki takım arasındaki rekabeti büsbütün alevlendirmiştir. 1940'lı yıllarda şampiyonluk Lise takımlarına geçmiştir. Lise takımları tam 6 kez üst üste şampiyon olmuşlardır. Özellikle Trabzon Lisesi, bir futbolcu kaynağı olmuştur. 1947-1948 sezonundan sonra tekrar şampiyonluk İdmanocağı ve İdmangücü eline

geçmiştir. Aralarındaki rekabet 1950 ve 1960'lı yıllarda da olanca hızıyla devam etmiştir (Atalay, 2003:70).

Trabzon lig şampiyonluğu'nu bu takımlarından başka, Necmiati, Karagücü, Sebatspor (Akçaabat Sebatspor), Yolspor, Gençlerbirliği, Yalısporun yanı sıra, Trabzon Lisesi, Öğretmen Okulu ve Ticaret Lisesi de kazanmıştır (Aksu, 1998:89).

1927 yılında davet üzerine Trabzon'a gelen Kafkas karması, Trabzon Lisesi'yle oynadığı ilk maçı 7-1 kazanırken, ikinci maçta Trabzon karmasına 2-1 kaybetmiştir. Bu sonuç Trabzon futbolu'nun kazandığı ilk uluslararası başarıdır (Atalay, 2003:69-70).

Süleyman Rıza Kuğu, İdmanocağı formasıyla 1924 Paris olimpiyatlarına katılmıştır. Süleyman Rıza Kuğu'nun bu başarısı Trabzon'da sporun ne kadar ilerlediğinin bir göstergesidir. Ayrıca futbolu, Trabzon halkına tanıtmak ve oyun kurallarını öğretmek için Futbol (Association) adında bir kitap yazmıştır (Kuğu, 2002:23). Süleyman Rıza, yalnızca gençlere futbolu öğretmekle kalmamış, çağdaş ve demokratik bir yaşam tarzını da Trabzon sokaklarına yansıtmıştır. Dönemin tutucu yasaklarını düşüncelerini yıkmak amacıyla sporcuları şortla, Tabakhane'deki kulüp binasından Kabak meydanına kadar yürütürdü. Böylelikle, spor kıyafetlerini halka benimsetmeyi ve futbola ilgi çekmeyi başardı (Baş, 1997:432-433).

Trabzon tarihinin ilk Beden Eğitimi Öğretmeni olan Hüseyin Avni Aker'in, Trabzon'da sporun gelişmesine yaptığı katkıdan dolayı adı Trabzon stadına verilmiştir (Gürkan ve Orhan, 1997:26).

1923 yılında Akçaabat'ta (Pulathane) Sebat İdmanyurdu kuruldu. 19.02.1941 yılında Akçaabat Gençlik ve 10.07.1986 yılında Akçaabat Sebat olarak isim değiştirmiştir. 1968-1969 sezonunda Türkiye şampiyonu olmuştur (Aksu,1998:90). 2002-2003 sezonunda ise Türkiye Süper Ligi'ne çıkmıştır.

Trabzon'da profesyonel futbol hayatı sadece Trabzonspor ve Akçaabat Sebatspor ile sınırlı değildir. Ofspor ve Araklıspor da Türkiye 3. ligi'nde mücadele etmektedir.

Trabzon'da faal olarak futbol yaşamını sürdüren 94 kulübün; A, Genç, B genç, minik ve yıldız kategorilerinde futbol oynayan 20 binin üzerinde futbolcusu bulunmaktadır. Trabzon'da 11'i çim olmak üzere toplam 24 futbol sahası bulunmaktadır (Bölükbaşı, 2000:411).

Trabzon sporuna katkıları olan eğitim kurumları içerisinde Trabzon Lisesi'nin ayrı bir önemi vardır. 1923 yılında kurulan Lise İdmanyurdu, 1942 yılındaki Anadolu şampiyonluğunun ardından, Türkiye dördüncüsü olmuştur (Baş, 1997:437). 1978 yılında Kuzey İrlanda da yapılan Liselerarası Dünya şampiyonasında ikinci olmuştur. 2002 ve 2003 yılında Türkiye de yapılan liselerarası şampiyonasında birinci olmuştur (Dilek, 2003:80-81). 2003 yılında Çin'in Şanghan kentinde yapılan Dünya Liseler Futbol Şampiyonasında birinci olarak yalnız Trabzon değil, Dünya ve Türkiye futbol tarihine adını yazdırarak büyük bir başarıya imza atmıştır.

Trabzon Lisesi, Trabzon futboluna büyük katkıları yanı sıra Trabzonspor'un alt yapısı gibi çalışmıştır. Trabzon Lisesi formasıyla ve onun sıralarında aldığı eğitimle nice isimleri de Trabzonspor' a ve Türkiye'ye kazandırmıştır. Trabzonspor'un efsane kadrosunda yer alan Necmi Perekli, Turgay Semercioğlu, Necati Özçağlayan, Ali Kemal Denizci, Şenol Güneş, Hami Mandıralı ayrıca Soner Boz, Fatih Tekke, Okan Özge, Mehmet İpek, Hasan Üçüncü, Tayfun Cora, Mehmet Yener, Ümit Teke, Yunus Alemdağ, Mehmet Yılmaz, Ufuk Ali, Okan Çebi, Feridun Sungur ve Yavuz Ender Yılmaz Trabzon Lisesi'nde yetişmiştir (Dilek, 2003:80-81).

2002 Dünya Kupası Şampiyonasında dünya üçüncüsü olarak önemli bir başarıya imza atan Türkiye Milli takımının teknik direktörü Şenol Güneş, Trabzon'un yetiştirdiği futbol adamı olarak tarihe geçmiştir.

2.4. TRABZON'UN SOSYAL, EKONOMİK VE KÜLTÜREL YAPISI

Doğu Karadeniz Bölgesinin en önemli merkezlerinden biri olan Trabzon'un ne zaman kurulduğuna dair kesin bir belge bulunamamıştır. Değişik kaynaklara göre, kuruluş tarihi M.Ö. 2000 yılına kadar gitmektedir. Trabzon'un ilk kurucu halkın Orta Asya Türklerine bağlayan bir çok tarihçi vardır. Trabzon adının kökü üstünde değişik görüşler vardır. Kimi kaynaklara göre, Trapezüs, Tableland ve Trapezos gibi sözcükler denilmiş, zamanla bu kelimeler Trabzon'a dönüşmüştür (Albayrak, 1989:7-11).

Trabzon ilinde yaşayan halk, kentin tarihsel geçmişi ile bağlantılı olarak çok çeşitlilik arz etmektedir. Bu çeşitlilik kendini halkın gelenek-göreneklerinde ve dilinde açıkça göstermektedir. Of, Sürmene ve Maçka ilçeleri ile Vakfıkebir'de Yunan Rumcasına benzemeyen ancak yörenin eski Rumcasını andıran bir dili konuşan az sayıda yaşlı insana rastlanmakta ise de, yeni nesil bu dili konuşmamaktadır (Kansız ve başk., 1997:53).

Halk, giyim-kuşam, gelenek-görenek, oyun-müzik, türkü-mani ve yöreyi temsil edebilecek özellikleri taşımaktadır (Goloğlu ve başk., 1985:9).

Trabzon halkı zeki, hareketli ve beceriklidir. Karadeniz'in hırçın dalgalarındaki çeviklik, havasındaki kararsızlık Trabzon halkının tabiatına da etki etmiştir. Bu sebeple çabuk kızar çabuk dost olurlar. Cesur ve atılgandırlar. Çabuk sezer ve çabuk karar verirler (Sınır, 1969:27-28).

Karadeniz bölgesinde ortak giyim şekli olan zıpka, yelek, kaput, başlık (kukula da denir) Trabzon'da eski bir giyim şekliydi. Fakat şimdi bunların hiç biri giyilmemektedir. Eski giyimlerden bugün hala ve çoğunlukla kullanılan sadece peştemaldır (Sınır, 1969:33).

Trabzon halkını tanıırken geleneksel oyunları olan Horon hakkında da bilgi edinmek gerekir. Karadeniz Horon Ekibi, Trabzon horonunu tüm dünyaya tanıtarak, Türkiye'nin ve Trabzon'unun ününü yükseltmiştir. Trabzon oyunları genel olarak, Sıksara, Ağırlama, Sallama, Bıçak Oyunu, Dirvana, Kadınlar Horonudur (Sınır, 1969:29-31).

Trabzon, geçmişten günümüze Avrupa'yı İran'a/Asya'ya bağlayan ticaret yolunun, Karadeniz deki doğu kapısı rolünü üstlenmiş bir liman kentidir. 16. yüzyılın ikinci yarısında, Kuzey Anadolu'nun en büyük ve en hızlı büyüyen yerleşim merkeziydi. Dünyadaki, bölgedeki ve ülkedeki siyasi, ekonomik, teknolojik gelişmelere koşut olarak Trabzon'un konumsal öneminde, dolayısı ile ekonomik yapısında ve nüfusunda dalgalanmalar olmuştur (Aydemir ve Aydemir, 1997:34).

Trabzon ili toplam nüfusunun beş yıllık artış oranı yıllar itibari ile büyük değişme göstermektedir. Nüfus 1950-1970 yılları arası artarken, 1970-1990 arası azalmıştır. Sınırlı tarım alanları ve ekonomik imkansızlık nedeni ile devamlı dış göç vermektedir. 2000 yılında ortalama nüfus yoğunluğu km başına 208 kişi olup, Türkiye'nin en yoğun illerinden biridir. Trabzon ili ülkenin 31., Karadeniz Bölgesinin 2. büyük merkezidir (Canalıoğlu ve başk., 2003:38).

Trabzon'un nüfus miktarındaki değişimler, nüfus artış hızı ve dış göçlerin etkisiyle şekillenmiştir. Bölge içi göçler nüfus yoğunluğunu etkilemiştir. Kentleşme yönünden ülke genelinde özellikle 1950'den sonra önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak, Trabzon'un benzer gelişmeyi kaydettiği söylenemez. 1990 yılı itibarı ile Trabzon nüfusunun %38'i şehirlerde %62'si kırsal kesimde yaşamaktadır (Berber, 1997:14-15).

Ekonomik faaliyetler başlıca üç ana sektöre ayrılır. Bunlar, sanayi, tarım ve hizmetler sektöründen oluşur. Trabzon ilinde sanayi yok denecek kadar azdır. Trabzon ilinin arazi yapısı büyük ölçekli sanayi tesislerinin kurulmasına elverişli değildir. Türkiye'nin en dar araziye sahip illerinden biri olduğu gibi mevcut arazinin sadece %24'lük bir bölümü tarıma elverişlidir. Fındık, çay, tütün ve balık ürünlerinin

dışında tarımsal üretim dahili ihtiyaçlar için yapılmaktadır. İç kesimlerde ve yüksek köylerde yaşayan halkın geçim kaynağı hayvancılıktır. Hizmetler sektöründe gerçekleştirilen üretim, Trabzon'da gerçekleştirilen toplam üretimin %60'ını teşkil etmektedir. KTÜ'nin Trabzon ticaretinde önemli bir payı vardır. Diğer taraftan çok sayıda insanımız yurt dışında çalışmakta ve aile fertlerine önemli ölçüde bir gelir sağlamaktadırlar (Pehlivan, 1997:5-9).

1986-1995 yılları arasında tarım payının gittikçe azaldığı, buna karşılık sanayi hizmetleri payının arttığı söylenebilir (Berber, 1997:18-19). Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan ve illerin kalkınmışlık sıralamasını tespit eden araştırmalara göre, 1980'de iller arasında 24. sırada bulunan Trabzon, 1986'da 38. sıraya, 1991'de ise 41. sıraya gerilemiştir. İlde sanayinin gelişmemiş olması, işsizlik sorununun artmasına neden olmuştur (Pehlivan, 1997:10).

Trabzon, stratejik bir coğrafyada bulunması nedeniyle tarihsel süreç boyunca hem iç hem de dış ticarete aktif rol üstlenmiştir (Berber, 1997:12). Trabzon ilinin ekonomik üretim sahaları olarak dokumacılık, balıkçılık, mobilyacılık, yorgancılık, kuyumculuk, bakırcılık, kantarcılık gibi küçük sanatlar ile fındık, makarna ve balık yağı fabrikaları gösterilebilir (Kansız ve başk., 1997:37).

Trabzon'un tarihi transit yolunun liman şehri oluşu da çeşitli medeniyetlerin uğrak ve konaklama merkezi olmuş, bunun sonucu olarak da Trabzon aynı zamanda bir kültür şehri olmuştur. Gerek fetihten önce ve gerekse Osmanlı döneminden başlayarak bu özelliğini günümüze kadar korumuştur (Albayrak, 1989:37).

XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren Trabzon'da birtakım imar olayları, eğitim ve kültür çalışmaları dikkati çekecek derecede yoğunluk kazanmıştır (Albayrak, 1989:26). XIX. yüzyıl Trabzon'unun en önemli olayları 1866 yılında ilk matbaanın (Trabzon vilayet Matbaası) kurulması, ilk vilayet salnamesinin basılması ve 1869 yılında da Trabzon'daki ilk Türk gazetesi olan Trabzon Gazetesinin çıkmaya başlamasıdır (Albayrak, 1989:26).

Meşrutiyet ve Kurtuluş savaşı yıllarında Trabzon'da, çeşitli adlarda gazete ve dergiler çıkmıştır (Albayrak, 1989:65-70).

1865 yılında Amerikan okulu açıldı (Goloğlu ve başk., 1985:4). 1880'de Mekteb-i Hamidiye, 1883'de Mekteb-i Nasiri (İran mektebi), 1887'de Trabzon Mekteb-i Mülk-i İdadi (Trabzon Lisesi), 1888'de Zeytinlik Mektebi (Cudibey İlkokulu), 1889'da Dar-ul Muallimin (Öğretmen Okulu), 1891'de Kız Rüştîye açılmıştır (Albayrak, 1989:26-27).

Trabzon'un sahip olduğu eğitim göstergeleri bölge ortalamasının üzerinde olup ülke ortalamasıyla eşdeğer niteliktedir. Trabzon'da KTÜ, özel öğretim kurumları (ilk,orta ve lise) ve çok sayıda üniversiteye hazırlık dershaneleri ile bölgedeki diğer yerleşim birimlerine hizmet sunmaktadır (Berber, 1997:17).

Tarihin en eski çağlarından beri insanoğlunu barındıran Trabzon'un, öykülerle, türkülerle dopdolu zengin bir tarihi vardır. Dünyaca ünlü gezgin Marco Polo'nun uğradığı, Yavuz Sultan Selim'in Şehzadeliği sırasında valilik yaptığı, Kanuni Sultan Süleyman'ın doğduğu bu ilde; Roma, Bizans ve Osmanlı Döneminden kalan pek çok tarihsel anıt vardır (Goloğlu ve başk., 1985:7).

Tarih boyunca bir çok uygarlıklara sahne olmuş olan Trabzon'da, bu uygarlıkların yarattığı eserlerden çok az bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Roma ve Bizans döneminden günümüze intikal etmiş eserlerden bir kısmı da kilise ve medrese olarak kalmıştır. Bunların yanında şehri kuşatan surlar başta olmak üzere cami ve çeşme gibi tarihi yapıların üzerindeki kitabelerin, şehrin tarihinin ortaya çıkarılması açısından büyük yararları olmuştur (Kansız ve başk., 1997:20).

2.5. TRABZONSPOR KULÜBÜ

Trabzonspor bugün Türkiye'nin önde gelen takımlarından olup, Avrupa'da ve Dünya'da tanınmış bir spor kulübüdür. Trabzonspor kulübünün kurulması bazı aşamalarda gerçekleşmiştir. 21 Haziran 1966 yılında İdmanocağı, Yıldızspor ve Martıspor'un katılımı ile sarı kırmızı renkler altında 2. Türkiye Liginde yerini aldı. Ancak resmi bir belgenin, gerekli süre içinde ilgili yere ulaşmadığı için 2. Ligde oynaması durduruldu. Bu gelişmeden sonra 22 Ağustos 1966'da bu defa İdmangücü, Karagücü, Martıspor ve Yolspor'un katılımı ile, Trabzonspor Gençlik Kulübü adı altında yeni bir kulüp kuruldu (Gürkan ve Orhan, 1997:23).

Futbol Federasyonu 18-19.06.1966 tarihinde yaptığı toplantı sonucu 1. ve 2. Türkiye Ligi ile Mahalli profesyonel ligler statüsünü hazırladı. Buna göre 1966-1967 sezonunda 1. Türkiye liginin 17, 2. Türkiye liginin ise 33 takımla iki grupta sürdürülmesi onaylandı. Böylece Trabzonspor 16 takımın yer aldığı 2. Türkiye liginin Beyaz grubunda yer aldı (Subaşı, 1977:44).

Yöneticiler; Ali Osman Ulusoy (Başkan), Sabit Sabır (2. Başkan), Refik Karaağaçlı (Genel Sekreter), Ahmet Yıldırım, Avni Yurdoğul, Ahmet Serdar, Yaşar Çatal, Kayhan Karahasan, Abdurrahman Sabır ve İzzet Ergüney. Teknik Direktör, Sabit Sabır ve Antrenör, İzzet Ergüney'dir. Futbolcular; Salih Çolak, Arkun Sayın, Sabahattin Aksoy, Cevat Akkan, Abdullah Emiroğlu, Osman Türk, Polatkan Demirer, Mehmet Celep, Fatih Gürel, Selahattin Altın, Haydar Tuncer, Necati Aydın, İbrahim Çoban, Necati Atasoy, Halil İbrahim Ayvaz, Şevki Gençosmanoğlu, Selahattin Şahinkaya, Yaşar Babus, Zeki Özçingir, Mehmet Sami Tali, Abdurrahman Tali, Ali Karpuz ve Ahmet Seymen (Subaşı, 1977:44-46).

İkinci Türkiye Liginde Kırmızı-Beyaz forma ile ilk kez boy gösteren Trabzonspor, özellikle İdmanocağı tarafından kabul görmüyordu. Danıştaya açılan dava ile yürütmeyi durdurma kararı alınınca ortam yeniden karıştı. Dönemin Beden Terbiyesi Genel Müdürü Ulvi Yenal araya girerek İdmanocağı ve İdmangücü'nün

birleşmemeleri halinde iki kulübün de Türkiye 2. ligi'ne alınmayacağını bildirdi. Trabzon'da 2 Ağustos 1967 günü İdmanocağı ile İdmangücü birleşmesi gerçekleşti ve Trabzonspor, İdmanocağı, İdmangücü, Karadenizgücü ve Martıspor'un da katılmasıyla kurulmuş oldu (Gürkan ve Orhan, 1997:24-25).

Üst üstte hedeften dönen ve 1. lige çıkamayan Trabzonspor için 1973-1974 sezonu bir dönüm noktasıydı. 1967-1968 sezonunda başlayan 2. lig serüveni bu sezon son buldu. Yeni başkan Salih Erdem, Antrenör Ahmet Suat Özyazıcı idi. 1. lige yükselen Trabzonspor, ilk sezon 9. oldu. Bu sezonda kaleci Şenol Güneş oynadığı 28 maçta 10 gol yiyerek en az gol yiyen kaleci unvanını kazandı (Subaşı, 1977:54-57).

1975-1976 sezonunu şampiyonlukla kapayan Trabzonspor'un kadrosunda Şenol, Turgay, Necati, Kadir, Cemil, Bekir, Tuncay, Serdar, Ali Yavuz, Ali Kemal, Hüseyin, M. Cemil, İhsan, Ahmet Engin, Mustafa, Şener, Nemci, Cihan, Hüsnü ve Faruk yer almıştır (Subaşı, 1977:77).

1976-1984 yılları arasına tam 6 Lig şampiyonluğu ve 2 de Lig ikinciliği sıgdıran Trabzonspor, aynı dönem içinde Türkiye Kupası, Cumhurbaşkanlığı Kupası ve Başbakanlık Kupasını da defalarca kazandı. Trabzonspor'un bu başarısı kent insanının sosyal hayatını olumlu yönde etkiledi. Esnaf maç haftası daha çok kazandı. Otellerde yer kalmadı. Ulaşım sektörü daha çok insanı taşıma fırsatı yakaladı (Öksüz, 2000:405).

Basın sektörü inanılmaz bir gelişme sağladı. Ulusal düzeyde yayın yapan gazeteler Trabzon'da büro açtılar. TRT daha da gelişti. Anadolu Ajansı bölge Müdürlüğünü kurdu. Yerel gazetelerin sayısı azaldı ama etkinliği arttı. Trabzonspor başkanlığı yapan Şamil Ekinci, Karadeniz Gazetesi'ni yayın hayatına soktu (Öksüz, 2000:405).

Şampiyonluklarla birlikte Trabzonspor'da Şenol, Turgay, Necati, Kadir, Cemil, Ali Yavuz, Bekir, Tuncay, Ali Kemal, Nemci, Ahmet Şener, Cengiz, Osman

Denizci, Hamdi Aslan, İskender Günen, Güngör, Serdar, Mehmet Ekşi, Necdet, Mustafa Gedik, Hüsni, K. Şenol, Bahattin, Kemal Serdar, Hami, Ünal, Ogün, Abdullah, Orhan Çıkırıkçı, Osman Özköylü, Lemi, Dobi Hasan, Hasan Vezir, Soner ve daha bir çok yıldız oyuncu Türk futboluna damgalarını vurdular (Öksüz, 2000:410).

Trabzonspor bütün bunların yanı sıra, bir çok yönetici de yetiştirdi. Ali Osman Ulusoy, Rıfat Dedeoğlu, Suat Oyman, Salih Erdem, Şamil Ekinci, Ahmet Celal Ataman, Mustafa Günaydın, Mehmet Ali Yılmaz, Mahzar Afacan, Sadri Şener ve Faruk Özak Trabzonspor başkanı olarak isimlerini duyuran kişiler oldular. Bunlardan Şamil Ekinci 4 kez şampiyonluk yaşamasıyla, Mehmet Ali Yılmaz kendi adıyla anılan tesisleri kurmasıyla dikkat çektiler (Öksüz, 2000:411). Bu isimlerden başka Özkan Sümer de başkanlık yapmıştır. Atay Aktuğ halen bu görevi sürdürmektedir.

Şevki, Coşkun, Atay Aktuğ, Turan, Erkan Yanardağ, Bülent, Faruk Özak, Cemil Usta, Şenol Güneş, Turgay Semercioğlu, Hasan Şengün, Jean-Marie Praff, Kemal Serdar, Ünal Karaman, Ogün Temizkanoğlu (Gürkan ve Orhan, 1997:314), Hami Mandıralı, Gökdeniz Karadeniz ve Fatih Tekke Trabzonspor kaptanı olarak isimlerini duyuran kişiler oldular.

Trabzonspor Teknik Direktörlüğünü; Halil Özyazıcı, Harun Kırman, Erdoğan Gürhan, Ahmet Karlıklı, Atan Santepe, Kamuran Soykiran, Mustafa Ertan, Şükrü Ersoy, Ahmet Suat Özyazıcı, Özkan Sümer, İlyas Akçay, Metin Türel, Jurgel Sunderman, Werner Biskup, Urbain Brems, George Leekens, Şenol Güneş, Yılmaz Vural (Gürkan ve Orhan, 1997:314), Giray Bulak, Sadi Tekelioğlu, Samet Aybaba, Turgay Semercioğlu yapmıştır. Şu anki teknik direktör ise Ziya Doğan'dır.

Trabzonspor'un kazandığı kupalar ve dereceler;

1973-1974: Türkiye 2. ligi Kırmızı grup şampiyonluğu, 1975: Kıbrıs Barış Hareketi, 1974-1975: lig 9.luğu, Türkiye Kupası Finalisti, 1975-1976: Lig

şampiyonluğu, Cumhurbaşkanlığı Kupası, Başbakanlık Kupası, 1976-1977: Lig şampiyonluğu, Türkiye Kupası, Cumhurbaşkanlığı Kupası, 1977-1978: Lig 2.liği, Türkiye Kupası, Cumhurbaşkanlığı Kupası, 1978-1979: Lig şampiyonluğu, Cumhurbaşkanlığı Kupası, 1979-1980: Lig şampiyonluğu, Cumhurbaşkanlığı Kupası, 1980-1981: Lig şampiyonluğu, 1981-1982: Lig 2.liği, Trabzon Kara Kuvvetleri Kupası, 1982-1983: Lig 2.liği, Cumhurbaşkanlığı Kupası, 1983-1984: Lig şampiyonluğu, Türkiye Kupası, 1984-1985: Lig 3.liği, Başbakanlık Kupası, 1985-1986: Lig 7.liği, 1986-1987: Lig 4.lüğü, 1987-1988: Lig 6.lığı, 1988-1989: Lig 5.liği, 1989-1990: Lig 3.lüğü, Türkiye Kupası Finalisti, 1990-1991: Lig 3.lüğü, 1991-1992: Lig 4.lüğü, Türkiye Kupası, 1992-1993: Lig 3.lüğü, 1993-1994: Lig 3.lüğü, Başbakanlık Kupası, 1994-1995: Lig 2.liği, Türkiye Kupası, Cumhurbaşkanlığı Kupası, 1995-1996: Lig 2.liği, Başbakanlık Kupası, 1996-1997: Lig 4.lüğü, 1997-1998: Lig 3.lüğü, 1998-1999: Lig 4.lüğü, 1999-2000: Lig 6.lığı, 2000-2001: Lig 5.liği, 2002-2003: Lig 14.lüğü (Canalioğlu ve başk., 2003:50), 2003-2004: Lig 4.lüğü, Türkiye Kupası.

2.6. FUTBOL SEYİRCİSİ

Seyirci, dış dünyanın hareketli ve hareketsiz görülen olayları ve oluşları seyreden bir kimsedir. Bazen heyecanlanır, neşelenir ve sevinç duyar. Fakat bunlar, seyrettiği manzaranın kendi ruhunda uyandırdığı heyecanlardır. Keder ve sevinç verici bir tabiat karşısında, sinema ve tiyatroyu seyreden seyircilerin duydukları heyecanlardır. Halbuki spor, bir futbol seyircisi bambaşka bir şahsiyettir. İlk önce o, müsabakaya yabancı değildir. Bizzat müsabakanın içindedir. Oradaki spor olaylarının bir parçasıdır. Müsabaka veya mücadeleye o da iştirak eder (Abaç, 1935:10).

Seyirci, herhangi bir oyun, müsabaka veya yarışma sırasında aşırıya varmayan desteklemelerde ve tezahüratta bulunan, izlediği şeyden zevk almaya çalışan kimsedir (Şahin, 2003:52).

Futbol seyircisini sosyolojik açıdan incelediğimizde, geçici teşkilatsız insan birikimi şeklinde ifade edebiliriz. Bu birikim ne cemiyettir nede menfaat birliğidir. O geçici teşkilatsız bir topluluktan ibarettir. Yani böyle insan toplulukları, muayyen bir maksat ve sebeple veya sebepsiz olarak bir araya gelip bir süre sonra dağılırlar (Bozdemir, 1998:4).

Guttman'a göre, spor seyircisi, bir spor olayını yerinde (canlı) yada film veya televizyon gibi görsel medya yoluyla izleyen herhangi bir kişidir (Kayaoğlu, 2000: 12).

Seyirci, kalbi yalnız kulübünün rengi ve ismi için çarpar, o oyuna bakmaz; galibiyete ve neticeye bakar. Her darbeye yerinden fırlar. Top kaleye yaklaşıncı nefesini keser, dikkatini bir ok gibi topun üzerine diker. Sanki şutu kaleye çekecek olana kendi kuvvetini de vermek ister gibi yumruklarını sıkar, çene kemiklerini gerer, bekler. Şut çekilip de istediği gibi çıkarsa o kurulmuş zemberek gibi boşanır. Avazı çıktığı kadar bağırmaya, içinde zaptetmeye çalıştığı heyecanını ses halinde dışarıya taşırmaya başlar (Abaç, 1935:4).

İşte bu gibi kulüpçü, çabuk heyecanlanan kimseler seyirci kitlesi arasında fakat sınırlı miktarda da “olgun adam” tipi vardır. Bunlar taraftarı itmez oyuna dikkat eder. Onu yalnız oyun alakadar eder. İyi oynayanı alkışlar (Abaç, 1935:4).

Sporun yalnız sporcularca yapılmayacağını dünya tasdik etmiştir. Seyirci, sporun hayata yayılmasını sağlayan baş unsurdur (Atabey, 1945).

Seyirci kitlesi, toplumun farklı sınıflarına mensup, farkı zeka ve yaratılış, bir birine zıt ahlak ve tabiatla insanların heyecanlarını, manevi yönlerini aksettiren bir aynadır (Abaç, 1935:4).

Seyirciler, her spor dalında fanatik bir tavır sergileyebilirler. Ne yazık ki, futbol seyircilerinde daha keskin bir görünüm arz eder. Sporcuların burada kişilikleri devreye girer. Seyirciler arasında değişik kişilikte insanlar olabilir (Balcıoğlu,

2003:46). Taraftarlık; kişilerin gerçek karakterlerinin ortaya çıkmasında aracı rol oynayabilir; tutmuş oldukları takımların dışında çok iyi anlaşılan iki kardeş, takımlarının birbirleriyle oynadıkları maç sonrasında tartışıp, kavga edebiliyorlar (Talimciler, 2003:34).

Herhangi bir futbol müsabakasında tribünleri dolaşınız ve seyircileri dinleyiniz: Özel hayatında ahlaklı ve alçakgönüllü tanınmış kişilerin bile kendilerini kaybederek hakem aleyhindeki bağırımları ağır sözleri insana bir spor meydanında bulunduğunu unutturur (Abut, 1945).

Seyircileri hakeme bağarmaya sevk eden başlıca iki önemli neden vardır: Birincisi hakemin görevini layıkıyla yapamaması, ikincisi de seyircilerin oyun kurallarını iyi bilmemesidir (Karsan, 1941:18).

Dört çeşit seyirci tipi vardır. Sonuç yönelimli seyirci için, takımının kazanması önemlidir ve bütün takımla veya yıldız bir sporcuyla özdeşlenilir. Sosyal ilişki yönelimli seyirci için, kafadarlar grubuna üyelik vardır ve kişiler arasında ilişki önemlidir. Uzmanlaşmış seyirci için, estetik, teknik ve taktik önemlidir. Yarışma yönelimli seyirci için ise, gerilim, stres ve bunların getirdiği ortamı eğlence zannetmek önemlidir (Kılcıgil, 2001:46).

Futbol Seyircisinin Özellikleri:

1. Futbol seyircisinin üyeleri arasında belli ölçüde bir ilişki ve iletişim vardır.
2. Taraftarlık sebebiyle müşterek bir düşünce vardır.
3. Teşkilatlanmaya ve müşterek faaliyete yatkınlıktır.
4. Ancak spor müsabakası kurallarının müeyyidelerinin caydırıcılığı sebebiyle temkinli davranışa da meyillidirler.

5. Spor seyircileri ve özellikle futbol seyircisi muhakeme etmeye az, fiil ve harekete çok kabiliyetlidirler.

6. Kitlede şuurlu şahsiyet kaybolur, şuuraltı ile hareket eden şahsiyet hakimiyet kazanır.

7. Fikirler sirayet yoluyla aynı istikamete yönelir.

8. Önceden tahmin edilen hareketleri vardır (tezahürat yapma, hakeme kızabilme) (Gustave, 1991: 153).

2.6.1. Taraftar

Taraftar, spor kulüplerinin faaliyetlerini maddi ve manevi destekleyen, kulübün hizmetlerini belirli bir ücret karşılığında satın alan her türlü zorluğa rağmen takımına destek olmak için yurt içi veya yurt dışı deplasmanlara giden kulübün esas pazarını oluşturan halk pazarıdır (Şahin, 2002:389).

“Taraftarlık, çoğu zaman bütün bir ömür boyunca insanın kişisel macerasına eşlik eden, ilgi ve hareket alanını, duygu alemini bazen doğrudan şekillendiren bazen kıyısından eğip büken toplumsallık tarzıdır” (Kıvanç, 2001:113). Başka bir tanıma göre taraftarlık, seyirciliği disipline etmenin en kolay yoludur. Şu yada bu takımın taraftar saflarına geçmek, futbola sağlam-zayıf bağlar kurmak demektir (Kozanoğlu, 1990:80).

Bir kulübün taraftarı olmak, başkalarıyla bir araya gelmek ve özgür olmak demektir. Bir futbol takımının taraftarı olmak, insanın kendisinin takıma ait olduğu anlamına gelir. Bu ise insanın kendisine ait bir topluluğu seçmek için elde ettiği tek şarttır. Bu topluluk içinde kendisini istediği gibi ifade edebilme özgürlüğüne sahiptir (Kuper, 1994:44-45).

Ama bir insanı, bir takıma çeken asıl güçlü halat, kimlik vaadidir. Tek bir kararla, birkaç saniye içinde uğraşmadan yorulmadan şak diye yepyeni bir kimlik kazanır. Taraftarlık tercihini güçlü bir takımdan yana kullanmak, güçlü bir kimlik edinmenin avantajını da haliyle birlikte getirir (Kozanoğlu, 1990:80).

Taraftar, tribünde durduğu gibi durmayan, seyirci olmaya, kalmaya razı olmayandır. Taraftar, fiilen işin içinde olmak istiyor. Bunun için de iyi örgütlenmiş tribün desteğini yeterli görmez. Çünkü futbol, pek çok kişinin hayatında başka hiçbir şeyin kaplamadığı kadar yer kaplıyor, taşımadığı kadar önem taşıyor. Taraftarlık, çoğu kişi için, kimliğinin ayrılmaz parçası vs. değil, başlı başına kimlik anlamına gelmektedir (Kıvanç, 2001:115-116).

Futbol sever taraftarlar ve futbol sevmez taraftarlar, tribünün yarısı ne kelime, Türkiye'nin dörtte üçünü dolduracak kadar kalabalıktırlar. Ve alaturka holiganlardan sempatizanlara, çeşit çeşittirler. Kimisinin içinde, derinlerde, uzaklarda öylesine bir izdir taraftarlık. Hangi takımı tuttuklarını öğrenmek için sormak gerekir. Kimisi hasta taraftardır. O da hayatta birkaç defa maça gitmiştir ama laf futboldan açıldı mı aslan kesilir, takımına toz kondurmaz münakaşa eder ve iddiaya girer. Kimisi dengelidir öylesine taraftardır; takımına ve futbola sıkıca sarılır. Kimisi hafiften dengesizdir; alaturka holigan kimliğiyle taraftar çeşidini aşar başka bir boyutun insan çeşidini temsil eder (Kozanoğlu, 1990:75-76).

Kimisi de sımsıkı taraftardır. Holiganlarla karıştırmayanlar için sevimli, eğlendirici ve hoş bir tiptir. Yağmur çamur demeden, bütün sezon takımını destekler, takımının kendi sahasındaki her maçını, deplasmandaki bir çok maçını izler. Bazen coşar, bağıra çağıra tezahüratta bulunur, ama sıkı taraftar, sanılanın aksine tezahürat odaklarında yer almaz. Dikkatini dağıtmadan, kafasını çevirmeden maçı izler. Okulda, işyerinde, mahallede maç sonuçları ile ilgili konuşulabilecek tek muhataptır. Sanki tribünde değil de sahadaymış gibi golleri yiyen kaleci oymuş gibi. Ama o bozuntuya vermez, sanki golleri yiyen kendisiymiş gibi savunmaya geçer. Evet sıkı taraftar takımı ile ilgili iyi- kötü her gelişmeden haberdar olmalı, fikir

sahibi olmalı ve çevresindeki küçük kamu oylarına açıklamalarda bulunmalıdır. (Kozanoğlu, 1990:75-76).

Bir takıma bağlılık, çok defa bölgesel veya coğrafi bağlılıktır. Bu bağlılık, taraftarlık, komşu bölge takımına, kent takımına da yayılabilir. Buna bölgesel özdeşleme diyebiliriz. Bir takım bulunduğu bölgenin sembolik bir temsilcisidir ve onun başarısı bütün o bölgedeki toplumun iftihar duygularını körükler. Ekonomik şartları kötü durumda olan bir bölgenin takımının başarısı, bölgenin kendine güvenine yardımcı olur (Özbaydar, 1993:213).

Organize sporlarda çoğu taraftar, takımlarına uzun bir süreden beri inançla bağlı olan partizanlardır. Takımlarının maçını görmek için saatlerce rahatsız, bilet kuyruklarında beklemeyi göze alan bu insanlar, rakibi mağlup etmek için heyecanlı davranışlarda bulunurlar ve zaferden sonra da önemli bir keyif duyarlar. Bunca inanç ve sahip çıkma duygusu, bir spor takımına duyulan inancın insanların yaşamında önemli psikolojik bir rol oynadığını ortaya çıkarıyor (Çepe, 1992:25).

Taraftarların, kulübün onlara ait olduğu yolundaki inançları, ekonomik gerçekliği çarpıtma olarak görülmektedir. Zaten kulübün sahibi oldukları iddiası, ekonomik gerçeklere dayanan bir iddia olarak anlaşılmamalıdır, fakat takımları için besledikleri yoğun bağlılığın ve kulübün gerçekten de onların bir parçası olduğu inancının bir dışavurumu olarak görülmelidir (Kayaoğlu, 2000:63).

Bir taraftar tuttuğu takımın bir parçası olarak görülmekte ve onun başarısı, kendisi için bir güven ve iftihar duygusunun kaynağı olmaktadır. Tuttuğu takım başarısızlığa uğradığı zaman da, tersine, kişisel bir kayıp duygusu uyandırmaktadır (Çepe, 1992:26). Seyircilerin sadece kazanmak ve lider olmak düşüncesine sahip olmaları onların az gelişmişlik durumlarını ortaya koymaktadır (Ramazanoğlu, 2004:122).

Taraftarlar içerisinde önemli bir kısmı oluşturan amigolar vardır. Amigolar maçları izlemeye gelen taraftarı belirli oranda bağırarak takım oyuncularının

kazanma isteğini kamçırlarlar. Amigolar bazen takımın başarısız sonuç almaları üzerine kulüp yönetimi, teknik heyet veya bazı oyunculara yönelik aleyhte tezahüratta da bulunmaktadır. Bu tezahüratlar kulübü zor durumda bırakmaktadır. Bunlar da amigoların bir başka yüzleridir. Her ne kadar zaman zaman kulübü zor durumda bıraksalar da amigolar kulüplerin vazgeçemeyecekleri insanlardır. Maçlar taraftar desteği olmadan kazanılamaz. Bu gerçeği bilen kulüp yöneticileri deplasmanlara otobüs seferleri düzenlediği gibi maçları eğlence, karnaval havasına taşımaya çalışmaktadırlar. Bütün bunlar yeni taraftar kazanmak ve desteğin devamını sağlamak içindir (Sarıbrahimoğlu, 2002:17-18).

Oturarak maç izleyen taraftar, bizim futbol kültürümüze aykırıdır. Oturanlara iyimser / kibar bir yaklaşımla işi bitmiş, kükremitiş ve ot yakıştırmaları yapılır (Can ve Can, 2003:7). Tribünlerde ayağa kalkmayan şöyle olsun uyarısını yapan amigoların uyarısına uymamak elde değildir. Bu uyarıya uyanlar, farklı kültür yapıları olsa bile, farklı farklı nedenlerle ayağa kalkarlar. İçtenlikle bu uyarıya uyan bir kesim taraftar için amigonun sözünü dinlemek, gönüllü bir bağlılıktan ileri gelir. Başka bir kesim taraftar için doğru olan budur. Bir başka kesim taraftar için namus önemli olduğu ve bu amigonun dediğine maruz kalmamak için ayağa kalkılır. En son kesim için ise zaten herkes ayağa kalkmıştır, gruba uymamak olası değildir. Çünkü önu kapanmıştır, maçı görmek için ayağa kalkmalıdır (Kılıcıgil, 2001:45-46).

Kavgalar, sahaya yabancı madde atma, sahaya girme, başkalarının yerini almaya kalkma gibi davranışların şiddet hareketlerini doğurduğu ve bunların ayakta duran seyircilerden çıktığı gözlenmektedir (Çepe, 1992:43).

Gabler/ Shulz / Weber ise saldırgan fan davranışlarının belli başlı amaçlarını şöyle sıralamaktadır:

- Rakibe zarar vermek ve kendi takımından yararlanma
- Sosyal açıdan kabul görme arzusu
- Bir guruba ait olma gereksinimi yani, birlikte ve esenlik içinde olmak
- Güçlü olma isteği (Voigt, 1998: 209).

2.6.2. Fanatik ve Fanatizm

Fanatik, tutmuş olduğu takıma her ne olursa olsun bağlanan ve takımının kazanması için her yolu meşru gören kişidir. Fanatizm, amaç unutulduktan sonra, kalmayan amaca ulaşmak için gözün kararması, hırsın dört katına çıkmasıdır (Talimciler, 2003:48).

Şahin (2002:163)'e göre fanatik; akıl dışı derecede arzulu, delice hevesli ve heyecanları olan kimsedir.

Büyük Larousse sözlüğünde (1997:3965) ise; Fanatik, bir dine, bir davaya, bir partiye vb. aşırı bir coşku, ölçsüz bir tutkuyla bağlı olan kimse. Fanatizm ise, bir davaya, bir düşünceye dinsel yada politik hoşgörücülüğe yol açacak ve şiddet eylemlerine yöneltecek biçimde ödün verme.

“Fanatik; stadyuma kulübünün bayrağına sarılı olarak gelir, yüzü aşık olduğu renklere boyalıdır. Vurucu, kırıcı ve gürültü yapıcı araçlarla yüklüdür. Hiçbir zaman yalnız değildir. Bir sara hastası gibi seyreder maçı, ama oyunu görmez. Onun asıl derdi rakip taraftarların bulunduğu tribünlerdir. Orası onun savaş alanıdır. Rakip takım taraftarlarının varlığı bile onun için kabul edilemez. O iyidir ve saldırgan değildir ama kötüler onu saldırganlığa mecbur eder. Aslında fanatik bir taraftar kendi takımının zaferinden çok rakibin yenilgisinden zevk alır” (Talimciler, 2003:47).

Futbol fanatizmi, bir maçı durdurmak için kasıtlı olarak tasarlanmış gibi görünen ve şu ya da bu derecede şiddet içerebilen saha işgallerini kapsar. Ayrıca rakip taraftar gurupları arasında, değişik ölçülerde, sık sık şiddetli ve tahribata yol açan türden meydan kavgalarını da ifade eder (Dunning, Murphy ve Williams, 1989:206).

Fanatizm Türk toplumunda önemli sosyal ve psikolojik bir sorun haline gelmiştir. Özellikle önemli müsabakalar sonucunda meydana gelen fanatizm olayları, fanatizmin sosyolojik ve psikolojik boyutunu ortaya koymaktadır. Hatırlanacağı gibi

Galatasaray-Leeds United maçı öncesi yaşanan iki İngiliz futbol taraftarının ölümü Türk toplumunu derinden etkilediği gibi, kazanılan derbi ve Avrupa kupalarındaki maçlardan sonra atılan kurşunlara hedef olan masum insanların ölümü de toplumu sosyolojik ve psikolojik bakımdan derinden etkilemektedir (Efe, 2001: 6-7).

2.6.3. Holigan ve Holiganizm

21'inci yüzyılın şu günlerinde futbol sahalarında seyircilerin gösterdikleri şiddet, geçen yirmi küsur yıldan beri gösterilen çabalara ve ayrılan kaynaklara rağmen hala önemli ve endişe verici bir nitelik göstermeye devam etmektedir (GSGM, 2003:15).

Ekseri Avrupa ülkeleri bu olaylardan az veya çok etkilenmekte ise de sorun yerine göre farklı boyutlar almaktadır. Bu ülkelerin bazılarında durum istikrara doğru giderken başkalarında futbol sahalarından dışarıya, kentsel bölgelere ve şehir merkezlerine kaymaktadır. Yine bazı ülkelerde şiddet olaylarına karışanların niteliklerinde de değişme vardır ve ekonomik açıdan sorunlu kesimlerdeki genç futbol taraftarı kitleleri ve holiganizm giderek kent içi şiddet olayları ile özdeşleşmektedir (GSGM, 2003:15-16).

Türkiye futbol holiganlığı ile karşı karşıya gelme durumundadır. Bu konu yeni yeni büyük kentlerde taraftarların karşılıklı taşkın, şiddetçi, saldırgan davranışlar görülmekle beraber eski zamanlarda da problemlerin hiç olmadığından bahsetmek mümkün değildir. Futbol gibi önemli sayıda insanı, farklı bir ruh halinde bir alanda toplayan spor karşılaşmaları; gelir düzeyi farklılıkları, kültürel hor görülmeler, kitle ruhu, genel ve kısmi hızlı sosyal değişme süreçleriyle yakından ilgilidir (Erkal ve başk., 1998: 161).

Holigan; taraftarlığı şiddete vardırان, azgınca davranışlarda bulunan kimse (Şahin, 2002:209). Holiganizm, küçük grupların, bir fanatiklik durumunu bahane

ederek kişilere veya mülkiyete zarar vermesi olarak tanımlanıyor (Toklucu, 2001:13).

Holigan, küçük gurupların, hiçbir mantıklı neden olmadan, kişilere veya mülkiyete zarar veren ve bazen de hırsızlık içeren davranışlardır. Bu kavramı doğuran psikolojik etkenler; özgüven eksikliği, eğitimsizlik, başkalarının haklarına kayıtsızlık ve şiddete olan eğilim olarak özetlenebilir (Özmen, 2000: 64).

Holiganizm, spora zararlı bir kavramdır. Geçmişte kısmen de olsa koruyucu önlemler alınarak belirli ölçülerde bir sonuca ulaşılmış ve bazı değişiklikler gözlenmiştir. Gelecekte, holiganizm, aşırıya kaçmadan belirli caydırıcı önlemlerle engellenebilir. Bastırıcı önlemler alınarak bir bütünsellik içerisinde toplumu koruyucu yaklaşımlar getirilebilir (Özmen, 2000: 16).

Günümüzde futbol karşılaşmalarındaki şiddet olayları ve fanatik gurupların gerçekleştirdiği olaylar son yıllarda giderek artan holiganizm olgusunu beraberinde getirmektedir (Özmen, 2000: 116).

Futbol, küçük taraftar guruplarının şiddete başvurarak eğlenceyi bozdukları, çoğunluğun yaşamını tehlikeye attıkları olaylara da sahne olmaktadır. Avrupa Birliğin, insanların serbestçe hareket edebileceği kabulü bağlamında, bir AB ülkesinden diğerine seyahat daha da kolaylaşmasıyla birlikte, bu tür olaylar da yaygınlaşmaktadır. Birlik, giderek artan bir çabayla holiganizmi engellemenin yollarını araştırmaktadır. 1996 Mart'ında, AB ülkelerinin geliştirdiği ortak strateji; sorun çıkardığı bilinenlere ilişkin bilgilerin değerlendirilmesini ve sorunluları uzaklaştırmak için seyahat düzenlemelerinin ayrıntılarının belirlenmesi ve holiganizm konusunda bir iletişim büroları ağıının oluşturulmasını içermektedir. Önlemlerle, kamu düzenini koruma ve bireysel haklar ile hareket özgürlüğü ve uluslar arası düzeyde ayrımcılık yapılmamasına yönelik AB kuralları arasında bir denge oluşturulmasının gerektiği de ayrıca vurgulanmaktadır (Balcı, 2003:64).

2.7. SALDIRGANLIK VE ŞİDDET

Ülkemiz, yıllardır süregelen anlayış, hoşgörü, uzlaşma yoksunluğu; ilişki ve iletişim bozukluğu; kavram ve değer çatışması içinde, kargaşa toplumu görünümü vermekte, saldırı ve şiddet olaylarıyla birlikte yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır (Köknel, 2000:17).

“Saldırganlık ile şiddet kavramları eş anlamlı değildir. Saldırganlık aktif, fiziksel bir şiddet olabileceği gibi pasif, sözel ya da başka bir biçimde de ortaya çıkabilir. Şiddet, anlam bakımından daha özgül ve genellikle hiçbir şekilde sosyal olarak meşru görülmeyen, fiziksel olarak zarar veren saldırıları ifade etmektedir” (Kayaoğlu, 2000:16).

Saldırganlıktan söz edebilmek için öncelikle bir davranışın ortaya çıkması, davranışın zarar ve incitme niyeti taşıması, zarar verme veya incitmenin gerçekleşmesi gerekir. Bu fiziksel ya da psikolojik olabilir. Vurmak veya tekmelemek kadar birisine küfür etmek ve kötü söz söylemek de saldırganlıktır (Tiryaki, 2000: 149).

Saldırı sözlü ya da fiziksel olabilir. Sözlü saldırı yetişkinlerde fiziksel saldırıya göre daha fazla görülmektedir. Fiziksel saldırı, sosyal olguların ilerlemesi esnasında sözlü saldırılara göre daha az olmaktadır. Fiziksel saldırı vücudun kısımları ya da silahlarla (bıçak, cop, tabanca) her hangi bir canlıya (kişiye) karşı şiddetle saldırma, sözlü saldırıya da sesli olarak karşılık verme olarak tanımlanmıştır. Sözlü saldırı ise defetme, reddetme, tehdit ve korkutmadır. Saldırı ise, kişide saldırı davranışı göstermeye yönelik olan ve nispeten süreklilik özelliği gösteren bir eğilimi anlatır (Ramazanoğlu, 2004:124-125).

Saldırganlığın nedenlerini bulmaya çalışan bilim adamları, saldırganlıkla ilgili çeşitli teoriler üzerinde durmuşlardır. Bunlar; İçgüdü, Öğrenme (Sosyalleşme) ve Engellenme-Saldırganlık teorileridir. Freud’un görüşlerine dayanan birinci teoriye

göre saldırganlık; bir içgüdüye bağlı olarak ortaya çıkan ve saldırı davranışında bulunmaya yönelik doğuştan gelen bir eğilimdir. Sosyalleşme veya öğrenme teorisi olarak da adlandırılan ikinci teori ise, saldırganlığın, öğrenme süreçlerinin bir sonucu, yani öğrenilmiş bir davranış olduğunu ileri sürer. Engellenme-Saldırganlık teorisine göre de saldırganlık, engellenmeye bir tepki olarak ortaya çıkar. Bu şekilde tepki verme eğilimi, doğuştan gelebileceği gibi, sonradan da edinilmiş olabilir (İkizler ve Karagözoğlu, 1997:84).

Şiddet saldırganlığın bir çeşididir ve saldırgan davranışın uç noktasındadır. Yani her saldırgan davranış, şiddet içermeyebilir. Şiddet, karşı tutumda ve görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, sert davranma olarak tanımlanmaktadır. İnsanlarda şiddeti kullanma, kanuna uymamak, kişiye zarar vermek, hakaret etmek, onurunu kırmak, sükunet ve huzura son vermek; birinin haklarını çiğnemek, hırpalamak, incitmek, canını acıtmak için zor kullanmak; yıkıcı davranışlarda bulunmak, aşırı derecede öfke şeklinde kendini gösteren davranışlardır. Şiddet özel ve kolektif şiddet diye ikiye ayrılır. Bir grubun karşı gruba karşı kullandığı şiddete stadyumda taraftar kavgalarını örnek vererek bu kavgaları kolektif şiddetin içine sokmaktır (Partal ve Kılıcıgil, 2003:45).

Şiddet; kızgınlık, öfke, kin, nefret, düşmanlık gibi duyguların egemen olduğu saldırganlık biçimi olarak tanımlanır. Şiddet sözcüğü; saldırgan davranışları, kaba kuvveti, beden gücünün kötüye kullanılmasını, yakan, yıkan, yok eden eylemleri; bireye ve topluma zarar veren etkinlikleri içerir. İnsanda şiddetin kaynağı, acı, korku, kızgınlık, öfke, kin, nefret gibi duyguların oluşmasında önemli bir etkidir (Şahin, 2003:24-25).

Şiddet, güç kullanmak, baskı uygulamak, başka insanlara zarar vermeye ve yaralamaya dönük hareketlerdir (Şahin, 2002:385).

İnsanın gerek kendine gerekse başkalarına karşı şiddet kullanmasının altında yatan temel nedenlerin başında "engellenme" duygusu gelir. Kendini ifade edememe, muhatap bulamama veya bulunan muhatap tarafından dikkate alınmama, baskı

altında kalma, istediği gibi davranamama, hedeflenen amaca yönelik bir eylemin durdurulması gibi pek çok durum insanı şiddete yöneltebilir (Kongar, 2004).

Toplum içinde ekonomik ve sosyal problemlerden dolayı birçok ihtiyacını karşılayamayan futbol seyircisi devamlı olarak kendini engellenmiş hisseder. Bu direkt bir engellenme değil fakat dolaylı bir engellenme hissidir. Bu şekilde stadyuma giden futbol seyircisi, herhangi bir tahrik unsuruyla karşılaştığında daha önce öğrendiği saldırgan davranış şekillerini gösterir (Ünlücan, 1998:13).

Şiddet, bazı sporların kaçınılmaz bir ürünüdür, çünkü; çarpışmaya dayalıdır. Futbolda temastan ziyade, bir çarpışma sporudur. Kasıtlı temas oyunun bir parçasıdır ve başarı çarpışmaların büyüklüğüne bağlıdır. Bazı sporlar da o kadar hızlı oynanabilir ki, planlanmış temaslar olasıdır. Planlı ya da plansız da yapılırsa, temas sık sık şiddetli mücadelelere götürülür (Çepe, 1992:20).

Spor alanlarının birer şiddet ortamına dönüştürülmesi, bütün ülkelerin sorunu haline gelmiştir. Holiganizm olarak adlandırılan sporda şiddet, giderek artmaktadır. Sporda şiddeti; sadece taraftar ve sporcuların çıkardığı bir olgu olarak görmemek gerekir. Kulüp yöneticilerinin davranışları, spor medyasının verdiği demeçler şiddet olgusunu ateşlemektedir. Taraftarları rahatlıkla etkileyecek bu gruplar barış ve dostluk mesajları vermelidirler (Özbek, 1999:43).

Saldırgan davranışlara ve şiddet eylemlerine ilişkin örnekler çoğaldıkça, bunların etkinliği görüldükçe bireylerin bunları benimsemesi, toplumsal boyutlara ulaşması, genelleşmesi ve yayılması artar. Toplum, saldırgan davranış ve şiddet eylemleri ile ilişki, iletişim, bağlantı kuran, bunların yolunu, yöntemini oluşturan, eğitimi, öğretimi veren bir okul durumuna gelir (Köknel, 2000:48).

2.7.1. Saldırganlık Nedir?

“Saldırganlık, genel olarak, diğerine zarar vermek amacıyla bir kişi veya grup tarafından gerçekleştirilen davranış olarak tanımlanmaktadır” (Bilgin, 1995:243).

“Başka bir açıdan bakıldığında, saldırganlık öfkenin dışa yansıyan ve bir nesneyi, kişiyi yok etmeye yönelik belirtisi olarak yorumlanabilir. Saldırganlık başka kişilere yada nesnelere yönelmiş olan zararlı yok edici bir davranış biçimidir” (Köknel, 1995:157).

Wann saldırganlığı şu şekilde tanımlamıştır; “yaralanma ve zarar görmeden kaçınma motivasyonlu olan bir canlıya karşı, fiziksel, sözel ve psikolojik zarar verme ve kızgın davranışlarla motive olunarak mal ve mülkün fiziksel olarak yıkılmasıdır”.

“Saldırganlık, fiziksel veya sözel araçlarla, bir diğer kişi veya objeye zarar vermek için yapılan, her hangi bir kasıtlı davranıştır” (Konter, 2003:73).

“Freud’a göre saldırganlık, insanın kendine dönük yıkıcı eğilimlerinin dış dünyadaki objelere çevrilmesidir” (Geçtan, 1998:32).

Saldırganlık, saldırgan eylemde bulunmaya yönelik içsel yatkınlığı gösteren, bir kişilik özelliği olarak tanımlanmıştır (Baumann, 1994:171).

Kişinin, bilinçli ve kasıtlı bir şekilde sosyal çevresine psikolojik veya fiziki olarak zarar vermeye yönelik bir davranışta bulunmasına saldırı (aggression) diyoruz.

Kişide, saldırı davranışı göstermeye yönelik olan ve nispeten süreklilik özelliği taşıyan eğilimlere saldırganlık (aggressiveness) denir (İkizler ve Karagözoğlu, 1997:79).

Biyolojik anlamına göre saldırganlık, her canlı yaratıkta bulunan olağan davranışlardan biridir ve hayvan serilerinde cinsel içgüdü ile çok yakından ilişkisi vardır. Bu davranış; esasında organizmaya yaşaması için gerekli temel ihtiyaçlarını sağlamak ve doymak hususunda çevresinde uygun bulduklarını kullanma imkanı verir. O halde bu amacıyla agresivite, bir sınıra kadar normaldir (Çepe, 1992:5).

2.7.2. Saldırganlığı Etkileyen Faktörler

Kavga, mücadele birçok nedenle değişik düzeylerde kısıktırılabilir. Genetik, irsi, fizyolojik öğreti, sosyal etkiler, ekolojik ve çevresel faktörler bu varlığın kavgacı, mücadelecı olmasını sağlayabilir. Kısaca, kavgacı ve saldırgan olmak için bir tek neden yoktur. Hepsi etkileşim içerisinde. Yukarıda sayılan nedenler varlıklar arası kavgaları körüklemek için de engellemek için de kullanılabilir. Birçok araştırmacı şiddet eylemlerini biçimleyen güçleri anlamaya ve bu yolla kimin şiddet ve saldırganlık gösterebileceğini öngörmeye çalışmışlardır. Saldırgan sistemin duyarlılığını etkileyen ilk neden irsi olabilir. Fakat, bu konuda yeterli bir araştırma yoktur. İkinci neden beyinden gelen sinir uyarıları olabilir. Bu da saldırganlığın önlenmesinde veya artmasında rol oynayabilir. Hormonların özellikle steroid hormon düzeylerindeki değişimlere bağlanabilir. Ayrıca insanın saldırganlığını eğitim yoluyla önlemeye çalışmak da bir çözüm olarak gösterilir. Fakat hepsi birbirinin içinde birbirini etkileyen nedenlerdir (Şahin, 2003:90).

Spor müsabakaları; sporcuları, idarecileri, taraftarları ve spor kulüplerini birbirine yakınlaştırıcı ve kaynaştırıcı, dostluk bağlarını kuvvetlendirici özellikler taşımalıdır. Asla arzu edilmeyen saldırgan davranışlar saha içinde ve saha dışında ortaya çıkmamalıdır. Yurt dışında yapılan araştırmaların sonucunda spor sahalarındaki saldırganlığın şiddetinin aşağıdaki unsurlara bağlı olarak arttığı ifade edilmektedir.

1. Sporcu ve seyirci aşırı rekabet hissinin baskısı altında bulunması,

2. Oyun yeri, deplasmanda olup olmaması oyun ortamının uygun şartlarda bulunup bulunmaması,

3. Müsabaka yeri disiplininin temin edilmemiş olması,

4. Gerçekte iyi hazırlanmadıkları halde sporcuların çok iyi hazırlandıkları ve mutlaka kazanmaları gerektiği konusunda idarecilerce şartlandırılmış olmaları,

5. Müsabaka sırasında hakemler tarafından lüzumundan fazla ağır cezalar verilmesi,

6. Spor seyircisinin hakeme küfür etmeyi sürdürmesi,

7. Saha içindeki sporcunun kavgaya angaje olması,

8. Sporcuların iyi oyun sergileme yerine, karşı tarafın iyi oyununu ne pahasına olursa olsun bozma taktiği uygulamaları,

9. Sporcunun oyun kuralları konusunda yeterli derecede bilgi sahibi olmaması,

10. Sporcunun spor eğitiminden yeteri kadar yararlanıp sportif olgunluğa erişmemiş olması,

11. Yenilgi ve başarının önemi,

12. Sporcunun sporun önlem ve önemi konusunda yeterli eğitime sahip olmaması,

13. Spor seyircileri arasında en kalabalık seyirciler açısından baktığımızda, gerek tribünlerde gerekse sokaktaki olayların temelinde yatan en önemli unsur spor

seyircileri arasında içinde yaşadıkları topluma yabancılaşan seyirci sayısının fazla olması gösterilmektedir (Mutlu, 2000:12-13).

2.7.3. Futbol Seyircisi ve Şiddet

Genellikle antrenörler, taraftarlarının hem kendi sahasında hem de rakip sahada oynayacağı maçlara gelmelerini isterler. Antrenörler seyirciyi futbolda 12. sporcu olarak görürler. Bununla birlikte bazı olayların sahaya yansıdığı da bir gerçektir. Bunun terside doğrudur. Yani sahadaki olaylar tribündeki olayların başlatıcısı olabilmektedir (Tiryaki, 2000:157).

Bütün spor psikoloji kitapları, maça gelen seyircilerin saldırgan davranışlarının azalmadığını, aksine arttığından söz etmektedir. Bir başka ifade ile spor, saldırgan dürtülerin boşalmasına olanak vermektedir. Bu görüş saldırgan ipuçları taşıyan futbol için geçerlidir (Tiryaki, 2000:158).

Şiddet, insanoğlunun doğasında bulunan içgüdüsel duyguların, içinde yaşanılan koşulların da etkisi ile dışa vurumudur. Bu, doğrudan karşı tarafa saldırma şeklinde olabileceği gibi, dolaylı olarak mala zarar verme, küfür etme biçiminde de olabilir (Talimciler, 2003:42).

Futbol seyircileri arasındaki ırkçılığın sınırlarını belirlemek neredeyse imkansızdır. Konu üzerinde aşırı spekülasyonlar ve tartışmalar, güvenilir bir bilgilendirmeye desteklenmemektedir. Medya ve halk gözünde futbol fanatikleri arasındaki ırkçılık, özellikle uluslararası müsabakalarda şiddetin ortaya çıkmasında da ciddi bir problem olarak belirmiş ve suçlanmıştır. Futbolla ilgilenen kişiler arasında ırkçılığın ve aşırı grupların futboldaki şiddet rolleri oldukça hareketli bir tartışma konusudur (Kuru, 2000:147).

Şiddet kullanmada özellikle işsiz seyirciler ve öğrenci gençler ilk sırada gelmektedirler. Futbol fanatizmi, şehirleşme ve endüstriyel gelişmenin daha yoğun

olduğu yerlerde daha uygun zemin bulmaktadır. Bu yerlerde işsizlik kendini hissettirmekte ve kente yeni gelen kişilerin kimlik kazanımında futbol etkili olmaktadır (Talimciler, 2003:45).

Futbol seyircisi saldırganlığının açıklanmasındaki yaklaşımlardan biri de, seyircinin sahadaki futbolcuyla özdeşleşmesidir. Onunla duygusal bir bağ kurarak, çeşitli nedenlerden dolayı tatmin edemediği duygularını, özdeşleşme süreci yoluyla doyuma ulaştırır. İsteddiği sonucu almakta geciken futbolcunun, sinirliliği artar ve daha sert oynamaya başlar. Aynı ruh haline giren ve futbolcuyla kendini özdeşleştiren seyircinin saldırganlık gösterme ihtimali artmış olur (Ünlücan, 1998:10).

Saha içindeki her türlü olumsuz davranış, taraftar için şiddeti körükler. Oyuncular arasındaki sertleşme bile taraftar açısından şiddetin başlangıcı olabilir. Futbol taraftarlarının şiddete dönüşen taraftarlıkları, mutlaka düzen dışı davranış eylemidir ve çok karmaşıktır. Düzen dışı davranış da taraftarlık eyleminin, mutlak galip gelmek düşüncesiyle sınırlıdır. Bu sınırlılık, zorunlu bir sınırlılık olmasına rağmen, eylemsel davranışlardaki çok çeşitli nedenlerle kendi içinde çok geniş ve karmaşıktır (Partal ve Kılıcıgil, 2003:45).

Kollektif şiddetin (seyirci isyanı) belirlenmesinde beş ana neden ileri sürülmüştür. Bunlar: Yapısal uygunluk, Yapısal baskı, Genelleştirilmiş bir saldırgan inancın oluşması, katılımcıların aksiyon için hareketlendirilmesi ve sosyal kontrol operasyonudur.

Yapısal uygunluk; genç-yaşlı, yoksul-zengin vs. gibi farklı sosyal yapıya sahip bir çok uzak birey guruplarından oluşan özel durum ile meydana gelir. Bu kesinlikle çoğu spor olayının kaçınılmaz bir karakteristiğidir.

Yapısal baskı; bir bakıma toplumda bütün olarak ortaya çıkan gerilim veya tansiyon kaynaklarının bir yansımasıdır. Kuşkusuz, toplumda genç ve yaşlı, zengin

ve fakir ve farklı ırklar arasında meydana gelen gerilimler veya tansiyonlar aynı zamanda seyircilerde de mevcuttur.

Genel bir saldırgan inancın oluşması ise, kalabalığın bireysel ve kolektif olarak bir ortak inanç veya korku büyütmesi olarak ortaya çıkar. Bu gelişen saldırgan inanç, aksiyon için itici gücü oluşturur.

Katılımcıların aksiyon için hareketlendirilmesi, isyanın asıl başlangıcı olarak ortaya çıkar. Smelser'e göre , hakemin bir kararı veya bir oyuncunun sakatlanması gibi olayları gerçek veya ilk safha olarak nitelendirir, kalabalık şiddetinin önceki 3 durumuna bağlı olmayan faktörler yüzünden çıkmasına ise türemiş safha olarak nitelendirilir. Türemiş safhaya bir örnek, spor olaylarından sonra sokaklarda çıkan kavgalar gösterilebilir.

Son belirleyici etken olan kontrol operasyonunda kuvvet bir anlamda, kolektif şiddetin (seyirci isyanı) bastırılmasına ya da kalabalığı kontrol altına alınması için kullanılır (Erşen, 2002:387-388).

Futbolun pek çok kişiyi etkilemesi ve sektör haline gelmesi, seyirci konusunda da daha çarpıcı biçimde gündeme getirmiştir. Futboldaki seyirci şiddeti çok eski tarihlere kadar uzanmakla birlikte, 1960'lı yıllardan sonra İngiltere'de sosyal bir sorun olarak ele alınmaya başlanmış ve birçok ülkede meydana gelen ölümlü çatışmalar sonunda gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde çok ciddi önlemler alınması yoluna gidilmiştir (Kayaoğlu, 2000:4).

1960'lı yıllardan itibaren futbol fanatikliği olgusunun biçimlenmesinde şu etkenler belirleyici olmuştur;

1. İşçi sınıfının kaba ve saygın kesimleri içinde ve bunlar arasındaki ilişkilerde görülmekte olan yapısal değişimler.

2. Teenagerlere özgü boş zaman pazarının yükselişi.

3. Genç taraftarların gerek bu ülke içindeki, gerek ülke dışındaki deplasman maçlarına gitme imkanlarındaki ve isteklerindeki artış.

4. Futbolun kendisinin yapısındaki ve kulüplerle taraftarlar arasındaki ilişkilerdeki değişimler.

5. Futbol otoritelerinin fanatikliğin önüne geçme yönündeki belirli girişimleri ve bu süreçte merkezi hükümetin dahil olması.

6. Kitle iletişim araçlarının yapısındaki ve işleyişindeki değişimler, özellikle de televizyon çağının başlangıcı ve rekabetle üretilmiş ve popülist haber değeri taşıma kavramı ile tabloid (bulvar) basınının ortaya çıkışı.

7. Yakın zamanlarda gençlik işgücü pazarının gerçek anlamıyla çöküşü (Dunning, Murphy ve Williams, 1989:222-223).

2.7.4. Futbol Seyircisinde Saldırganlık Türleri

Futbol seyircisinde gözlenen saldırganlık türlerini şöyle sınırlayıp, sınıflandırabiliriz; Öç Alıcı saldırganlık, Ödünleyici saldırganlık ve Tepkisel saldırganlık.

Öç Alıcı Saldırganlık: Herhangi bir nedenden dolayı kendilerini güçsüz ve yıkılmış hissetmelerinden dolayı kendilerine olan saygılarını onarmak için başvurabilecekleri bir yol olarak görür. Fakat kendilerini güçlü gören, üretici niteliğe sahip olan insanların, geçmişte görmüş oldukları zararları unutup, öç alma dürtüsüne sahip olmalarını, özellikle geri kalmış (ekonomik, kültürel ve duygusal açıdan) toplumlarda, toplulukların öç alma duygusunun çok güçlü olduğunu belirtiyor (Fromm, 1994:21).

Ödünleyici Saldırganlık: Kendini güçsüz hisseden bir kişide üretici etkinliğinin yerine geçen saldırganlıktır. İnsan bazı nedenlerden dolayı istediği şeyleri gerçekleştiremiyorsa kendini güçsüz hisseder, acı çeker; güçsüzlüğün yarattığı bu acı insanca dengenin bozulmasından, insanın eyleme geçme yetisini onarmaya çalışmasından, kendini tamamen güçsüz hissetmek istemesinden doğar. Bundan dolayı güçlü gördüğü bir kişi veya toplulukla özdeşleşir. Özdeşleştiği grubun başarısını kendi başarısı gibi kabul eder ve ona göre davranır. Ödünleyici şiddet güçsüzlükten doğan ve güçsüzlüğü ödünleyen bir şiddet türüdür (Fromm, 1994:24-25).

Tepkisel Saldırganlık: Saldırganlığın amacıyla yöneldiği hedef aynı ise tepkisel saldırganlıktan söz edilir. Tepkisel saldırganlığı iki şekilde açıklayabiliriz. Birincisi, sporcuyu tahrik eden kişiye yönelik doğrudan bir saldırganlık söz konusudur. Yani, saldırgan bir davranış gösterilmesine sebep olan kişiyle, saldırıya hedef olan aynıdır. İkincisi, tahrik eden kişi veya kişilerin dışındakilere yönelik olarak gerçekleşir. Kendine yönelik saldırganlığın en uç noktası, intihar eylemidir (İkizler ve Karagözoğlu, 1997:82). Örneğin, 05.05.1996 tarihinde 1995/1996 futbol sezonunda şampiyonluğun büyük ölçüde belirleneceği Fenerbahçe-Trabzonspor futbol karşılaşması sonucunda Fenerbahçe futbol takımının galibiyetle sahadan ayrılmasından dolayı, Trabzonsporlu bir taraftar intihar etmiştir. Bu olay, takımının aldığı sonuca kızan bir taraftarın, tepkisel olarak kendine yöneltmiş olduğu saldırganlıktır (Ünlücan, 1998:21).

Fromm (1994:20) tepkisel saldırganlığı şöyle açıklamıştır: İnsanlar isteklerini veya gereksinimlerini karşılayamadıkları zaman kendilerini engellenmiş hissederler. Engellendiklerini hissettikleri zaman da amaçlarına ulaşmak için de insanlarda saldırganlık davranışlar gözlenir.

Futbol seyircisinin saldırganlığı, psikolojik açıdan üç grupta ele alınmıştır;

Bireysel Saldırganlık: Her bir seyircinin tek başına göstermiş olduğu saldırgan davranışlardır.

Kitlesel Saldırganlık: Birden fazla seyircinin bir araya gelerek sergiledikleri saldırgan davranışlardır.

Tamamen Şiddet İçeren Saldırganlık: Karşısındaki kişi ve eşyaları tahrip etmeyi amaçlayan bir saldırganlıktır (Dönmezer, 1994: 241).

2.7.5. Futbol Seyircilerinde Şiddetin ve Saldırganlığın Önlenmesi

Holiganizme ya da stadyum terörüne karşı alınacak en etkili tedbir, ortaya çıkmasına yol açan nedenleri azaltmak, yok etme olanağını araştırmak daha tutarlı bir davranıştır. Bu açıdan bakılacak olursa “Fair Play” kavramının evrensel boyutlarda kabul edilmesi ve spor alanlarında hayata geçirilmesi, stadyum terörünün azaltılması konusundaki en tutarlı düşüncelerden biridir (Gökçe, 1991:17).

Bütün dünyada önemli bir sorun olarak görülen spor şiddeti, sadece sosyo-kültürel ve antropolojik boyutlarıyla değil; aynı zamanda ideolojik bir olgu olarak da irdelenmeyi hak ediyor. Çünkü şiddet; günümüz toplumlarında önlenemez bir ‘spor ahlakı problemi’ olarak sürekli öne çıkıyor (Keysan, 2004).

Spordaki şiddetin önlenebilirliği de kaçınılmaz biçimde ideolojik, ekonomik, antropolojik ve kültürel iyileştirmelere bağlıdır. Bu dört farklı alanı kapsamayan bir iyileştirme çabası, spor eylemlerinin fair play davranışları çerçevesinde gerçekleşmesine yetmeyecektir. GSGM’nin hazırladığı ve Meclis’e sunduğu tasarının içeriğine baktığımızda sözü edilen alanların hiç birini kapsamayan bir önlem paketi ile karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Meclis, gerçekten de sorunun kaynağına inmek istiyorsa bu alanlarda yapısal değişimi başlatacak bazı radikal kararları almak zorundadır. Çünkü sporu uygulatma olanaklarının neredeyse imkansız hale geldiği bir spor ortamında, konuyu sadece güvenlik açısından ele alan “spordaki şiddeti önleme” gibi bir proje yaşam bulamayacaktır (Keysan, 2004).

Teknolojiden yararlanarak fanatik seyircileri eğitmenin yollarını bulmalıyız. Sosya-kültürel boyutları açısından kısa sürede bir kamuoyu oluşturmak gerekir. Sahadaki terörün önlenbilmesi için saha kapatma cezasının her şeyden geçerli bir kural olarak görüyorum. 1-2 kez değil gerekiyorsa daha fazla kapatarak önlem alınmalıdır (Ünlü, 2000:6-7).

Medyaya yönelik eğitim programlarının kendi içişleri olduğunu kabul etmekle birlikte Bakanlığın ve Federasyonların zaman zaman onların çalışması konusunda araştırmalar yaptırıp, belli tür haber verme biçimi yerine insanlar üzerinde nasıl etkisi olduğunu, olumlu ya da olumsuz etkisi olabileceğini onlarla oturup tartışması gerekiyor. Onun için medya alanında da eğitim gerekiyor. Medya alanında kendi iç örgütlerinin, denetleme örgütlerinin, basın konseyinin, gazeteciler cemiyetinin sorumluluk bildirgesinin ışığında bu bilincin geliştirilmesi son derece önemlidir (Alemdar, 2000:37).

Futbol basının, spor haberlerini duyururken izlediği tavır taraftarları yanlış yönlendirmektedir. Futbol yazarları yorumlarında tahrik edecek telkinlerden kaçınmalıdır (Özbek, 1999:42).

Stadyumlara zorla girişleri engellemek için maç gününden önce stat yetkilileri ile, bir süre stadın korunması gerekir ve seyircilerin stada girmeden önce de tehlikeli cisimlerin içeri alınmaması için güvenlik taraması yapılmalıdır. Seyircilerin kontrolü, güvenlik güçleri tarafından stadın dışında, dış parmaklıklar varsa orada yapılmalı ve içeri sadece biletli seyircilerin alınması sağlanmalıdır (Yalçın, 2000:41).

Seyircilerin stada makul ölçülerde alınması ve tribündeki yerlerin sıkışık olması da sakıncalıdır. Ayrıca tüm koltuklar numaralandırılmalıdır. Bununla birlikte rakip takım seyircilerin maç öncesi ve sonrası birbirleri ile karşı karşıya gelmemeleri için stad girişinde daha iyi önlemler alınmalıdır (Ramazanoğlu, 2004:128).

Statlardaki içeceklerin naylon poşette satılması sağlanmalıdır. Böylece hakeme ve sahaya atılan plastik ve cam şişelerin önüne geçilmiş olunacaktır (Ramazanoğlu, 2004:130).

Statlardaki şiddeti ve saldırganlığı tek bir gücün ya da kurumun önleyebilmesi mümkün değildir. Başta emniyet olmak üzere sağduyulu bir toplum, dikkatli taraftar, ilkeli yönetici ve doğru mesajlar veren teknik adamların olması gerekmektedir (Ramazanoğlu, 2004:130).

Spor karşılaşmalarında ve özellikle futbol maçlarında seyirci şiddeti ve kötü davranışlarına karşı Avrupa Sözleşmesi Sürekli Komitesi, stadyumlarda tel örgü ve çitlerin kaldırılabilmesi için 5 temel konuda geliştirdiği yeterlilik standartlarının uygulanmasını istiyor:

1. Kapalı devre televizyon sistemi ile kumanda odası ve sabit kontrol noktaları bulunan tamamı numaralı koltuklardan oluşan stadyum.
2. Uygun bir bilet satış yöntemi.
3. Özel stadyum görevlilerinin (teşrifatçıların) büyüyen rolünün ve “Özel Güvenlik” ve “Özel Sorumluluk” anlayışına gidişin göz önüne alındığı, kalabalık kontrol yönetim tekniklerinin geliştirilmesi (Hem polis hem de diğer futbol organları tarafından).
4. Daha iyi güvenlik için, sorun çıkartma potansiyeline sahip olanların tanımlanabilmesi amacıyla, Ulusal ve Uluslararası Polis Teşkilatları arasında daha iyi işbirliği.
5. Saldırganların etkili şekilde cezalandırmalarına dönük, uygun yasaların oluşturulması çalışmaları (Can ve Can, 2003: 7).

2.8. FUTBOL MEDYASI VE ŞİDDET

Günümüzde toplumun büyük bir çoğunluğu, şu yada bu biçimde sporla ilgilenmektedir. Kimi gazete ve televizyondan takip etmektedir, kimi stadyum ve salonlara giderek seyretmekte, kimi de çocuklarının sportif faaliyetleri nedeniyle sporla ilgilenmektedir. Genel nüfusa oranladığımızda bu büyük çoğunluğun, pasif olarak sporla ilgilendiği gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır (Öztürk, 1998:96).

“Tüm yazılı ve elektronik basın yani kitaplar, dergiler, gazeteler, sinemalar, tiyatro, radyo ve televizyon medyayı oluşturmaktadır” (Karaküçük ve Yenel, 1997:57).

Medya bir anlatım olduğu kadar bir guruba ulaştırılmasını sağlayan bilgi yayma araçlarının tamamına verilen addır. Bu noktada sporun bir mesaj olarak topluma aktarılması toplumsal eğitimin yaygın bir vasıtası sayılan kitle iletişim araçları ile de sağlanabilmektedir (Taşmektepligil ve başk., 1999:17).

İnsanlar güncel olayları, kitle iletişim araçları sayesinde öğrenir ve takip ederler. Bu yüzden günümüzde kitle iletişim araçları, yasama, yürütme ve yargı organları yanında dördüncü bir güç olarak kabul edilmektedir (Öztürk, 1998:99).

“Medyanın amacı, kamuyu ilgilendiren konulara ilişkin çeşitli enformasyonu ve kanıları aktarmak olmalıdır. Bu bilgiler hem yurttaşların eğitimi ve kültürü üzerinde önemli etkiler oluşturacak, hem de onların insanlar ve kurumlar hakkında kendilerine ait kanıların oluşumunda bir temel işlev görecektir” (Karaküçük ve Yenel, 1997:58).

Gerek televizyonda, gerekse gazetelerde spora ayrılan zaman ve yer küçümsenemeyecek boyuttur. En etkin iletişim aracı TV spora yeterince zaman ayırmaktadır. Öte yandan günlük gazeteler % 25'e varan bölümünü spora ayırmaktadır. Günlük tiraj göz önüne alınırsa, spora ayrılan alanın fazlalığı dikkat

çekicidir. Televizyondaki zaman bakımından bu olumlu uygulama içerik bakımından eleştirilebilir. Daha etkin ve spora özendirici programlar beklemek hakkımızdır (Karasüleymanoğlu, 1989:75).

Son yıllarda özel TV kanallarının çoğalması futbol ağırlıklı yayınların artmasına neden olmuştur. Seyircinin bu ilgisini özel TV kanalları kendi aralarında raiting kazanma olarak görmekte ve bu yayınları yapmak için birbirleriyle yarışmaktadırlar. İlgileri artmaktadır, çevresiyle bu yorumları tartışmaktadır ve bu tartışmalar bazen ölümle de sonuçlanabilmektedir. Tuttuğu takımın bir maç anını televizyonda izledikten sonra, o pozisyonun yorumunu kendi futbol bilgisi doğrultusunda yaparak, çevresiyle tartışabilmektedir. Bunu yanında spor basınında, taraftar, fanatik adı altında çıkan gazeteler ve bunların televizyonlardan ilginç reklamlarını da izliyoruz. Bu tür etkileyici yayınların etkisi seyircilerin davranışlarında yerinde değişiklikler yapacaktır (Bozdemir, 1998: 18-19).

“Medya, önce herkesin yapmakta olduğunu telkin ederek bireyi herkes gibi davranmaya sevk eder. Böylece öncelikle bireyin bilincindeki herkes olgusunu şekillendirir. Sonra birey herkes gibi medyayla baş başa kalmayı ve onun dünyasına girmeyi kabul eder. Enformasyon sürecinde bireyin zihnindeki herkes daha da somut bir şekilde öne çıkar ve bireyin bu anonim ortama uyumu kolaylaştırır. Birey enformasyonla başlayan kanaat değişiminde önerilen davranış kalıbını herkese uymak adına benimser. Bundan sonra birey için herkes gibi düşünmek, herkes gibi davranmak ve herkesten biri olmak adına ne gerekiyorsa yapacaktır” (Güneş, 1996: 61).

Medyanın futbol şiddetindeki etkisi, gazetelerin ve TV kameralarının neredeyse her karşılaşmada bulunmaları ile futbol holiganlığı gözle görülebilir bir olay halini almıştır. 1960’lı yıllardan beri muhabirler, kalabalığın davranışlarını aktarmak için gönderilmektedir. Sonuç olarak medya, futbol kökenli kargaşa ve vahşeti çok geniş olarak ele almaktadır. Maçlarda da şiddetin medya tarafından önceden tahmin edildiği yaklaşımı şeklinin sorunun daha da büyümesine neden olduğu gündeme getirilmiştir (Kuru, 2000:149).

Kitle iletişim araçlarının ve yapımcıların görevleri ise halka haber ve bilgi vermek, eğitime ve eğlenceye katkıda bulunmaktır. Ancak hızla gelişen teknolojiye bağlı olarak kitle iletişim araçlarının nitelik ve niceliğinde ortaya çıkan artışlar, bunlar arasındaki rekabeti de arttırmıştır. Sonuçta tiraj kaygısı bilgi verme ve eğitime katkıda bulunma görevini unutmaya başlamıştır. Önemsenen, televizyon programlarının ne oranda izleyici topladığı veya gazetenin tirajıdır. Spordaki şiddet öğeleri de, örneğin Holigan'ların saldırganlıkları, sansasyon haberciliği için iyi malzeme oluşturmaktadır. Spor haberleri başarı ve başarısızlık, kazanmak ve kaybetmek çerçevesinde sunulmaktadır. Spor yıldızları başarı durumunda sınırsızca göklere çıkarılmakta, başarısızlık durumlarında ise acımasızca eleştirilmektedir (Öztürk, 1998:99-100).

Günümüzde dergi, gazete, kitap gibi basılı yayın, radyo, TV., video gibi görüntülü ve sesli kitle iletişim araçları insanlara bilgi aktarırken, bir yandan da kişiler üzerinde davranış değişikliği yapacak güce sahiptir. Kitle iletişim araçlarının öncelikle çocukları ve gençleri etkilediği belirlenmiştir. Saldırgan davranışların, şiddet eylemlerinin pornografik görüntülerin çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olduğu araştırmalarla belirlenmiştir. Uzun süre TV. izleyenlerin izlemeyenlere oranla daha güvensiz, kızgın, öfkeli, saldırgan olduğu gözlenmiştir (Şahin, 2003:21).

Sporda şiddet, sadece stadyum dışında holigan denilen aşırı fanatikler taraftarlar arasında olmamakta, saha içinde de sporcuların kural dışı oyunları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Maalesef medyada çıkan bazı başlıkların da bu davranışları körüklemesi söz konusu olabilmektedir. Örneğin, kazanan takım için “bombalamak, mahvetmek, çelme takmak” gibi masum görülen başlıklar genç ve küçük yaşlardaki fanatikleri etkileyerek, saldırgan tavır içine sokabilmektedir (Efe, 2001:35).

2.9. SPORDA ERDEMLİLİK - FAİR PLAY

“Spor ulusal ve uluslar arası barış, dostluk, hoşgörü ve işbirliğini sağlar. Spor bireysel bir eylem ve sağlıklı bir toplum için gerekli olmanın yanında, toplumsal barış ve hoşgörüü oluşturmanın da aracıdır. Başka bir tanıma göre spor, insanların tek başına yada toplu olarak fiziksel, psikolojik ve düşünsel yeteneklerini, önceden saptanmış bir düzen ve belli kavramlar içinde geliştirip ortaya koymaya yönelik eylemlerin tümüne denir” (Özbek, 1999:39).

Kurallara ilişkin Sportif Erdem, oyunun kurallarına uyma, herhangi bir nedenle kurallardan sapmamaktır. Bu bakımdan kavram tüm insan ilişkilerinde geçerlidir. Bir çok bağlamda kullanılan sportmenlik sözü ile de dile getirilmek istenen budur (Erdemli, 1992:180). Sportmen; terbiyeli ve saygılı olan, büyüklerini sayan, küçüklerini seven, zayıfa saygı gösteren ve yardım eden kişidir (Ateş, 1939:29). Sportmen futbol oynar, tenisten zevk alır, koşar, atlar, yüzer, dalgalı denizlerde yelken kullanır, dağlarda kayalara tırmanır, güneşi, sert havayı, uzun yolları sever, hayatın güçlüklerinden ürkmez. Kötülüklerle savaşır, iyilik eder, okur, dinler, kısaca yaşar ve mücadele eder. Yani sportmen modern manasıyla erdemli insandır (Baydar, 1943:1).

Spor insanı arttıran bir etkinliktir. Spordaki gelişme Sportif Erdem’in daha üst değerler alanına, bir yaşam anlayışı, bir dünya görüşü olan Olimpizm’e götürür. Her yaşam anlayışı, temel dayanaklarını insanda bulmak zorundadır. Olimpizm insanda bulduğu temel dayanaklar, bedenini algılamak, Öz-Ben bilinci, Özgün Eylem, kendini aşma bilinç ve isteği, yarışma duygusu, kendine egemen olmak, dürüstlük ve halislik, sevgi, haz ögesi, başkasını kabullenmek, birliktelik, bilinç ve duygusu, dayanışma, kendiliğinden katılma ve özverili olmaktır (Erdemli, 1992:182).

“Olimpizm, beden, arzu ve akla ait kaliteleri dengeli bir bütün olarak bir araya getiren ve yükselten bir yaşam ilkesidir. Olimpizm, sporu kültür ve eğitimle harmanlayarak, efor göstermekten hoşlanma, olumlu örneklerle eğitim ve evrensel

temel ahlaki ilkelere saygıya dayanan bir yaşam biçimi yaratmaya dayanır” (Can ve Can, 2003:7).

Spor ahlakı ile Olimpizm özdeş değildir. Spor ahlakı ile olimpizm arasında daha genel ile daha özel olanın ilişkisi türünden bir bağıllık vardır. Spor ahlakının ilkeleri olimpizmde şekillenir. Olimpizme giden yolda Spor Ahlakı önemli bir aşamadır. Spor Ahlakının içerdği Erdemler olimpizmde işlenir ve kavram olarak asıl yerini bulur (Erdemli, 1992:182).

“Ahlak, insanların toplum içindeki davranışlarını, birbirleri ile ilişkilerini düzenlemek amacı ile konulmuş, kabul edilmiş kurallar olarak tanımlanabilir. Bu kurallar yazılı olmayıp, hukuk düzeninden bu yönü ile ayrılır; ama ahlak ve hukuk gene de zaman zaman özdeşleşen, toplumun uyduğu kurallardır. Bu bakımdan, sporcuların da uyması gereken kuralların başında ahlak ve bunun yanında dürüstlük, fair play’in temelinde yatar” (Durusoy, 1991:9).

Fair Play, futbol oyununu dürüstlük içinde oynama, rakibe sportmence davranma düşüncesinden hareketle, müsabakalara katılan kulüpler, oyuncular, hakemler, teknik yönetici, öğretici, eğiticiler ve seyircilerin: Oyun ve yarışma kurallarına riayet etmeleri, karşı takım oyuncularına, maçı yönetenlere, maçla ilgili diğer görevlilere, seyircilere, basın ve yayın temsilcilerine sportmence davranmaları ve bu konuda her türlü çabayı harcamaları, maçlara katılan herkesin, maçtan önce, maç sırasında ve maç sonrasında, maçın sonucuna ve maçı yönetenlerin verdiği kararlara saygılı davranmaları, Fair Play hareketidir (TFF, 1999:4).

Mutlak başarıyı öngören ve bu yönde yoğun çaba sarf edilen günümüz performans sporlarında, başarıya ulaşmak için aldatıcı ve acımasız stratejiler geliştirilmektedir. Bu anlayışın belirgin kriteri, oyun içinde kurallara uygun olmayan davranışları hakeme fark ettirmeden yapmaktır. Özellikle profesyonel alanda, sporcuların Fair Play kurallarına aykırı davranışlara yönelmeleri, bireysel ve toplumsal beklentilerin başarı çabasından kaynaklanmaktadır. Kamuoyu, taraftarlar, medya, sponsorlar, politik çevreler, doktor, kulüp, antrenör ve spor örgütü, sporcular

üzerinde şiddetli bir baskı uygulamakta, bu da onları yalın faydacı başarı imkanlarını aramaya yönlendirmektedir (Yıldıran, 2002:3).

Fair Play, müsabakaya katılan sporcuların oyun kurallarına mutlak saygı göstermelerini gerektirdiği gibi, mutlak saygının ötesinde, özellikle müsabaka sporlarının belirli bir ruh hali içinde sürdürülmesini de gerektirmektedir. Fair Play yalnızca müsabakaya katılan kişilerin görevi değildir. Oyuncular kadar antrenörler, hakemler, seyirciler ve müsabaka ile ilgilenen tüm görevlilerin, basın ve televizyon kurumlarının fair play kurallarına uygun olarak hareket etmeleri gerekmektedir (Fıratlı, 1998:81).

“Sporda gittikçe artan erdemsiz davranışlar, onun etik değerlerine yönelik bir bilinç oluşturma ve gerekli yapısal değişiklikleri gerçekleştirme çalışmalarını zorunlu kılmaktadır. Buna rağmen, sorumlu büyük kuruluşların Fair Play’e yönelik kapsamlı çalışmalar yaptıklarını söylemek zordur. En etkili faaliyet gösteren kurum, Uluslararası Fair Play Konseyi (CIFP)’dir. IOC tarafından mali olarak desteklenmeyen bu kuruluşun ne eğitim programı ne de yayın organı vardır. Finansman güçlüğü bulunmayan FIFA ve UEFA gibi çatı organizasyonlar da, Fair Play aksiyonlarına doğrudan katılmamakta, eğitim faaliyetlerinde bulunmamakta, sadece kendi turnuvalarında takımlara Fair Play ödülleri vermekle yetinmektedir. Buna karşılık, 1994 yılında kurulan, Türkiye’nin de kurucu üyesi olduğu bir sivil toplum örgütü olan Avrupa Fair Play Birliği (EFPM), Fair Play idealinin yeniden spor alanlarında yeşertilmesi yolunda çaba gösteren en aktif kuruluş görünümündedir. Yıllık toplantıları, fair Play seminerleri, düzenli yayınları ve ödül organizasyonları ile somut çalışmalar yapan EFPM’nin üretken üyelerinden biride Türkiye’dir” (Yıldıran, 2002:3).

Fair Play’in en çok gerektiği yer yarışma ya da karşılaşma sporlarıdır. Bunlarda da amatörlükten profesyonelliğe doğru gidildikçe Fair Play gereksinmesi artmaktadır. Burada; sporcu, antrenör, kulüp yönetimi, izleyiciler ve spor basını tarafından başarı için zorlanmaktadır. Spor basını da önemli haber bulup, sayfasını satabilmek amacıyla başarı için hırsına kapılıp, bu yolla ödüller, alkışlar, veya

suçlamalar, aşağılamalar dalga dalga geliyorsa, sporcu nasıl yetiştirilirse yetiştirilsin benliğine ekilmiş bulunan Fair Play katlediliyor demektir (Erdemli, 1996:167).

Sporun sağduyusu ve gerçek savunucusu olması gereken spor basını arada sırada Fair Play çığırtkanlığı yapmasına karşın, yine de sayfasını satabilmek için gidişe ayak uydurmakta ve spordaki çöküşü kendi gücü ölçüsünde desteklemektedir (Erdemli, 1996:160).

2.9.1. Fair Play'in Tanımı ve Gelişim Süreci

Spor, kuralları önceden belirlenmiş, standart koşullara göre düzenlenen, yapanlar için şans eşitliği bulunan; insanın özgür istencini kullanma ve seçme yapabilme eylemi ile doğal dürtü eğilimleri arasında uygun olanı vermede, aklını ve vicdanını kullandığı, ahlaki değerler içeren bir eylem olarak tanımlanabilir. Sporun ahlak ilkesi "Fairness" dir (Orhun, 1992:186). Fairness; girilen uğraşta dürüst davranmak, hak gözetmek, mertçe, insana yaraşır biçimde yaşamak anlamına gelmektedir (Erdemli, 1996:161). İngilizce'de dilimizdeki karşılığı doğru, dürüst, hakça, eşit, tarafsız, hoş, latif vb. çok anlama gelen "fair" sözcüğünden türetilmiştir. Spordaki bu ahlaki ilke, bugün yarışma ve performans sporlarında sık sık görülen ahlaki çöküntü ve yozlaşmalara karşı, insani bir başkaldırıyı simgeleyen ve uluslararası bir çağrı olan "Fair Play" kavramı ile dile getirilmektedir (Orhun, 1992:186).

Spor eyleminde amaçsal bir ahlaki ilkeyi içeren Fair Play kavramını yorumlayan etik araştırmacılar, fair play'in biçimsel ve biçimsel olmayan iki anlama geldiği üzerinde birleşiyorlar.

Biçimsel (Formal) Fair Play, kuralları önceden belirlenmiş bir spor eyleminde oyuncular ve tarafların bu kurallara normatif değerler olarak uyması ilkesidir. Biçimsel anlamda Fair Play bir sporcu diğer rakip oyuncuyu kendisi ile aynı haklara sahip bir oyuncu olarak değil, öteki rakip oyuncular arasında, kuralları belirlenmiş

yarışma ortamında, yarışı kazanmak için kendi çıkarlarını gözetleyen ve kollayan bir araç olarak görür.

Biçimsel olmayan (İnformal) Fair Play, oyun ve spora katılan oyuncu ve tarafların oyunun biçimsel kurallarına uymanın ötesinde, genel ve evrensel bir ahlakı temsil eder. Fair Play ölçeği, insanın içsel yaşamında bulunan ses ve vicdanıdır (Orhun, 1992:186-187).

“Fair Play, sporcuların yarışmalar esnasında, güçleşen şartlar altında dahi kurallara sabırla, tutarlı ve biçimli haksız riayet etmeleri, fırsat eşitliğini bozmamak amacıyla haksız avantajları kabullenmemeleri, rakibin haksız dezavantajlarından yararlanmaya kalkışmamaları, rakibi düşman değil, oyunun gerçekleşmesini sağlayan eş değer haklara sahip birey ve partner olarak görmeleri ve değer vermeleri çabalarında kendini göstermektedir” (Yıldıran, 2002:2).

Fair Play’in sadece yarışma ve müsabaka şartlarında hatırlanması ve gerçekleştirilmesi yetersizdir. Transferden hazırlık kamplarına giyim kuşamdan sosyal davranışların tümünde sporcular “Fair Play” ilkesine uygun hareket etmek durumundadırlar. O halde fair play, sadece sportif ilişkileri düzenleyen bir kavram değil, bir kültür olayı olarak ele alınmalıdır. Bir yaşama biçimi olarak kabul edilmelidir. Trafikte ışıklara uymak fair play’dir. Başkalarının haklarına saygı göstermek fair play’dir. Fair play temeli aile ortamında, ilkökul sınırlarında atılması gereken büyük bir yaşam disiplini olarak ele alınmalıdır (Gökçe, 1991:18).

Fair Play kavramının gelişim çizgisinin başlangıcı 15. yy. ikinci yarısında, İngiliz turnuva kurallarında centilmenlik dışı davranışlar için kullanılan “Foul Play” ifadesine götürülebilir. İlk olarak “fırsat eşitliğini korumak; şövalyece düşünüş tarzını göstermek” anlamında 16. yy. sonlarında William Shakespeare tarafından kullanılan Fair Play kavramı, spor diline 18. yy. da girmiştir. Günümüz Fair Play prensiplerinin sistematik temelleri ise, dönemin değişimler geçiren soyso-kültürel yapısı ile doğrudan ilgili olarak, 19. yy. Victoria İngiltere’sinde atılmıştır. Özellikle yatılı kolejlerde başlatılan reform hareketleri çerçevesinde eğitimde sporun ve sporda

Fair Play'in ön plana çıkarılması, Fair Play idealinin gerçekleşmesi ve yaygınlaşmasında belirleyici bir rol oynamıştır (Yıldıran, 2002:1-2).

2.9.2. Fair Play Eğitimi ve Önemi

19. yy. da yaşanan reform hareketlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, kolejlerin reform öncesi durumunu iyi incelememiz gerekir. İlk olarak 1382 yılında açılan ve esas olarak maddi durumları iyi olmayan çocukların eğitimi için açılan yatılı kolejler, 18. yy. süresince aristokrat kesimin çocuklarına eğitim verir hale gelmiştir. Bu okullarda öğretmen sayısı yetersiz, okul binaları sağlıklı, disiplinsiz öğrencileri ile çığırından çıkmış ve amacından uzaklaşmıştır. Kendi aralarında çete savaşı yapan, içki içmeyi, kumar oynamayı erdem sayan ve erkeklik göstergesi olarak görür hale gelmişlerdi. Haliyle bu davranışları spora da yansımaktaydı (Yıldıran, 1992:176-177).

19. yy.ın ilk yarısında Thomas Arnold ve Edward Thring tarafından, eğitimde spor ve sporda fair play ön plana çıkmıştır.

Eğitimdeki hedefi “Genç Hristiyan, Centilmen” yetiştirmek olan Arnold, bunu gerçekleştirmek için din’e ağırlık veriyor ve öğretmenlerinde öğreticilikten öte örnek kişilik arıyordu. Spora karşı kişisel bir ilgisi olmasa da, moral eğitim aracı olarak sporu kullanıyordu. Arnold’un eğitim ideali sayesinde, kolejlerin spor sahalarında Fair Play kavramının yerleşmesine olumlu ortam hazırlamış ve “araç” olarak görülen spor ve sporda fair play düşüncesi zamanla “amaç” haline gelmiştir (Yıldıran, 1992:177).

Edward Thring’in eğitim ideali Arnold’un aksine, öğrencilerin pratik hayata uyumunu sağlamaktadır. Thring karakter eğitiminde, sporun değerini teşhis ederek, spor ve cimmnastiği müfredat programına almıştır. Sporda centilmenliğin bir ahlaki ifadesi olarak övüldüğü kolejlerden öğrenciler üniversitelere, oradan da her tarafa

dağılıyor, doğal olarak Fair Play kavramını da taşıyor ve yaygınlaştırıyorlardı (Yıldırım, 1992:177).

Ahlak bilincinin temelini kural bilinci oluşturduğuna göre, çocukta kural bilincinin gerçekleştirilmesinde en büyük görev aileden sonra okulda verilen eğitime düşmektedir. Günümüzde okullar, çocuk ve gençleri sadece gelecekteki meslek yaşamlarında ortaya çıkacak sorunların üstesinden gelebilecek bilgi, beceri ve yetilerle donatmakla kalmayan, bunların ötesinde, onların eğitimine en duyarlı oldukları çağlarda, uygun davranışlar ve alışkanlıklar kazandıran kurumlardır. Çocuklar ve gençler hoşgörölü, demokratik, dayanışmayı sever olmanın kural ve bilincini okulda öğrenirler. Çağdaş okul spor dersi, geleneksel beden eğitimi dersinden daha farklı pedagojik ilkelere dayanmaktadır. Çağdaş okul sporu çocuk ve gençleri bir yandan spor için eğitmeyi amaçlarken, bir yandan da spor ile eğitmeye uğraşır. Bu nedenle çağdaş okul sporu gençler için daha yaşamsal, toplumsal açıdan daha işlevsel değerlere sahiptir. Çağdaş okul sporunda “mutlak ve nesnel performans” en önde gelen bir ilke değildir. Çocuk ve gençlerde bedensel, zihinsel, ruhsal ve toplumsal sağlık bilincinin uyandırılması ve onlara bu değerlerin kazandırılması okul sporunun amacıdır (Orhun, 1992:187-188).

Atlanta Olimpiyatları Organizasyon Komitesi Üyesi Charles H. Batler, Fair Play’in önemini şöyle vurgulamıştır.

“Bunlara ilaveten okullarımızda olimpik hareketin ideallerini tanıtan bir eğitim programını gerçekleştirme fırsatı bulduk. Bu sayede gençlerin spor yoluyla enerjilerini bedensel ve zihinsel gelişimlerine kanallize edeceklerini umuyoruz. Programın amacı sadece dünya çapında olimpiyat sporcuları olabilme potansiyeli taşıyan seslenmek değil; aynı zamanda yapabileceklerinin en iyisini yapmak isteyenlere bir olanak tanımak ve gençlerimize olimpiyatların temelinde yatan; dürüstlük, disiplin, cesaret, kararlılık, sportmenlik, kendi kendini yönlendiren, form tutma ve ahlaki değerler kazandırmaktadır. Daha da önemlisi tüm insanlarımızın kendilerini, içinde yaşadıkları toplumu ve dünyayı kabul etmelerini ve daha iyi anlamalarını sağlamaktır” (Aktaran: Kasap, 1995).

2.9.3. Spor Eğitiminde Fair Play Anlayışı

Fair play genel bir sözcüktür. Sadece spor ve insanlar için geçerli sayılmamaktadır. Fair Play’de önemli olan bütün oyuncuların aynı şekilde davranmalarıdır. Özellikle büyük spor dallarında ve sporcularda fair play’e aykırı davranışlar görebiliyoruz. Fair play’in başarılı olabilmesi için öğrencilerin kendi avantajlarından önce centilmenliği düşünmeleri gerekmektedir. Yani kurallardan önce insanlık ve saygı. Örneğin gole giden bir futbolcunun, rakip takımın bir oyuncusu tarafından sakatlandığı için topu auta atması. Bunlar güzel şeyler. İşte bu davranışları okulların ve kulüplerin üstlenmesi gerekir ve çocuklara bunları öğretebilecek öğretmenler yetiştirilmelidir (Gessmann, 1995:140-141).

Öğretmenler sadece ders değil, doğru davranış şekillerini de öğretmelidirler. Böyle olmasa çocuklar kendi akılları ile, kendi bildikleri ile hareket ederler ve zor durumda kalırlar. Çocuklara insan içinde nasıl davranacakları öğretilmelidir. Fair Play okulda öğretilmek isteniyorsa önce insanlık ondan sonra sporda centilmenlik öğretilmelidir. Bu bir okulun görevidir (Gessmann, 1995:138-139).

Fair play öğrenimi sosyal hayatın görevinden farklıdır. Normal hayatta fair play sözü hiç umursanmıyor. Sadece bazı sözcükleri sayarken arasında fair play’in de yeri olabiliyor. Tüm öğretim dallarındaki fair play hep aynı olmuyor ve hep aynı öğretilmiyor. Hedef hep aynı ama çözümler farklı olabiliyor. Fair play’i öğrenmek için hem konuşarak hem de düşünerek fair play’i desteklemek şarttır. Öğrencilerin fair play hakkında konuşması ve bilgi sahibi olmaları gereklidir. Bu bilgileri beden eğitimi dersinde bulabilirler.

Bir pozisyonda rakip takımın oyuncusunu yanlış bir şekilde durdurmak (çelme, elle oynama veya düşürme gibi), kendi takımından veya rakip takımdan bir oyuncuya yasaklayıcı sözlerde bulunmak, provokasyon ve aşırı derecede sevinmek, hakemin kararlarını kabul etmemek ve hakemlere bağırarak bir oyuncuyu oyundan attırır. Sert ama fair play kuralları içerisinde oynamak gerekir. Eğer öğretmen iki takım kuruyorsa çocuklar hep daha güçlü olan takımda olmak isterler. Öğretmen

çocuklar oynarken fair playi anlatmak için maçı bol bol durdurmalıdır (Gessmann, 1995:142-143).

Öğretmenin oyunu durdurup, çocuklara yanlışları söylemesi gerekir. Neyin yanlış yapıldığını anlatıp, doğrusunu göstermek onun görevidir.

Kanada’da bir fair play programında iki çeşit konuşma şekli vardır. Birinde yanlış harekette bulunan öğrencileri Fair Play-Bank denilen bir yere oturttarak onları cezalandırıyor. Oraya oturdukları an çocuklar “ben neyi yanlış yaptım diye düşünürler”. Diğer konuşma şekli ise öğrencilerden biri hakem yerine geçer ve arkadaşlarını cezalandırır, arkadaşlarına neyin yanlış yapıldığını anlatır (Gessmann, 1995:144-145).

İlk Öğretim Okulları, Lise ve Dengi Okullar Beden Eğitimi Dersi Öğretim Programları’nda yer alan ve beden eğitimi derslerinde gerçekleşmesi beklenen 18 amaçtan en önemli ilk 5 amacın hangileri olduğunun araştırıldığı bir çalışmada “Dostça oynama ve yarışma, kazananı taktir etme, kaybetmeyi kabullenme, hile ve haksızlık karşısında olabilme” amacını öğrenciler 4., veliler 1., beden eğitimi öğretmenleri 2., ve öğretmen eğitimcileri 3. en önemli amaç olarak görüş bildirmişlerdir. Yalın sportif erdemi yani fair play anlayışını, etik değerleri vurgulayan bu amacın bütün kesimler tarafından ilk sıralarda gösterilmesi toplumsal bir beklenti ifadesi olarak nitelendirilebilir. Buna rağmen müfredat programında fiziksel amaçların gerçekleştirilmesine yönelik davranışlar detaylı olarak işlenirken, sosyal gelişimi sağlayıcı amaçların nasıl kazandıracağına ilişkin herhangi bir açıklama bulunmamaktadır (Yıldıran, 2002:9).

Beden Eğitimi Dersi 6. sınıflar Müfredat Programında “Koşarken dostça yarışma, kazananı kutlama, kaybetmeyi kabullenme” amacına yönelik davranışlar şunlardır:

Kazanmak için kural dışı davranışlara baş vurmamak, oyun ve yarışmalarda kaybettiğinde, ileride başarılı olmak için daha çok çalışmaya istekli olmak, oyun ve

yarışmalarda başarının sevincini, kaybetmenin üzüntüsünü arkadaşları ile paylaşma, yarışmalarda kendi, rakip takım arkadaşları ile yöneticilere saygılı olma ve başarılı olduğunda aşırı öğünmeme (MEB, 1997:164).

Aynı müfredat programının “Futbolu dostça oynama, kazananı kutlama, kaybetmeyi kabullenme” amacına yönelik davranışlar şunlardır:

Grupla oynamaya istekli olma, oyun içerisinde kendi ve rakip takım oyuncularına saygılı olma, yöneticilerin uyarılarına ve hakem kararlarına saygılı olma, başarılı olduğunda aşırı öğünmeme, oyun ve yarışmalarda kaybettiğinde, ileride başarılı olmak için daha çok çalışmaya istekli olma, kazanmak için kural dışı yollara başvurmama ve oyun ve yarışmalarda başarının sevincini kaybetmenin üzüntüsünü arkadaşları ile paylaşma (MEB, 1997:187).

MEB’in müfredat programında, hedef davranışlar verilmekte ancak bu davranışların öğrencilere nasıl kazandırılacağı konusunda bir açıklama bulunmamaktadır.

2.9.4. Fair Play İlkeleri

FIFA fair Play ilkeleri;

1. Kazanmak için oyna.
2. Hakça oyna.
3. Kurallara uy.
4. Rakiplere, takım arkadaşlarına, hakemlere, görevlilere ve seyircilere karşı saygılı ol.
5. Mağlubiyeti vakar ile kabullen.

6. Futbolcuların menfaatlerini ileri götür.
7. Rüşvet, uyuşturucu, ırkçılık, şiddet ve futbolu tehdit eden diğer tehlikelerden uzak dur.
8. Diğer oyunculara bozucu baskılara direnmekte yardım et.
9. Futbolun itibarını düşürmeye çalışan kişilerin karşısında dur.
10. Futbolun saygınlığını savunan kişileri onurlandır (Can ve Can, 2003:7).

2.9.5. Fair Play Davranışları

Fair play ilkelerinin seyirci, basın, yönetici yönlendirmesi, uygulamada en çok güçlük çekilen spor dalı futboldur. Sporun bu popüler dalında sıklıkla fair play ihlalleri olsa da az sayıda iyi örnek sürekli anlatılarak örneklerin arttırılmasına çalışılmalıdır (Şahin, 1997:40-41).

Fair play davranışını almış bir kimse, diğerlerinin varlığına inanmış, saygı geliştirmiş, davranışlarını içinde bulunduğu etkinliğin niteliklerine intibak ettirmiş kimsedir. Böyle bir bireyde, sosyal bütünlüğü sağlamada gerekli kişisel nitelikler gelişmiştir. Bu nitelikleri iyi, cesur, şerefli, güçlü, başkalarının haklarına saygılı, nazik, centilmen, davranışlarında heyecansal tepkiler yerine akıl ve mantık biçiminde değerlendirme olarak verebiliriz (Mengütay, 1999:138-139).

Fair play kavramı, kurallara bağlılığı öngörürken, karşısındaki ahlakça iyi eğitilmiş, olgun sporcuları da istemektedir. Örneğin Konyalı amatör sporcu İsmet Karababa, IOC'nin "Fair Play" ödülünü alırken, bu konuda iyi bir örnek vermiştir. Hakemin dışarıdan yan ağılara takıldı biçiminde değerlendirdiği topun, aslında kendi koruduğu kaleye girdiğini, gol kararı verilmesi gerektiğini söylemiş, kendisinin bir

gol yemesi pahasına dürüstlükten, erdemlilikten kısacası “Fair Play” ilkelerinden ayrılmamıştır. Ne var ki, İsmet Karababa’ya dünya çapında bir ödül kazandıran bu olay, spor alanlarımızda arzulanan sıklıkta yaşanmamaktadır. Bunun en önemli nedeni, sporcu gençlerimizdeki eğitim eksikliğidir (Gökçe, 1991:18).

2 Kasım 1969 tarihinde Madrid’in en büyük stadı Bernabeu’da 80 bin kişilik seyirci kitlesi önünde Real Madrid – Sabadall takımları İspanya futbol şampiyonluğu için karşılaşılır. Sabadall’ın forveti Pedro Zaballa, 50. dakikada maç golsüz devam ederken kaleci ile karşı karşıya kalır. O sırada kalecinin yere düştüğünü gören Zaballa topu kaleye atmaz. Daha sonra takımı bir gol yer ve Sabadall maçı 1-0 kaybeder. Taraftarı, kulüp yöneticisi sporcuyu yargılarken Uluslararası komite, Zaballa’yı ödüllendirir. Bu örnek futbol tarihinde fair play için ne kadar önemli ise, bugünün starı Maradona’nın eliyle attığı gol de kötü örnek olması açısından önemlidir. Fair play ilkelerini benimsemeyerek, rakibe haksızlıkla üstünlük sağladığı gibi, bir gün sonra basında golü elliyle attığını övünerek açıklaması utanılacak bir tutumdur (Şahin, 1997:41).

2.9.6. Fair Play Sorumlulukları

Sporcuların sorumlulukları: Fair Play’i gerçekleştirmek için ön sıradaki sorumluluklar hiç şüphe yoktur ki sporcularındır. İfa ettikleri göreve, rakiplere, hakemlere ve halka saygılı olmak zorundadırlar. Önce kendilerine sonra rakiplerine karşı saygılı olmalıdırlar. Yarışmalar arkadaşlık çerçevesi içinde gerçekleşmelidir. Yazılı olsun veya olmasın kurallara uyulmalıdır. Rakip bir düşman gibi görülmemeli, tehdit edilmemeli, aldatılmamalıdır. Kaybeden en az kazanan kadar mutlu olmayı bilmelidir. Böylece spor, gerçek anlamına ulaşacaktır. Hakemlere gösterilmesi gereken saygıya gelince, hakemler taraf tutmadan her iki tarafa da iyi niyet beslemelidir. Ev sahibi olan sporcular hakemlere ve rakip takımlara centilmence davranmalıdır. Vicdanı ile hareket eden bir oyuncu, hatalı olduğu zaman taktiri hakeme bırakmalı ve kendisi yersiz müdahalelerde bulunmamalıdır. Hakemlerin kararlarını tenkit etmemeli ve olumlu karşılamalıdır. Hakemlerin yetkisine karşı

gelmemelidir. Halktan gelecek olan saygısız sözleri, alkışları ve ıslıkları dikkate almamalıdır (Ateşoğlu, 1974:13-14).

Öğretmen ve Anne Babanın sorumlulukları: Beden eğitimi ve spor esas eğitimle sıkı bir şekilde ilgilidir. Oyunculara oyun kuralları öğretilmeli, hakemlerle çalıştırılmalı ve değişik spor türleri üzerinde bilgi verilmelidir. Genç nesil, oyun oynarken rakiplerine karşı kibar ve nazik olmalı, doğruluk ve şeref terimlerine uygun oyun çıkarmalıdır. Okul öğretmenleri bu amaç için çalışmalıdır ve öğrenciler bu yönde eğitilmelidirler (Ateşoğlu, 1974:14).

Spor liderlerinin sorumlulukları; Spor alanında, spor liderlerinin büyük sorumlulukları vardır. Sporculara tavsiye ve cesaret vermeli, spor kulüplerinde ve teşkilatlarında önemli sorunları ele almalıdır. Böylece gençler eğitilmelidir. Oyunculara, kurallara uyunuz, dürüst oynayınız, kazanmak için en iyisini yapınız, kaybetmeniz de birden reaksiyon göstermeyiniz, kazanırsanız mükafatlandırılacaksınız gibi tavsiyelerde bulunulabilir (Ateşoğlu, 1974:14).

Hakemlerin sorumlulukları: Hakemlerin yönettiği karşılaşmalar, ister grup, ister bireysel karşılaşma olsun; ister kalabalık, ister seyirci önünde olsun, sportmence olmalıdır. Hakem, kurallara uyulup uyulmadığının tek kararcısıdır. Hakem oyuncularla, idarecilerle ve antrenörlerle iyi arkadaşlık ortamı yaratmalı, onlarla işbirliği içinde olmalıdır. Kişisel kontrol, moral cesareti ve psikolojik durum oyunun otoritesini sağlar. Hakemin karakteri oyuncular için önemlidir (Ateşoğlu, 1974:14).

Seyirci ve Taraftarların sorumlulukları: Seyirciler baskı oluşturur veya heyecanlı oyuncuları galeyana getirirler. Sporcu üzerinde halkın çok önemli etkisi vardır. Hakemlere veya oyunculara duyulan nefret ve antipati maçın sonucuna etki edebilir. O zaman oyuncuların morali bozulacak ve dolayısıyla maçın sonucuna etki edecektir. Tüm bu faktörler dikkate alınmalı ve toplumun davranışı o şekilde değiştirilmelidir (Ateşoğlu, 1974:15).

Her ne yapılsa yapılsın eğitim çerçevesi dahilinde yapılmalıdır. Konu bu anlamda gerçekten önemlidir ve şahısların ki onlar seyirci ve taraftardır, sportmence davranışı bu açıdan ele almalıdır. Spor eğitimi her alanda en önemli yeri işgal etmektedir. Eğitim, seyirci ve taraftarlara da uygulanmalıdır. Onlarda kurallara uymak zorundadırlar, tenkitlerini eğitsel açıdan açıklamalıdır (Ateşoğlu, 1974:15).

Basın, Radyo ve Televizyonun Sorumlulukları: Hitap ettikleri alan çok geniş olduğundan, çok sayıda seyirciye sahip olduklarından ve milyonlarca eve girdiklerinden dolayı bu alanda yazılı basın, radyo ve televizyonun sorumlulukları büyüktür. Gazetecilerin eğitmenler kadar önemli rolleri vardır ve ifa ettikleri görev gerçekten zordur. Örneğin: Bir yarışmada seyircilerin davranış ve fikirlerini rapor ederler. Durum yazar ve yayıncılıkla uğraşanlar içinde aynıdır. Bu yüzden yazar ve gazeteciler de mesleki yönden sürekli eğitilmelidir (Ateşoğlu, 1974:15).

Kamu Yetkililerinin Sorumlulukları: Kamu yetkilileri sporun eğitim alanında son derece yararlı olduğunu bildirmişlerdi. Kamu yetkilileri derken, öğretmenler, her türlü eğitmen, spor organizasyonu vb. kastedilmektedir. Kamu yetkilileri ebeveynlerin, öğretmenlerin, spor liderlerinin eğitilmelerini önermişlerdir. Zira onlar, liderlerinin eğitilmeleri gerektiğini FAİR PLAY'in önemi ile aynı düzeyde kabul etmektedirler. FAİR PLAY milletleri ayırmaz, bir araya getirir. Radyo ve televizyon yayınlarıyla öğrenciler, üniversite öğrencileri, sporcular, öğretmenler, seyirciler ve idareciler eğitilecektir. FAİR PLAY'IN önemi onlara anlatılacaktır (Ateşoğlu, 1974:15).

2.9.7. Sporda Ahlaki Değerler

Ahlak, bireysel ve toplumsal davranış kurallarının tümüdür. Toplumsal yaşam gereği töreler oluşur. Bunlar bireysel değil sosyal değerlerdir. Ekonomik yaşam zamanla törelerde değişimlere yol açan bir faktördür. Töreler toplumsal alt yapı ile belirlenen bir üstyapı kurumudur. Altyapı ise üretim ilişkilerinin tümünü kapsar ve

toplumun sosyo-ekonomik temelini oluşturur. Arapça bir sözlük olan ahlak iyi davranış anlamına gelmektedir (Ergen, 1991:12).

“Ahlak gelişimi, kişinin toplumsal değer yargılarını edinerek içinde bulunduğu çevreye uyum sağlamasını, fakat sonunda kendi ilke ve değer yargılarını oluşturmasını amaçlar. Ahlak gelişimi toplumun adet, gelenek ve göreneklerinin içselleştirilmesi sürecidir. Toplum içinde nasıl davranması gerektiğinin farkında olmaktır. Birlikte yaşadığımız insanlara karşı görev ve sorumluluklarımızı öğrenmek ahlaki gelişimin bir parçasıdır. Ahlak gelişiminin nihai hedefi hak, adalet, özgürlük, insan hakları gibi evrensel değerler ışığında kişinin kendi değer yargılarını oluşturmaktadır” (Özden, 1999:99).

Aynı zamanda ahlak toplumsal yaptırımlara dayalı bir duygudur. Ahlak duygusu, ahlak yargısı tarafından uyarılan bir yetidir. Akıl kurallarının uygulanışıyla uyum sağlayan her nesneyi kapsamına alır ama kurallara ters düşen her şeye de karşı koyar. Ahlakdışı eylemler, kurallara ters düştüğünden, genel kural haline getirilememeleri nedeniyle, akıl da bunlara karşı koyar, çünkü kurallar uygulanışlarıyla gelişirler. Demek ki, doğası gereğince akılda devindirici bir güç bulunmamaktadır. Buna göre eylemlerin mahiyeti öyle olmalıdır ki, aklın genel biçimiyle uyum sağlasın, her zamanki kural olabilsin; işte o zaman eylem ahlaksal olur (Öngel, 1997:72).

Ahlak üstüne nerede, ne zaman düşünüldüyse, bu düşüncenin odağında hep erdem bulunmuştur. En iyiyi, en güzeli ve en doğruyu arama, eylemlerine dayanak etme, erdemin niteliğidir. Çünkü erdemin olmadığı yerde, artık ne türlü olursa olsun, ahlak da yoktur. İnsan ahlak olmadan yapamaz. Her ahlak insanlara davranışlarını ona göre düzenleyeceği erdemler sunar. Bunlar sıradan yaşamın değerlerinin üstünde bulunan, bireyin özgür iradesiyle kabullenip, gerçekleştirmeye çalıştığı, yani hayatını ona göre yönlendirmeye uğraştığında, onu ululaştıran, yücelten değerlerdir (Erdemli, 1992:182).

“Etik, felsefenin bir dalıdır. İnsanlar arası ilişkilerde eylemin ne olduğunu- bir eylemin ne gibi öğelerden oluştuğunu ve ne gibi belirleyicileri olduğunu- inceler. Başka bir deyişle etik, felsefenin insanlar arası ilişkilerde değer sorunlarını inceleyen bir dalıdır. İnsanlar arası ilişkileri ve sorunları konu edinen etiğin dününe ve bugününe bakılırsa, ahlaklılık ilkeleri adı altında karşımıza çıkan bu ilkeler, sadece insanın değerlerinin bilgisinden kaynaklanan eylem ilkelerini kapsamıyor, aynı zamanda istemeyi belirlemeye yönelik ilkeleri de kapsıyor. Bu ilkeler, Türkçe’de “ahlak” terimine yüklenen ikinci anlama yani “yüce ahlak” bağlamındaki “ahlak” anlamına geliyor. Batı dillerinde buna çok defa “moral” değil “moralite” deniyor. Belki de bu tür ilkelere “ahlak ilkeleri” değil de, ahlaklılık ilkeleri ya da etik ilkeler-dememiz daha uygun olur” (Öngel, 1997:75).

“Ahlak yanlış ve doğru, iyi ve kötü, erdem ve kusur ile, yaptıklarımızı ve yapmadıklarımızın sonuçlarını değerlendirme ile ilgilidir. Ahlak felsefesi ya da etik, ahlakı konu edinen felsefe dalıdır. Kullandığımız ahlak terimlerini ve ahlak yargılarımızın statüsünü analiz eden etik, takındığımız ahlaki tutumlarımızın ardında yatan yargılarımızı ele alır” (Özbek, 1999:39).

“Etik ahlak felsefesidir, ahlak ise etiğin araştırma konusudur. İnsan eylemlerinin ahlaki bakımdan değerli ya da değersiz olduğunu incelemek etiğin konusudur. Etik kavramı, ahlakı içine alarak insan davranışlarını değerlendirmede evrensel, ilkeler almaya koymaya çalışır. Etik ilişki, bir kişinin başka kişi ya da kişilerle, değer sorunların söz olduğu, eylemde bulunarak yaşadığı ilişkidir” (Özbek, 1999:39).

Seyircilerin etik davranışları;

Sporcuya, hakeme, antrenöre hareket etmez,

Rakip takımın taraftarlarına, sporcusuna şiddet içeren davranışlarda bulunmaz,

Hakemin kararına saygı duyar,

Yenilgiyi doğal bir sonuç olarak kabul eder,

Takımının zaferini kutlarken, başka insanlara zarar vermez, başkalarının hayatını tehlikeye sokacak davranışlarda bulunmaz,

Müsabakalar sırasında sahaya herhangi bir madde atmaz,

Müsabakayı izlediği salona zarar vermez (Özbek, 1999:47).

2.9.8. Taraftarın Etik İlkeleri

Avrupa fair play hareketine (EFPM) göre taraftarın etik ilkeleri:

Taraftarlar futbolun kurallarını öğrenmeye teşvik edilmelidir. Hakemlerin taraftarlardan çok daha deneyimli ve sahada nelerin olup bittiğine ilişkin daha iyi bir görüşe sahip olduğu unutulmamalıdır. Oyuncular gibi hakem de zaman zaman hata yapabilir. Bunu kabul etmeyi denemek gerekir. Hakem yoksa oyun da yoktur.

Her iyi oyun için, iyi bir rakip gerekir. En keskin rakip bile düşmanınız değildir. Kimse kaybetmekten hoşlanmaz ama kaybederseniz, rakibin becerisini ve mücadele ruhunu taktir etmeye çalışın.

Taraftarların çoğunluğu bağırarak kulübünü desteklemek, oyunun bir parçası olmak ister ve oyunun özel karakter ile atmosferine katkı sağlarlar. Fakat rakipleri ırk, kültür ya da dini kökenleri nedeniyle aşağılamamak gerekir. Spor, rakiplerin kökeniyle değil, performans ve katılıma ilişkin bir şeydir. Negatif suiistimal değil, pozitif destek sağlayın. Spor herkes içindir.

Stadyumda tezahürat şekliniz ve kullandığınız dil ile yanınızdakilere saldırmayın. Sahaların çoğu her türden insanın katılımına müsaittir. Söylediklerinizin çevrenizdekilere de uygun olduğundan emin olmaya çalışın.

Tahrik ne olursa olsun sahaya çeşitli nesneler atmayın ve kavga etmeyin. Bu davranışlar stadyumu herkes için tehlikeli bir yer haline getirir. Taraftar şiddetinin sporda yeri yoktur. Kavga edenler kulüplerini düşündüklerini söylerler ama, hareketlerinin diğer taraflar üstündeki sonuçlarını düşünmezler. Akıllı olun, şiddete karışmayın.

Spor müsabakalarından hoşlanın; coşkulu birer taraftar olarak kulübünüzle gurur duyun ama (kendiniz de dahil) kimsenin yaralanması ya da tutuklanmasına yol açacak şekilde davranmayın. Sporun bütün geleceği, işlerin her zaman istedikleri gibi gitmeyebileceğini kabul eden taraftarlara bağlıdır. Oyun için her zaman yeni bir gün olacağını hatırlayın (Can ve Can, 2003: 7).

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde, evren ve örneklem, veri toplama teknikleri, işlem ve verilerin analizi açıklanmıştır.

3.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın grubunu, Trabzon ilinde bulunan Trabzonspor taraftarları oluşturmaktadır. Ölçek, örnekleme yöntemi ile 889 kişiye uygulanmıştır.

3.2. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada öncelikle alan ile ilgili Literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra; veri toplamak için ‘Anket Survey’ tekniği kullanılmıştır.

Araştırma örneklemini içinde yer alan deneklerin Fair Play anlayışlarını belirlemek için hazırlanan anket 37 sorudan oluşmuştur. Anket soruları açık, anlaşılır ve net bir biçimde hazırlanmıştır. Deneklerden her bir soruya bir tek cevap vermeleri istenmiştir. Anket araştırmacı tarafından bizzat uygulanmıştır.

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı toplam 6 bölümden oluşmaktadır. Veri toplama aracının ilk bölümünde, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, mesleğiniz, medeni hali, doğum yeri ve gelir düzeyi olmak üzere 7 demografik soru bulunmaktadır. 2. bölüm kötü tezahürat ve kavga, 3. bölüm medyanın tutumu, 4. bölüm sahaya yabancı madde atma ve olaylara karışma, 5. bölüm kendi takımına dönük tutumlar, 6. bölüm rakip takıma karşı tutumlar şeklinde adlandırılmıştır.

3.3. İşlem

Veriler bilgisayara işlendikten sonra, verilerin doğruluk ve varyans analizine uygunluğu SPSS EXPLORE yöntemiyle incelenmiştir. Bu kapsamada normallik ve varyans homojenliği test edilmiş ve bu koşulları bozucu nitelikteki ölçekler elenmiştir. Bu şekilde 115 kişilik bir çalışma grubu analizler için hazır hale getirilmiştir.

Normatif Örneklem

Tablo 1. Gruba İlişkin Tanımlayıcı Bilgiler

FAKTÖR	DEĞİŞKEN	F	%
Cinsiyet	Erkek	94	81,7
	Bayan	21	18,3
Yaş	13-17	2	1,7
	18-22	34	29,6
	23-27	19	16,5
	28-32	15	13
	33-37	12	10,4
	38-42	14	12,2
	43ve üstü	19	16,5
Eğitim Düzeyi	Okur yazar	1	0,9
	İlkokul	7	6,1
	Ortaokul	14	12,2
	Lise	54	47
	Üniversite	37	32,2
	Lisans üstü	2	1,7
Meslek	İşsiz	13	11,3
	Memur	32	27,8
	İşçi	16	13,9
	Serbest Meslek	21	18,3
	Ev hanımı	2	1,7
	Öğrenci	30	26,1
	Emekli	1	0,9
Medeni Hali	Bekar	52	45,2
	Evli	63	54,8
Doğum Yeri	Köy	20	17,4
	Belde	5	4,3
	İlçe	25	21,7
	İl	63	54,8
	Yurt dışı	2	1,7
Gelir Düzeyi	Alt	17	14,8
	Orta	93	80,9
	Üst	5	4,3

Geçerlilik Çalışması

Çalışmanın kuramsal boyutu ve daha önce yapılan araştırmalar da dikkate alınarak 65 maddelik bir soru havuzu oluşturulmuştur. Yazılan maddeler; bireylerin kendi takımına, rakip takıma, medyaya ve diğer kurallara ilişkin tutumlara dönüktür. Bu şekilde taraftarın fair play anlayışının çok boyutlu olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Maddelerin düzenlenmesi, içeriği temsil etmesi ve içeriğe uygunluklarını sağlamak için 3 uzman kişiden yardım alınmış bu şekilde kapsam geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma sonucunda bazı maddeler düzeltilmiş, bazılarına da ekleme yapılmıştır.

Test belirtilen örneklem grubuna uygulandıktan sonra, ikinci bir geçerlik yöntemi olarak faktör analizine tabi tutulmuştur. Faktör analizi SPSS FACTOR ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan faktör analizinde faktörleşebilirlik farklı şekillerde araştırılmıştır. İlk olarak maddeler arasındaki ilişkiler incelenmiş ve anlamlılıkları gözlenmiştir. Yapılan faktör analizi işleminde faktör sayısı belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan ilk faktör analizinde, faktör sayısı 14 olarak gözlenmiş ve bu durumda testin açıkladığı toplam varyans, 69.79 olarak hesaplanmıştır. Daha sonra araştırmanın kuramsal boyutu dikkate alınarak, ölçek 5 faktörlü yapıya zorlanmıştır. Bu durumda ölçek toplam varyansın 36.97'sini açıklamıştır. Tablo 2'de dönüşümlü faktör yapısının sonuçları verilmektedir.

Tablo 2. Faktör Yapısı ve Faktör Yüklemeleri

Madde	1	2	3	4	5
Yanlış kararlar verdiklerinde hakemlere küfür eder misiniz?	,73				
Takımınız yenildiğinde küfür eder misiniz	,66				
Maçtan önce rakip takımın kaldığı otelin önünde kötü tezahürat yapılmasını uygun bulur musunuz?	,60				
Müsabaka izlerken küfürlü ve kötü tezahürat yapar mısınız?	,55				
Sert oynadıklarında rakip takım oyuncularına küfür eder misiniz	,52				
Yanlış kararlar verdiklerinde hakemleri ısıklılar ya da yuhalar mısınız?	,50				
Maçtan önce rakip takımın kaldığı otelin önüne giderek onları rahatsız eder misiniz?	,44				
Takımınız yenilince kavga eder misiniz?	,36				
Tribün anarşisinin bitmesi için, medyanın gerekli çabayı gösterdiğine inanıyor musunuz?		,65			
Spor programlarının taraftarları olumlu yönde etkilediğini düşünür müsünüz?		,61			
Şiddet olaylarının artmasında medyanın rolü var mı?		,57			
Kitle iletişim araçları taraftarı şiddete yöneltiyor mu?		,47			
Fanatizmin gelişmesinde spor yazarlarının etkisi var mı?		,56			
Spor yazarları seyirci kitlesini yönlendiriyor mu?		,62			
Rakip takım sert oynadığında sahaya yabancı madde atar mısınız?			,68		
Yanlış karar verdiklerinde hakemlere yabancı madde atar mısınız?			,58		
Takımınız yenilirken sahaya yabancı madde atar mısınız?			,54		
Trabzonspor'un başarı ya da başarısızlığından etkilenir misiniz?				,62	
Amigoların takımınıza dönük olumsuz tezahüratından etkilenir misiniz?				,42	
Takımınızın mağlubiyetini normal karşılar mısınız?				-,31	
Amigoların kendi takımınız üzerine olumlu tezahürat yapmalarından etkilenir misiniz				,52	
Maçlarda takımını desteklemeyen (tezahürat yapmayan) Trabzonspor'lulara kızıyor musunuz?				,48	
Trabzonlu olup ta İstanbul takımlarını tutanlara kızıyor musunuz?				,30	
Deplasman maçına giderken yanınıza sopa, bıçak, silah gibi şeyleri alma gereği duyar mısınız?					,75
Sahanızda oynanan maçta rakip takımın seyircisinin centilmenliğine, centilmenlikle karşılık verir misiniz?					,62
Seyirci olarak olaylara katılır mısınız?					,43
Rakip takım oyuncuları sert oynadığında, sahaya girip onlara saldırmak ister misiniz?					-,44
Amigoların rakip takım üzerine olumsuz tezahüratından etkilenir misiniz?					,32
Rakip taraftarın H.Avni Aker'e gelmesini sakıncalı bulur musunuz?					,43
İyi oyun oynadıklarında rakip takımı alkışlar mısınız?					,45

Döngüsel yöntemle yapılan analiz sonucunda 5 faktörlü bir ölçek geliştirilmiştir. Elde edilen beş faktör; 1. kötü tezahürat ve kavga, 2. medyanın tutumu, 3. sahaya yabancı madde atma ve olaylara karışma, 4. kendi takımına dönük tutumlar, 5. rakip takıma karşı tutumlar şeklinde adlandırılmıştır.

Güvenirlik Çalışması

Güvenirlik çalışması SPSS RELIABILITY ile gerçekleştirilmiştir. Cronbach Alfa (α) iç tutarlık yöntemiyle güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Genel ve Alt Testlere İlişkin Güvenirlik Katsayıları

TEST	Cronbach α
GENEL	.68
Kötü tezahürat ve kavga olaylarına ilişkin tutumlar	.74
Medyaya ilişkin tutumlar	.54
Sahaya yabancı madde atma ve olaylara ilişkin tutumlar	.56
Kendi takımına ilişkin tutumlar	.42
Rakip takıma ilişkin tutumlar	.17

3.4. Verilerin Analizi

Bilgilerin analizinde SPSS 10.0 programı kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistik (Frekans, Yüzdelik, Ortalama ve Standart Sapma), İki bağımsız ortam arasındaki farkın anlamlılığı testi (t testi) ve tek yönlü Varyans Analizi F testi (ANOVA) uygulanmıştır.

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu kısmında, tablolar halinde sunduğumuz istatistiki sonuçlar, her tablodan sonra yorumlanmış ve en sonunda da genel bir yorum yapılmıştır.

Tablo 4. Araştırmaya Katılan Bireylere Dönük Tanımlayıcı Bilgiler

FAKTÖR	DEĞİŞKEN	F	%
CİNSİYET	Erkek	753	84,7
	Bayan	136	15,3
YAŞ	13-17	38	4,3
	18-22	276	31
	23-27	189	21,3
	28-32	111	12,5
	33-37	86	9,7
	38-42	82	9,2
	43 ve üstü	107	12
EĞİTİM DÜZEYİ	Oku-yaz, ilkokul	80	9
	Ortaokul	111	12,5
	Lise	345	38,8
	Üniversite ve Lisans üstü	353	39,7
MESLEK	İşsiz	70	7,9
	Memur	145	16,3
	İşçi	107	12
	Serbest Meslek	217	24,4
	Ev hanımı	13	1,5
	Öğrenci	314	35,3
	Emekli	23	2,6
MEDENİ HALİ	Evli	517	58,2
	Bekar	360	40,5
	Dul	12	1,3
DOĞUM YERİ	Köy	172	19,3
	Belde	32	3,6
	İlçe	247	27,8
	İl	419	47,1
	Yurt dışı	19	2,1
GELİR DÜZEYİ	Alt	139	15,6
	Orta	698	78,5
	Üst	52	5,8

Araştırmada eğitim düzeyi altı kategoride ele alınmıştır. Ancak verilerin analize uygun olmaması nedeniyle okur-yazar ilkokulla, lisansüstü grubu üniversite grubu ile birleştirilmiştir.

Anketi değerlendiren futbol seyircisinin 753'ü (%84.7) erkek, 136'sı (%15.3) bayandır. Bu verilerle futbol seyircisinin büyük bir kısmının erkeklerden oluştuğunu söyleyebiliriz.

Değerlendirmeye katılan futbol seyircisinin 38'i (%4.3) 13-17, 276'sı (%31) 18-22, 189'u (%21.3) 23-27, 111'i (%12.5) 28-32, 86'sı (%9.7) 33-37, 82'si (%9.2) 38-42, 107'si (%12) 43 ve üstü yaş gurubundandır. Bu verilerden de anlaşıldığı gibi futbol seyircisinin en fazla 18-22 yaş gurubundan oluştuğunu söyleyebiliriz.

Futbol seyircisinin eğitim seviyelerinin değerlendirilmesinde 80'ni (%9) okur-yazar ve ilkokul, 111'i (%12.5) Ortaokul, 345'i (%38.8) Lise, 353'ü (%39.7) Üniversite ve lisans üstü olduğu anlaşılmaktadır.

Futbol seyircisini oluşturan kitlenin 70'i (%7.9) işsiz, 145'i (%16.3) memur, 107'si (%12) işçi, 217'si (%24.4) serbest, 13'ü (%1.5) ev hanımı, 314'ü (%35.3) öğrenci, 23'ü (%2.6) emekli olduğu görülmektedir. Bu verilerden de anlaşıldığı gibi futbol seyircisini oluşturan kitlenin en fazla öğrenci gurubu olduğu görülmektedir.

Futbol seyircisinin 517'si (%58.2) evli, 360'sı (%40.5) bekar, 12'si (%1.3) dul seyirciden oluşmaktadır.

Futbol seyircisini oluşturan kitlenin 172'si (%19.3) köy, 32'si (%3.6) belde, 247'si (%27.8) ilçe, 419'sı (%47.1) il, 19'u (%2.1) yurt dışında doğduğu anlaşılmaktadır. Verilerden futbol seyircisinin büyük bir kısmının il doğumlu olduğunu söyleyebiliriz.

Futbol seyircisinin 139'u (%15.6) alt, 698'i (%78.5) orta, 52'si (%5.8) Üst gelir düzeyine sahiptir. Görüldüğü gibi futbol seyircisinin büyük bir kısmı orta gelir düzeyine sahiptir.

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Yapılan çalışmada ilk olarak birinci alt problem test edilmiştir. Bu kapsamda fair play anlayışı cinsiyet değişkenine dayalı farklılık gösterip göstermediğini araştırmak amacıyla bağımsız *t* testi yapılmıştır. Yapılan *t* testinden elde edilen bulgular tablo 5'de görülmektedir.

Tablo 5. Cinsiyete Dayalı Grup Farklılıkları

FAKTÖR	CİNSİYET	N	Ort	Ss	t	p
Kötü tezahürat ve kavga olaylarına ilişkin tutumlar	Erkek	753	1,98	0,34	0,58	0,56
	Bayan	136	1,96	0,27		
Medyaya ilişkin tutumlar	Erkek	753	1,68	0,44	-3,83	0,001**
	Bayan	136	1,83	0,47		
Sahaya yabancı madde atma ve olaylara ilişkin tutumlar	Erkek	753	1,99	0,28	0,99	0,32
	Bayan	136	1,97	0,25		
Kendi takımına ilişkin tutumlar	Erkek	753	1,66	0,38	-0,09	0,93
	Bayan	136	1,66	0,35		
Rakip takıma ilişkin tutumlar	Erkek	753	1,72	0,27	2,14	0,03*
	Bayan	136	1,67	0,25		

* $p < 0.05$., ** $p < 0.001$.

Analiz sonucuna göre, bayanlarla erkeklerin medyaya ilişkin fair play tutumları arasında anlamlı farklılıklar vardır, $t = -3,83$, $p < 0.001$. Bu farklılık bayanların medyaya ilişkin fair play tutumlarıyla ilgili puanların (Ort = 1.83, Ss = 0.47) erkeklerin puanlarından (Ort = 1.68, Ss = 0.44) daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Diğer bir farklılık erkeklerle bayanların rakip takıma ilişkin fair play tutumları arasında vardır, $t = 2,14$, $p < 0.05$. Bu farklılık erkeklerin rakip takıma ilişkin fair play tutumları ile ilgili puanların (Ort = 1.72, Ss = 0.27) bayanların puanlarından (Ort = 1.67, Ss = 0.25) daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

İkinci alt problem farklı eğitim düzeyine sahip taraftarların fair play anlayışını belirlemeye dönüktür. Araştırmaya katılan ve farklı eğitim düzeylerine

sahip olan taraftarların fair play tutumları arasındaki farklılıkları belirlemek için varyans analizi (F testi) yapılmıştır. Varyans analizinden elde edilen sonuçların farklılık kaynaklarını belirlemek amacıyla da Scheffe Ranj testi kullanılmıştır. Scheffe testinin seçilmesindeki temel amaç kompleks karşılaştırılması için sunduğu uygunluktur. Tablo 6’da eğitim düzeyine ilişkin grup farklılıkları görülmektedir.

Tablo 6. Eğitim Düzeyine Dayalı Farklılıklar

FAKTÖR	KAYNAK	KT	Sd	KO	F
Kötü tezahürat ve kavga olaylarına ilişkin tutumlar	Gruplar arası	0,44	3	0,15	1,32
	Grup içi	97,89	885	0,11	
	Toplam	98,32	888		
Medyaya ilişkin tutumlar	Gruplar arası	2,03	3	0,68	3,42*
	Grup içi	174,90	885	0,20	
	Toplam	176,93	888		
Sahaya yabancı madde atma ve olaylara ilişkin tutumlar	Gruplar arası	0,13	3	0,04	0,56
	Grup içi	68,34	885	0,08	
	Toplam	68,46	888		
Kendi takımına ilişkin tutumlar	Gruplar arası	2,45	3	0,82	5,81**
	Grup içi	124,24	885	0,14	
	Toplam	126,69	888		
Rakip takıma ilişkin tutumlar	Gruplar arası	0,09	3	0,03	0,41
	Grup içi	61,48	885	0,07	
	Toplam	61,57	888		

KT= Kareler toplamı, Sd = Serbestlik derecesi, KO = Kareler ortalaması.

*p<0,05, **p<0,001.

Analiz sonucunda, farklı eğitim düzeyine sahip olan taraftarların medyaya karşı tutumları arasında farklılıklar vardır, $F_{3,885} = 3.42$, $p < 0.05$. Araştırma sonucunda bu farkın okur-yazar ve ilkokul mezunu olanlar ile üniversite ve üstü mezun olanlar arasında olduğu görülmüştür ($FO = -0.17$, $p < 0.05$). Bu durumda üniversite ve üstü mezunu olanların medyaya ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır.

Başka bir farklılık kendi takımına ilişkin fair play tutumları arasında vardır, $F_{3,885} = 5.81$, $p < 0.001$. Araştırma sonucunda bu farkın okur-yazar ve ilkokul mezunu olanlar ile üniversite ve üstü mezunu olanlar arasında olduğu görülmüştür ($FO = -0.16$, $p < 0.001$). Bu durumda üniversite ve üstü mezunu olanların kendi takımına ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır.

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Üçüncü alt problem farklı gelir düzeyine sahip taraftarların fair play anlayışını belirlemeye dönüktür. Araştırmaya katılan ve farklı gelir düzeyine sahip olan bireylerin fair play tutumları arasındaki farklılıkları belirlemek için de varyans analizi (F testi) yapılmıştır. Varyans analizinden elde edilen sonuçların farklılık kaynaklarını belirlemek amacıyla da Scheffe Ranj testi kullanılmıştır. Scheffe testinin seçilmesindeki temel amaç kompleks karşılaştırılması için sunduğu uygunluktur. Tablo 7’de gelir düzeyine ilişkin grup farklılıkları görülmektedir.

Tablo 7. Gelir Düzeyine Dayalı farklılıkları

FAKTÖR	KAYNAK	KT	Sd	KO	F
Kötü tezahürat ve kavga olaylarına ilişkin tutumlar	Gruplar arası	0,84	2	0,42	3,80*
	Grup içi	97,49	886	0,11	
	Toplam	98,32	888		
Medyaya ilişkin tutumlar	Gruplar arası	0,20	2	0,10	0,49
	Grup içi	176,74	886	0,20	
	Toplam	176,93	888		
Sahaya yabancı madde atma ve olaylara ilişkin tutumlar	Gruplar arası	0,44	2	0,22	2,89
	Grup içi	68,02	886	0,08	
	Toplam	68,46	888		
Kendi takımına ilişkin tutumlar	Gruplar arası	1,28	2	0,64	4,52*
	Grup içi	125,41	886	0,14	
	Toplam	126,69	888		
Rakip takıma ilişkin tutumlar	Gruplar arası	0,24	2	0,12	1,70
	Grup içi	61,33	886	0,07	
	Toplam	61,57	888		

KT= Kareler toplamı, Sd = Serbestlik derecesi, KO = Kareler ortalaması.

*p<0,05

Analiz sonucunda, farklı gelir düzeyine sahip olan taraftarların kötü tezahürat ve kavga olaylarına ilişkin tutumları arasında anlamlı farklılıklar vardır, $F_{2,886} = 3.80$, $p < 0.05$. Araştırma sonucunda bu farkın alt gelir düzeyine sahip olanlar ile üst gelir düzeyine sahip olanlar arasında olduğu görülmüştür ($FO = 0.12$, $p < 0.05$). Bu durumda alt gelir düzeyine sahip olanların kötü tezahürat ve kavga olaylarına ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır.

Başka bir anlamlı farklılık kendi takımına ilişkin fair play tutumları arasında vardır, $F_{2,886} = 4.52$, $p < 0.05$. Araştırma sonucunda bu farkın alt gelir düzeyine sahip olanlar ile orta gelir düzeyine sahip olanlar arasında olduğu görülmüştür ($FO = 0.10$, $p < 0.05$). Bu durumda alt gelir düzeyine sahip olanların kendi takımına ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmış.

4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Dördüncü alt problem farklı yaş düzeyine sahip taraftarların fair play anlayışını belirlemeye dönüktür. Araştırmaya katılan ve farklı yaş düzeyine sahip olan taraftarların fair play tutumları arasındaki farklılıkları belirlemek için de varyans analizi (F testi) yapılmıştır. Varyans analizinden elde edilen sonuçların farklılık kaynaklarını belirlemek amacıyla da Scheffe Ranj testi kullanılmıştır. Scheffe testinin seçilmesindeki temel amaç kompleks karşılaştırılması için sunduğu uygunluktur. Tablo 8’de yaş düzeyine ilişkin grup farklılıkları görülmektedir.

Tablo 8. Yaş Dayalı Farklılıklar

FAKTÖR	KAYNAK	KT	Sd	KO	F
Kötü tezahürat ve kavga olaylarına ilişkin tutumlar	Gruplar arası	0,54	6	0,01	0,82
	Grup içi	97,78	882	0,01	
	Toplam	98,32	888		
Medyaya ilişkin tutumlar	Gruplar arası	2,21	6	0,03	1,86
	Grup içi	174,72	882	0,01	
	Toplam	176,93	888		
Sahaya yabancı madde atma ve olaylara ilişkin tutumlar	Gruplar arası	1,82	6	0,03	4,01**
	Grup içi	66,65	882	0,07	
	Toplam	68,46	888		
Kendi takımına ilişkin tutumlar	Gruplar arası	1,07	6	0,01	1,25
	Grup içi	125,62	882	0,01	
	Toplam	126,69	888		
Rakip takıma ilişkin tutumlar	Gruplar arası	1,52	6	0,02	3,71*
	Grup içi	60,05	882	0,06	
	Toplam	61,57	888		

KT= Kareler toplamı, Sd = Serbestlik derecesi, KO = Kareler ortalaması.

*p<0,05, **p<0,01.

Analiz sonucunda, farklı yaş düzeyine sahip olan taraftarların sahaya yabancı madde atma ve olaylara ilişkin tutumları arasında anlamlı farklılıklar vardır, $F_{6,882} = 4.01$, $p < 0.001$. Araştırma sonucunda bu farkın 13-17 ile 23-27 olanlar arasında olduğu görülmüştür ($FO = -0.22$, $p < 0.001$). Bu durumda 23-27 olanların sahaya yabancı madde atma ve olaylara ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır.

13-17 ile 18-22 olanlar arasında da anlamlı farklılık vardır ($FO = -0,17$, $p < 0,05$). Bu durumda 18-22 olanların sahaya yabancı madde atma ve olaylara ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır.

13-17 ile 28-32 olanlar arasında da anlamlı farklılık vardır ($FO = -0,20$, $p < 0,05$). Bu durumda 28-32 olanların sahaya yabancı madde atma ve olaylara ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır.

13-17 ile 43 ve üstü olanlar arasında da anlamlı farklılık vardır ($FO = -0,19$, $p < 0,05$). Bu durumda 43 ve üstü olanların sahaya yabancı madde atma ve olaylara ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır.

Başka bir anlamlı farklılık rakip takımına ilişkin fair play tutumları arasında vardır, $F_{6,882} = 3.71$, $p < 0.05$. Araştırma sonucunda bu farkın 13-17 ile 38-42 olanlar arasında olduğu görülmüştür ($FO = 0.12$, $p < 0.05$). Bu durumda 13-17 olanların rakip takıma ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır.

13-17 ile 43 ve üstü olanlar arasında da anlamlı farklılık vardır ($FO = 0.11$, $p < 0.05$). Bu durumda 13-17 olanların rakip takıma ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır.

V. BÖLÜM

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

TARTIŞMA

Giriş bölümünde de belirtildiği üzere, bu çalışmada, futbol taraftarının kötü tezahürat ve kavgaya, medyaya, sahaya yabancı madde atmaya ve olaylara karışmaya, kendi takımına ve rakip takıma yönelik tutumları fair play anlayışına dayalı olarak belirlenmesi araştırılmıştır.

Profesyonel futbol takımı taraftarlarının fair play anlayışında cinsiyete ilişkin farklılıkların araştırıldığı birinci alt problemde, bayanlarla erkeklerin medyaya ve rakip takıma ilişkin fair play anlayışlarında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bayanların medyaya ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır. Erkeklerin rakip takıma ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır.

Profesyonel futbol takımı taraftarlarının fair play anlayışında eğitim düzeyine ilişkin farklılıkların araştırıldığı ikinci alt problemde, okur-yazar ile üniversite ve üstü mezunu olanlar arasında medyaya ve kendi takıma ilişkin fair play anlayışları arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Üniversite ve üstü mezunu olanların medyaya ve kendi takıma ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır.

Eğitim insana doğru bilgi ve beceriler kazandırmakta ve sosyalleşmesine yardımcı olmaktadır. Eğitim düzeyi düşük bireyler, doğruyu yanlış ayırt edememekte ve sosyalleşmelerini doğru bilgilerle tamamlayamamaktadırlar. Okul eğitimden yoksun kalmalarından dolayı, onların toplum içinde öğrendikleri yanlış davranışları uygulamalarına neden olmaktadır. Yanlış davranış olarak değerlendirilemediklerinden, maç öncesinde, esnasında ve sonrasında onlara ters gelen bir uyarı ile karşılaşmalarında bu davranış şekillerini sergilemektedirler.

Ünlücan'ın (1998:128) yapmış olduğu araştırmaya göre; maç esnasında ilkokul, ortaokul ve lise mezunu seyircilerin, üniversite mezunu seyircilerden daha fazla küfür ederek sözlü saldırıda bulundukları anlaşılmıştır.

Köknel'e (2000:48) göre ise, saldırgan davranışlar ve şiddet eylemlerini içeren örneklerin, ekonomik, eğitim ve kültür düzeyi düşük olan toplum kesimlerinde bulunan erkekler arasında daha çok bulunduğu gözlenmiştir. Bu düzeyler yükseldikçe bu örneklerin azaldığı, ancak insanlar arası iletişimi bozan mimik, hareket, söz gibi saldırgan davranışların arttığı görülmüştür.

Bir çok müsabakadan önce ve sonra fair play gibi önemli bir konuda yayın yapılmasına rağmen bir sonuç alınamaması ve hatta tam tersi bir sonuç olarak sporda şiddet ve fanatizmin öne çıkması yapılan spor programlarından olumlu yönde etkilenmediğinin açık bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Şahan'ın (2001:53) spor yazarlarının seyirci kitlelerini etkileme üzerine yapmış olduğu araştırmada, seyirci üzerinde medyanın gücünün tartışılmayacak kadar büyük olduğu yanında seyircilerin bekledikleri sonuca kavuşamadıkları zaman gösterdikleri şiddet içeren davranışlar da spor yazarlarının en az seyirci kadar rollerinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Profesyonel futbol takımı taraftarlarının fair play anlayışında gelir düzeyine ilişkin farklılıkların araştırıldığı üçüncü alt problemde, alt ve üst gelir düzeyine sahip taraftarların kötü tezahürat ve kavga olaylarına ilişkin fair play anlayışlarında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Alt gelir düzeyine sahip taraftarların kötü tezahürat ve kavga olaylarına ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır.

Ayrıca, alt ve orta gelir düzeyine sahip taraftarların kendi takımına ilişkin fair play anlayışları arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Alt gelir düzeyine sahip taraftarların fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır.

Ünlücan'ın (1999:105) yapmış olduğu araştırmada da, düşük gelirli futbol seyircisinin daha fazla kavga olaylarına katılma eğiliminde olduğunu belirtmiştir.

Bozdemir'de (1988:16); Fanatik seyircilerin ortaya çıkmasında toplumda ezilmişlik sorunlarının yanında, gelir düzeyi iyi durumda olup, deşarj yolu oranında etkili olduğunu belirtmiştir.

Çepe'ye (1992:76) göre de, maça gidenlerin çoğu deşarj olmaya, günün sıkıntılarını üzerinden atmaya, kendini biraz olsun başka olaylara motive edip rahatlatmayı düşünmektedir.

Holiganizm ile ilgili en genel önyargı, holiganların işsiz veya Batı'daki adlandırma ile sosyal yardımlarla geçinen insanlar oldukları savıdır. Fakir insanların bilet parası ile ulaşım, yemek, içki, konaklama vb. masrafları karşılama şanslarının olmadığı anlaşılnca, yani serserilik yaklaşımının tartışmalı hale gelmesiyle diğer bir problemleştirmeye gidilmeye çalışıldı: Holiganlar, ortalama yurttaş olsalar bile, sevgisiz bir ortamda büyüdükları için şiddete yakınlık göstermektedir. Bu sosyal-psikolojik sav da tartışılmalı. Holiganların pek çoğunun iyi bir mesleği ve aile hayatı olduğu biliniyor (İstanbul'da öldürülen İngiliz de buna örnektir). Bir başka ön yargıda holiganizmin iyi vatandaşlarda da görülebilen uygarlaşmış insanın bastırılmış yabancı duygularının elverişli koşullarda açığa vurumu olarak yorumlanmasıdır. Yani bir kısım vatandaş kişiliğinin derinlerinde yatan yıkıcı yabancı duygularını futbol alanlarında gösteriyor. Bugüne kadar yapılan araştırmalarda holiganların patolojik bir kişiliğe sahip oldukları iddiaları açıklığa kavuşturulamadı (Şahin, 2003:51).

Profesyonel futbol takımı taraftarlarının fair play anlayışında yaşa ilişkin farklılıkların araştırıldığı dördüncü alt problemde, 13-17 ile 18-22, 23-27, 28-32 ve 43 ve üstü arasında sahaya yabancı madde atma ve olaylara ilişkin fair play anlayışlarında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. 13-17 yaş gurubuna sahip taraftarların fair play anlayışları daha düşük çıkmıştır.

Ayrıca, 13-17 ile 38-42, 43 ve üstü olanlar arasında rakip takıma ilişkin fair play anlayışları arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. 13-17 yaş gurubuna sahip taraftarların rakip takıma ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır.

Ünlücan'nın (1998:125) yapmış olduğu araştırmada rakip takımın sert futbol oynaması karşısında 15-20 yaş grubu seyircilerin diğer yaş gruplarına oranla sahaya daha fazla yabancı madde attıkları anlaşılmıştır.

İlkokul, ortaokul ve lise mezunlarının üniversite mezunu seyircilere oranla sahaya daha fazla madde attıkları anlaşılmıştır. Ayrıca bu seyircilerin maç esnasında daha çok fiili saldırganlık olayında bulundukları görülmüştür (Ünlücan, 1998:128).

Gençlerin daha sosyalleşme süreçlerini tamamlayamamaları, futbol maçlarında çabuk tahrik olmalarına, bir çok sosyal ihtiyaçlarını karşılayamamaları da, bastırılmış duygularını maç esnasında dışarı taşırmaktadır. Kısacası, yaş faktörünün fair play'i etkileyen önemli neden olduğunu görmekteyiz.

Yöneticilerin, taraftarlarını etkileme ve yönlendirmede, biz ve onlar felsefesinden ayrılıp, yenilgiyi de hazmedebildiklerini gösterir davranış eylemleri gerekmektedir. Futbolun, üç sonuçlu bir oyun olduğunun sözlerde kalmayıp, gerçekten inandıklarını da taraftarlarına iletmeleri ve yenilgilerine de mutlaka bir mazeret bulma zorunluluğundan kurtulmaları gerekmektedir. “Biz hakemler hakkında konuşmuyoruz” diye başlanılan sözler, hakem yorumlarıyla devam ede geldikçe, taraflı ve tahrik edici konuşmalar, yorumlar ve televizyon programları yapıldıkça, taraftarların tahrikleşmesi ve sürekli bilinmesi devam edecektir. Eğer taraftarlar futbol maçlarına tarafsız bakmasalar bugün yeryüzünde var olan şiddet ve holiganizm kavramları anlamlı yerini almazdı (Partal ve Kılıcıgil, 2003:50).

SONUÇ

Bu çalışmada elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır; futbol seyircisinin büyük bir kısmının erkek, 18-22 yaş gurubu, öğrenci, il doğumlu, üniversite ve üstü ve orta gelir düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Bayanlarla erkeklerin medyaya ilişkin fair play tutumları arasında anlamlı farklılıklar vardır. Bu farklılık bayanların medyaya ilişkin fair play tutumlarıyla ilgili puanların erkeklerin puanlarından daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda bayanların medyaya ilişkin fair play anlayışları daha yüksektir.

Erkeklerle bayanların rakip takıma ilişkin fair play tutumları arasında da anlamlı farklılıklar vardır. Bu farklılık erkeklerin rakip takıma ilişkin fair play tutumları ile ilgili puanların bayanların puanlarından daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda erkekler rakip takıma ilişkin fair play tutumları daha yüksektir.

Farklı eğitim düzeyine sahip olan taraftarlar arasında anlamlı farklılıklar vardır. Bu farkın okur-yazar ve ilkokul mezunu olanlar ile üniversite ve üstü mezun olanlar arasında olduğu görülmüştür. Bu durumda üniversite ve üstü mezunu olanların medyaya ilişkin fair play anlayışları daha yüksektir.

Farklı eğitim seviyesine sahip olan taraftarların kendi takımına ilişkin fair play tutumları arasında anlamlı farklılıklar vardır. Araştırma sonucunda bu farkın okur-yazar ve ilkokul mezunu olanlar ile üniversite ve üstü mezunu olanlar arasında olduğu görülmüştür. Bu durumda üniversite ve üstü mezunu olanların kendi takımına ilişkin fair play anlayışları daha yüksektir.

Farklı gelir düzeyine sahip taraftarların kötü tezahürat ve kavga olaylarına ilişkin tutumları arasında anlamlı fark vardır. Bu farkın alt gelir düzeyine sahip olanlar ile üst gelir düzeyine sahip olanlar arasında olduğu görülmüştür. Bu durumda

alt gelir düzeyine sahip olanların kötü tezahürat ve kavga olaylarına ilişkin fair play anlayışları daha yüksek çıkmıştır.

Farklı gelir düzeyine sahip olan bireylerin de kendi takımına ilişkin fair play tutumları arasında anlamlı farklılık vardır. Araştırma sonucunda bu farkın alt gelir düzeyine sahip olanlar ile orta gelir düzeyine sahip olanlar arasında olduğu görülmüştür. Bu durumda alt gelir düzeyine sahip olanların kendi takımına ilişkin fair play anlayışları daha yüksektir.

Farklı yaş düzeyine sahip olan bireylerin sahaya yabancı madde atma ve olaylara ilişkin tutumları arasında anlamlı farklılık vardır. Araştırma sonucunda bu farkın 13-17 ile 18-22, 23-27, 28-32 ve 43 ve üstü olanlar arasında olduğu görülmüştür. Araştırma sonucuna göre, 18-22, 23-27, 28-32 ve 43 ve üstü yaş grubunda olanlar 13-17 yaş grubuna göre fair play anlayışları daha yüksektir.

Farklı yaş gurubuna sahip taraftarların rakip takıma ilişkin fair play tutumları arasında anlamlı farklılık vardır. Araştırma sonucunda bu farkın 13-17 ile 38-42, 43 ve üstü olanlar arasında olduğu görülmüştür. Bu durumda 13-17 olanların 38-42, 43 ve üstü olanlara oranla fair play anlayışları daha yüksektir.

KAYNAKÇA

ABAÇ, Sadi. (1935). *Maç Seyircileri*. **Top Dergisi**, 1(25), 10-11.

ABAÇ, Sadi. (1935). *Spor Psikolojisi*. **Top Dergisi**, 1(25), 4-5.

ABUT, Vedat. (1945). *Futbol Seyircisi ve Futbol Hakemi*. **Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi**, (49), 6.

AKSU, Kenan. [1998]. *Futbol. 50. Yıl Spor Yıllığı (1938-1988)*. Trabzon: Trabzon İl Müdürlüğü Yayınları. 89-93.

ALBAYRAK, Hüseyin. (1989). *Trabzon Kültür Tarihine Bir Bakış*. Trabzon: Kuzey Gazetecilik Matbaası ve Ambalaj Sanayi.

ALEMDAR, Korkmaz. (2000). *Sporda Şiddet Platformu*. Ankara: GSGM Yayınları.

ARIPINAR, Erdoğan (Ed.). (1993). *Türk Futbol Tarihi (1904-1991)*. İstanbul: TFF. Yayınları.

ATABEY, Eşref Şefik. (1945). *Futbol Seyircisi ve Statlar*. **Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi**, (50-51), 6.

ATABEYOĞLU, Cem. (1991). *1453-1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi*. İstanbul: Fotospor Gazetesi Yayınları.

ATALAY, Altuğ. (2003). *İdmanocağı*. **Trabzonspor Futbol Dergisi**, (2), 68-71.

ATEŞ, Ziya. (1939). *Maç Başlamadan İki Seyircinin Konuştukları*. **Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi**, (12), 27-29.

ATEŞOĞLU, Meliha. (1974). **Sporda Erdemlik: Fair Play**. Ankara: Başbakanlık Yayınları, 7-19.

AYDEMİR, Şinasi ve S.E. AYDEMİR. (1997). *Trabzon'un İmarı ve İmar Sorunları. Trabzon'un Sosyo-Ekonomik Problemleri ve Çözüm Önerileri*. Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları: 26. 34-51.

BALCI, Velittin. (2003). *Avrupa Birliği ve Spor. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, VII(2)*, 53-56.

BALCIOĞLU, İbrahim. (2003). **Sporun Sosyolojisi ve Psikolojisi**. İstanbul: Bilge Yayınları.

BAŞ, Bülent. (1997). *Trabzon'da Spor. Bir Tutkudur Trabzon*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 431-437.

BAUMANN, Sigurd. (1994). **Uygulamalı Spor Psikolojisi**. (Çev. Ali Osman Özcan ve H.Can İkizler), İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.

BAYDAR, Nasuhi. (1943). *Spor Ne İçin?. Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi*, (43), 1.

BERBER, Metin. (1997). *1990'lı Yıllarda Trabzon'da Sosyo-Ekonomik Yapı ve Dış Ticaretteki Gelişme Eğilimleri. Trabzon'un Sosyo-Ekonomik Problemleri ve Çözüm Önerileri*. Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları: 26. 12-33.

BİLGİN, Nuri. (1995). **Sosyal Psikolojiye Giriş**. İzmir: İzmir Üniversitesi Yayınları.

BOZDEMİR, Murat. (1998). **Futbol Fanatizminin Sosyolojik Açından Tahlili**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).

BÖLÜKBAŞI, Atilla. [2000]. *Trabzon'da Spor*. **Trabzon**. İstanbul: Cem Ofset. 386-403.

BÜKER, Seçil. (1992). **Tenisten Sonra Sodasız Viski**. Ankara: İmge Yayınları.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 8, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1997.

CANALIOĞLU, M. Volkan ve başk. (Yay.Haz.). [2003]. **Trabzon Tarihi ve Turistik Değerleri**. Trabzon: Trabzon İl Müdürlüğü Yayınları-4.

CAN, Cem ve H. CAN. (2003a). *Tel Örgüsüz Stadyum İçin*. **Fanatik Gazetesi (29 Mart 2003)**.

CAN, Cem ve H. CAN. (2003b). *Fair Play İlkeleri*. **Fanatik Gazetesi (29 Mart 2003)**.

CAN, Cem ve H. CAN. (2003c). *IOC Kültür ve Eğitim Komisyonu*. **Fanatik Gazetesi (12 Nisan 2003)**.

CAN, Cem ve H. CAN. (2003d). *Taraftarın Etik İlkeleri*. **Fanatik Gazetesi (12 Nisan 2003)**.

CAN, Cem ve H. CAN. (2003e). *Tribünler Ayakta*. **Fanatik Gazetesi (12 Nisan 2003)**.

ÇEPE, Kubilay. (1992). **Futbol Müsabakalarında Seyircilerin Saldırganlıkları ve Şiddet Sebepleri Üzerine Bazı Araştırmalar**. Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).

DİLEK, Hakan. (2003). *Trabzon Lisesi: İlim ve Spor Yuvası*. **Trabzonspor Dergisi**, (2), 78-82.

DOĞAN, Mehmet. (1994). **Büyük Türkçe Sözlük**. İstanbul: Ülke Yayıncılık.

DÖNMEZER, Sulhi. (1994). **Sosyoloji**. İstanbul: Beta Yayıncılık.

DUNNING, Eric, M. PATRICK ve J. WILLIAMS. (1990). 'Keyfiler', 'Açık Tribün Çeteleri' ve 'Kavga Şirketleri': *Futbol Fanatığı Davranışının Sosyolojik Bir Açıklamasına Doğru*. RICHES, David (Haz.). **Antropolojik Açından Şiddet içinde, Ayrıntı Yay.**, İstanbul: Çev: Dilek Hattatoğlu.

DURUSOY, Fikret. (1991). *Spor Ahlakı ve Doping Sorunu*. **Türk Alman Kültür Diyalogu Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu**. İstanbul: Maya Matbaası. 9-10.

DURUSOY, İlhan. (2002). **Futbol Teorisi**. İstanbul: Boyut Kitapları.

EFE, Mehmet. (2001). **Yazılı Basında Futbol Fanatizmi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).

ERDEMLİ, Atilla. (1992). *Fair Play ve Olimpizm*. **H.Ü. Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi Bildirileri (20-22 Kasım 1992)**. Ankara: Onlar Ajans. 180-185.

ERDEMLİ, Atilla. (1996). **İnsan, Spor ve Olimpizm**. İstanbul: Sarmal yayınları. 151-178.

ERGEN, Emin. (1991). *Spor Ahlakı ve Doping*. **Türk Alman Kültür Diyalogu Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu**. İstanbul: Maya Matbaası. 11-12.

ERKAL, Mustafa E., Ö. GÜVEN ve D. AYAN. (1998). **Sosyolojik Açından Spor**. İstanbul: Der Yayınları.

ERŞEN, Engin. (2002). *Spor Ortamında Seyirci Şiddetinin Sergilenmesi Bağlamında Bazı Özel Durum Değişkenleri. I. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Kongresi (26-27 Mayıs 2000)*. Ankara: Sim Matbaacılık. 386-393.

FİŞEK, Kurthan. (1985). **100 Soruda Türkiye Spor Tarihi**. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

FIRATLI, Jerfi. (1988). **Olimpik Hareket**. İstanbul: TMOK Yayını.

FROMM, Erich. (1994). **Sevginin ve Şiddetin Kaynağı**. (Çev. Yurdanur Salman ve Nalan İçten). İstanbul: Panel Yayınevi.

FUTBOL. (1991). **Spor Ansiklopedisi**. İstanbul: Milliyet Yayınları.

GEÇTAN, Engin. (1998). **Psikanaliz ve Sonrası**. İstanbul: Remzi Kitapevi.

GESSMAN, Von Rolf. (1995). *Eine Wichtige Erziehungsaufgabe und Ihre Umsetzung Im Sportunterricht*, In: **Fairness und Fair Play**, Hrsg.: Volker Gerhardt; Manfred Laemmer, 2. Aufl., Sankt Augustin: Academia-Verlang. 138-155.

GOLOĞLU, Mahmut, C. ŞENTÜRK ve İ. BEKTAŞ. [1985]. **Trabzon**. Trabzon: Özkan Ofset Matbaacılık.

GÖKÇE, Atilla. (1991). *Sporda Erdemlik: Fair Play*. **Türk Alman Kültür Diyaloğu Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu**. İstanbul: Maya Matbaası. 17-18.

GÜNEŞ, Sadık. (1996). **Medya ve Kültür**. Ankara: Vadi Yayınları.

GUSTAVE, Le Bon. (1991). **Kitleler Psikolojisi**. (Çev. Selahattin Demirkan). İstanbul: Yağmur Yayıncılık.

GÜRKAN, Bülent ve M.S. ORHAN (Yay.Haz.). [1997]. **Trabzonspor Efsanesi**. İstanbul: Saraç Ofset.

GÜVEN, Özbay. (1992). **Türklerde Spor Kültürü**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

İKİZLER, Can ve C. KARAGÖZOĞLU. (1997). **Sporda Başarının Psikolojisi**. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

KAHRAMAN, Atıf. (1995). **Osmanlı Devletinde Spor**. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

KANSIZ, İsmail, M.V. CANALIOĞLU ve V. USTA (Yay.Haz.). (1997). **1930-1940 Yılları Vilayet Belgelerine Göre Trabzon**. Trabzon: Eser Ofset

KARAGÖZOĞLU, Cengiz ve S.M. AY. (1999). *Futbol Seyircisinde Saldırganlık Eğilimleri "İstanbul Örneği"*. **Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi**, (3), 27-31.

KARAKÜÇÜK, Suat ve F. YENEL. (1997). *Türk Sporunun Gelişmesi ve Topluma Yaygınlaştırılması Bakımından Basının Etkinliği*. **Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, II(2), 56-57.

KARASÜLEYMANOĞLU, Aydın. (1989). **Yeni Boyutlarıyla Spor**. Ankara: Engin Yayınları.

KARSAN, Sadi. (1939). *Futbol Nasıl ve Ne Zaman İcat Edildi?*. **Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi**, (12), 20-21.

KARSAN, Sadi. (1941). *Seyirciler Neden Hakeme Bağırırlar?*. **Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi**, (33), 18.

KASAP, Hasan. (1995). *Türk Spor Eğitiminde TMOK'un Yeri ve Önemi. Türkiye ve Olimpiyat Sempozyumu*. İstanbul: İTÜ. 120-129.

KAYAOĞLU, Aysel Gürel. (2000). **Futbol Fanatizmi, Sosyal Kimlik ve Şiddet: Bir Futbol Takımının Taraftarlarıyla Yapılan Çalışma**. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi).

KETEN, Mustafa. (1993). **Türkiye'de Spor**. Ankara: Ay Yıldız Matbaası.

KEYSAN, Hakan. (2004). **İnsan ve Spor**. www. evrensel.net (26 Ocak 2004).

KILCIGİL, Ertan. (2001). **Kırmızı Kart "Örneklerle Türk Spor Kültürüne Sosyolojik Bakış"**. Ankara: Ankara üniversitesi Yayınları.

KIVANÇ, Ümit. (2001). **Kesin Ofsayt**. İstanbul: İletişim Yayınları.

KONGAR, Emre. (2004). **İntihar ve Futboldaki Seyirci Şiddeti Nasıl Önlenir?**. www.google.com (26 Ocak 2004).

KONTER, Erkut. (2003). **Spor Psikolojisi Uygulamalarında Yanılgılar ve Gerçekler**. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

KOZANOĞLU, Can. (1990). **Türkiye'de Futbol 'Bu Maçı Alıcaz!'**. İstanbul: Kıyı Yayınları.

KÖKNEL, Özcan. (2000). **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

KUĞU, Süleyman Rıza. (2002). **Asosyeşin (Association) Futbol**. (Yay. Haz. Öner Ciravoğlu ve İ. Gündoğ Kayaoglu). İstanbul: Mas Matbaacılık.

KUĞU, Süleyman Rıza. (2002). **Trabzon – Paris 1924 Olimpiyatlarına Yolculuk.** (Yay. Haz. Öner Ciravoğlu ve İ. Gündag Kayaoğlu). İstanbul: Mas Matbaacılık.

KUPER, Simon. (1994). **Futbol, Asla Sadece Futbol Değildir.** (Çev. Sinan Görtunca). İstanbul: Sabah Kitapları.

KURU, Emin. (2000). **Sporda Psikoloji.** Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Yayınları.

MEB. (1997). **İlköğretim Okulları, Lise ve Dengi Okullar Beden Eğitimi Dersi Öğretim Programları.** Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

MENGÜTAY, Sami. (1999). **Okul Öncesi ve İlkokullarda Hareket Gelişimi ve Spor.** Ankara: Tutibay Yayınları.

MUTLU, Kemal. (2000). **Sporda Şiddet Platformu.** Ankara: GSGM Yayınları.

ORHUN, Adnan. (1992). *Fair Play Okul Sporunda Bir Eğitim İlkesidir.* **H.Ü. Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi Bildirileri (20-22 Kasım 1992).** Ankara: Onlar Ajans. 186-188.

ÖKSÜZ, İlhan. [2000]. *Profesyonel Spor. Trabzon.* İstanbul: Cem Ofset. 404-422.

ÖNGEL, Hasan Basri. (1997). *Sporda Etik Değerler Açısından Doping.* **Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, II(2), 68-79.**

ÖZBAYDAR, Sabri. (1993). **Spor Psikolojisi.** İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

ÖZBEK, Oğuz. (1999). *Sporda Etik Dışı Davranış Alanları ve Etik İlkeler.* **Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, IV(4), 38-50.**

ÖZDEN, Yüksel. (1999). **Eğitimde Dönüşüm Eğitimde Yeni Değerler**. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

ÖZMEN, Hakan. (2000). **Futbol, Holiganizm ve Medya**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).

ÖZMEN, Vahit. (2003). *Futbol ve Şiddet*. **TFF Futbol Dergisi**, (7), 44.

ÖZTÜRK, Füsun. (1998). **Toplumsal Boyutlarıyla Spor**. Ankara: Bağırhan Yayınevi.

PARTAL, Muhittin ve E. KILCIGİL. (2003). *Süper Ligde Oynayan Bir Futbol Takımı Taraftarlarının Şiddete Neden Olan Tahrik Olma Unsurları Üzerine Bir Araştırma*. **Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, VII(2), 43-52.

PEHLİVAN, Osman. (1997). *Trabzon'un Türkiye Ekonomisindeki Yeri*. **Trabzon'un Sosyo-Ekonomik Problemleri ve Çözüm Önerileri**. Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları: 26. 5-11.

RAMAZANOĞLU, Fikret. (2004). *Seyircilerde Görülen Saldırganlık Davranışları ve Önlenilmesi*. **Sporda Sosyal Alanlar-1**. Ankara: Bıçaklar Kitapevi.117-133.

SAÇAKLI, Haluk ve başk. (1995). **Futbol**. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları Sayı:1566.

SARIBRAHİMOĞLU, Y.Selim, M. A. BAKANAY ve T. TEKİN. (2002). **Spor Hukuku**. Ankara: Odak Ofset.

SAVAŞ, İsa. (1989). **Spor Sözlüğü Terimler ve Açıklamaları**. İstanbul: Remzi Kitapevi.

SINIR, Sebahattin. [1969]. **Trabzon'un Tarihi, Coğrafi, Ekonomik, Endüstri, Sosyal, Kültürel Durumu**. Ankara: Töyko Matbaası.

SOMALI, Vala. (1989). **Teknik – Taktik Yönleriyle Futbol ve Tarihi (1848-1989)**. İstanbul: İnkılap Kitapevi.

STEMMLER, Theo. (2000). **Futbolun Kısa Tarihi**. (Çev. Necati Aça). Ankara: Dost Kitapevi.

SUBAŞI, İhap. (1977). **Trabzonspor Tarihi**. İstanbul: Doyuran Matbaası

SÜMER, Rıza. (1989). **Sporda Demokrasi Belgeler / Yorumlar**. Ankara: Şafak Matbaası.

ŞAHAN, Hasan. (2001). **Türkiye'de Spor Yazarlığı ve Futbol Kamuoyu Üzerine Etkileri**. Konya: Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).

ŞAHİN, Mehmet. (1997). **Spor Ahlakı ve Sorunları**. İstanbul: Evrensel Basım Yayın-46.

ŞAHİN, Mehmet. (2002). **Beden Eğitimi ve Sporda Temel Kavramlar Sportif-Tıbbi- Sosyal Terimler Sözlüğü**. Ankara: Nobel yayınları.

ŞAHİN, Mehmet. (2003). **Sporda Şiddet ve Saldırganlık**. Ankara: Nobel yayınları.

ŞENMAN, Gıyasettin. (2003). *Ben, Bir Futbol Aşığım!*. **TFF Futbol Dergisi**, (5), 14-17.

TALİMCİLER, Ahmet. (2003). **Türkiye'de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi**. İstanbul: Bağlam yayıncılık.

TAŞMEKTEPLİĞİL, Yalçın, H. SİVRİKAYA, M. KALDIRIMCI, E. TUTKUN ve S. AYBEK. (1999). *Sportif Gelişme ve Yerel Medya İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (3), 17-21.

TEREKLİ, M. Serdar. (1999). **Türkiye Birinci Profesyonel Futbol Liginde Yer Alan Kulüplerin Yönetim Politikalarının Sporcu Güdülenmesi Üzerine Etkisi.** Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları: No: 1114.

TFF. (1999). Fair Play Talimatları. **TFF Yayınları.**

TİRYAKİ, Şefik. (2000). **Spor Psikolojisi Kavramlar, Kuramlar ve Uygulama.** Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi.

TOKLUCU, Murat. (2001). **‘Taraftarın Senle.....’.** İstanbul: İletişim Yayınları.

ÜNLÜ, Fikret. (2000). **Sporda Şiddet Platformu.** Ankara: GSGM Yayınları.

ÜNLÜCAN, Çimen. (1998). **Türk Futbol Seyircilerinde Saldırganlık ve Nedenleri.** İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).

VOİGT, Dieter. (1998). **Spor Sosyolojisi.** (Çev. Ayşe Atalay). İstanbul: Alkın Yayınları.

YAVUZER, Haluk. (1991). *Çocuğun Ahlak ve Kişilik Gelişiminde Sporun Rolü.* **Türk Alman Kültür Diyaloğu Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu.** İstanbul: Maya Matbaası. 9-10.

YALÇIN, İlhan. (2000). **Sporda Şiddet Platformu.** Ankara: GSGM Yayınları.

YILDIRAN, İbrahim. (1992). *Sporda Fair Play Kavramının Tarihsel Boyutları*. H.Ü. Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi Bildirileri (20-22 Kasım 1992). Ankara: Onlar Ajans. 174-179.

YILDIRAN, İbrahim. (2002). *Fair Play: Kapsamı, Türkiye'deki Görünümü ve Geliştirme Perspektifleri*. 7. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi (27-29 Ekim 2002, Kemer / Antalya)' ne sunulan Bildiri.

EK.

Ek.

ANKET FORMU

Sevgili seyirciler,

Elinizde bulunan bu anket bilimsel araştırma için hazırlanmıştır.Vereceğiniz cevaplar sadece araştırma amaçlı kullanılacaktır.Vereceğiniz samimi cevaplar için teşekkür ederiz.

1. Cinsiyetiniz?

Erkek () Bayan ()

2. Yaşınız?

13-17 () 18-22 () 23-27 ()
28-32 () 33-37 () 38 - 42 ()
43 ve üstü ()

3. Eğitim düzeyiniz?

Okur-yazar değil () Okur-yazar ()
İlkokul () Ortaokul () Lise ()
Üniversite () Lisansüstü ()

4. Mesleğiniz?

İşsiz () Memur () İşçi ()
Serbest meslek () Ev Hanımı ()
Öğrenci () Emekli ()

5. Medeni haliniz?

Bekar () Evli () Dul ()

6. Doğum Yeriniz?

Köy () Belde () İlçe ()
İl () Yurt Dışı ()

7. Gelir Düzeyiniz?

Alt () Orta () Üst ()

8. Yanlış karar verdiklerinde

hakemlere küfür eder misiniz?

Evet () Hayır () Bazen ()

9. Yenildiğinde takımınıza küfür eder misiniz?

Evet () Hayır () Bazen ()

10. Maçtan önce, rakip takımın kaldığı otelin önünde kötü tezahürat yapılmasını uygun bulur musunuz?

Evet () Hayır () Bazen ()

11. Müsabaka izlerken küfürlü ve kötü tezahürat yapar mısınız?

Evet () Hayır () Bazen ()

12. Sert oynadıklarında rakip takım futbolcularına küfür eder misiniz?

Evet () Hayır () Bazen ()

13. Yanlış kararlar verdiklerinde hakemleri ıslıklar yada yuhalar mısınız?

Evet () Hayır () Bazen ()

14. Maçtan önce rakip takımın kaldığı otelin önüne giderek onları rahatsız eder misiniz?

Evet () Hayır () Bazen ()

15. Takımınız yenildiğinde rakip takım taraftarlarıyla kavga eder misiniz?

Evet () Hayır () Bazen ()

16. Tribün anarşisinin bitmesi için, medyanın gerekli çabayı gösterdiğine inanıyor musunuz?

Evet () Hayır () Bazen ()

17. Spor programlarının taraftarları olumlu yönde etkilediğini düşünüp müstünüz?

Evet () Hayır () Bazen ()

18. Şiddet olaylarının artmasında medyanın rolü var mı?
Evet () Hayır () Bazen ()
19. Kitle iletişim araçları (televizyon, gazeteler, dergiler vb.) taraftarı şiddete yönlendiriyor mu?
Evet () Hayır () Bazen ()
20. Fanatizmin gelişmesinde spor yazarlarının etkisi var mı?
Evet () Hayır () Bazen ()
21. Spor yazarları seyirci kitlesini yönlendiriyor mu?
Evet () Hayır () Bazen ()
22. Rakip takım futbolcuları sert oynadığında, sahaya yabancı madde atar mısınız?
Evet () Hayır () Bazen ()
23. Yanlış karar verdiklerinde hakemlere yabancı madde atar mısınız?
Evet () Hayır () Bazen ()
24. Takımınız yenilirken sahaya yabancı madde atar mısınız?
Evet () Hayır () Bazen ()
25. Trabzonspor'un başarı ya da başarısızlığından etkilenir misiniz?
Evet () Hayır () Bazen ()
26. Amigoların takımınıza dönük olumsuz tezahüratından etkilenir misiniz?
Evet () Hayır () Bazen ()
27. Takımınızın mağlubiyetini normal karşılar mısınız?
Evet () Hayır () Bazen ()

28. Amigoların kendi takımınıza dönük olumlu tezahürat yapmalarından etkilenir misiniz?
Evet () Hayır () Bazen ()
29. Maçlarda takımını desteklemeyen (tezahürat yapmayan) Trabzonspor'lulara tepki gösterir misiniz?
Evet () Hayır () Bazen ()
30. Trabzonlu olup da İstanbul takımlarını tutanlara tepki duyar mısınız?
Evet () Hayır () Bazen ()
31. Deplasman maçına giderken yanınıza sopa, bıçak, silah gibi şeyleri alma gereği duyar mısınız?
Evet () Hayır () Bazen ()
32. Sahanızda oynanan maçta rakip takımın seyircisinin centilmenliğine, centilmenlikle karşılık verir misiniz?
Evet () Hayır () Bazen ()
33. Seyirci olarak olaylara katılır mısınız?
Evet () Hayır () Bazen ()
34. Rakip takım oyuncularını sert oynadığında, sahaya girip onlara saldırmak ister misiniz?
Evet () Hayır () Bazen ()
35. Amigoların rakip takım üzerindeki olumsuz tezahüratından etkilenir misiniz?
Evet () Hayır () Bazen ()
36. Rakip taraftarların H.Avni Aker'e gelmesini uygun bulur musunuz?
Evet () Hayır () Bazen ()
37. İyi oyun oynadıklarında rakip takımı alkışlar mısınız?
Evet () Hayır () Bazen ()

ÖZGEÇMİŞ

11.04.1976 yılında Trabzon'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Trabzon'da tamamladı. 1998-1999 eğitim- öğretim yılında K.T.Ü Fatih Eğitim Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliğini kazandı. 2002 Bahar döneminde bölümü bitirdi. 2002-2003 eğitim öğretim yılında Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği yüksek lisans programını kazandı.

